

י. ל. קזן

מניו-יורק עד רעננה

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

הוצאת ספרים מ. ניומן בע"מ
תל-אביב, תשי"ד — 1954

I. L. KAZAN

**FROM NEW-YORK
TO RAANANA**

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

Published by M. Newman publishing house Ltd.
All rights reserved by the author. Printed in Israel 1954
כל הזכויות שמורות למחבר — נדפס בישראל, תשי"ד.
דפוס י. שלומי, תל-אביב

זכרתי לך חסד נעורייך, אהבת כלולותיך,
לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה.
(ירמיהו ב')

I remember thee, the kindness of thy youth,
the love of thine espousals, when thou wentest
after me in the wilderness, in a land that was
not sown.

פרקי הספר

5	בראשית
13	בצלה של המלחמה
18	כשוך הסער
23	בדרך
30	רשמים ראשונים
38	אנו יוצאים לתור
42	היכרות ראשונה עם קרקע הארץ
46	פגישה ראשונה עם "העצלנים"
48	פוריה
53	על הכביש
57	כפר נחום
60	פגישה שניה עם החלוצים
69	חזון הר כנען
75	מעשה באוצר
82	מי שבק חיים ?
86	חופשינו נמשכים
89	במעבדה להטבת האנושות
93	כיצד מוכרים ולא מוכרים ערבים את אדמתם
99	ירושלים
102	חירבת עזון
106	הרהורי ביניים על אבחנה וערכה
110	לאחר אמירת "הן"
	שני השליחים קובעים עתידה של רעננה
114	כל אחד לפי דרכו

119	אחד במאי 1921
129	בשולי המאורעות
132	רעננה בינקותה
138	הרהורים על המתים
143	רעננה בעיני המנהל
146	שנות הילדות
150	אני בניוירק ולבי בארץ
154	חבלי טיפוח
159	נסיונות מנסיונות שונים
165	בנינים צבוריים כיצד ?
169	גדיים נעשו תישים
171	הנהלה חדשה, דרכים חדשות
174	פרדסנות כיצד ?
179	רעננה הארץ ישראלית יורשת את האמריקנית
182	מבעד אשנבי השקפתי
186	מהרהורים לסיכומים
193	כיצד מרקדין
198	"ואף על פי כן"
207	רעננה בשנת תשי"ד — 1954

מוקדש לזכרו הקדוש של אבי היקר, האיש התם והישר,
מ"ה זאב־חולף קאזאנוב (קזן) ע"ה,
תושב פרילוקי (רוסיה).

מלים ספורות

כותב הטורים האלה אינו חובב הקדמות, אלא שלצורך הענין מוצא הוא לנחוץ להעיר כדלקמן :

ראשית, שכתב־היד המקורי הראשוני הלך לאיבוד לפני חמש־עשרה שנה ומעלה, ועל כן ייתכן שכמה תאריכים ומספרים אינם מדוייקים ביותר. המחבר סובר שאין זה משנה בעיקרו של דבר.

שנית, שהמחבר השתדל למסור את חוויותיו, רשמיו ורגשותיו כפי שהיו אז, בשעת כתיבת הרשימות הראשונות. ברור שאין אדם עשוי להשתחרר לגמרי מהעכשיו שלו. ולכן אין זה מן הנמנע שפה ושם נסתננו גם רעיונות והרגשות של היום.

תודתי העמוקה ניתנת בזה למר זאב סיגל מרעננה עבור עזרתו בקריאת כתב היד והערותיו המאלפות כמו גם בקביעת שם הספר.

י. ל. קזן

בראשית

1 יהי בימי עבדול חמיד, שולטן הטורקים המושל על ארצות רבות וביניהן ארץ־ישראל, בעזרת "פתקאות אדומות", בקשישים ופלקות; עת היתה הארץ שוממה, יושביה היהודים מועטים ומפוזרים; והצרה בלפור טרם באה לעולם. בימים ההם בשנת 1912, בחודש יולי, בשבעה־עשר בו נודמנו יחדיו כמה יהודים מברוקלין וניו־יורק לשם יסוד מושבה בארץ־ישראל.

לא לטובת הכלל, נאספו הפעם יהודים אלה. לא לתרום תרומות ונדבות קטנות וגדולות לשם בניין הארץ וגאולת העם, אלא לתועלתם הפרטית בלבד; נכסוף נכספו להקים בית נאמן בארץ־ישראל, להעביר לשם במשך הזמן את משפחותיהם ורכושם.

אך להבנת חשיבותה ומהפכנותה של החלטה גורלית זו, עלי להקדים כמה מלים על צביונם של חיי היהודים באמריקה בשתי עשרות השנים הראשונות של המאה העשרים.

המהגרים היהודים ממזרח־אירופה, שבאו בזרם אדיר, מורכבים היו ברובם מאנשים שנמלטו מעיירותיהם הנידחות ונפלו לתוך הקלחת הענקית של ערי־התעשייה הגדולות באמריקה. כדי לקיים את עצמם בתקשרו רוב המהגרים בתעשיית־המחט, שהיתה אז לא־מאורגנת לגמרי.

הפועלים, ובחלקם הגדול אף נותני העבודה (תעשיינים ועירים ביותר), ניצלו מלוא כוחותיהם הגופניים וכל מרצם כדי לרכוש מעמד של קיום בשוק-העבודה המוצף והסובל מתחרות מרה. ברם, העובדים לא היו, הן מבחינה פיסיית והן מבחינה נפשית, מותאמים לעבודה קשה ומתוחה כזאת, שנוסף לכך אף שכרה היה זעום. דבר זה עורר בפועלים אי-שביעת רצון מרובה מחייהם החדשים והלך-רוחם היה מהפכני, וכיוון שהיו חסרי-נסיון ונעדרי-חינוך מתאים לשם שיפור חייהם בדרך קונסטרוקטיבית, היתה מרידותם המהפכנית נשפכת, ובצדק, בראש וראשונה על נותני עבודתם. דרך מקרה היו נותני עבודה אלה תושבים ותיקים יותר, כולם אנשי הדור הישן, שמרנים בדיעותיהם ובהליכותיהם, על פי רוב אדוקים בדתם, שבמכירתם הישנה ובימי חייהם שם לא שמעו ולא ידעו מהפכה מהי. בעלים אלה (שהם גופם מנוצלים היו על ידי היהודים הגרמנים העשירים) נראו בעיני „הירוקים“ כסמל הניצול, וגלמו בתוכם, כמובן, את היהדות השמרנית. ואם קשה היה אותה שעה להפעיל לחץ כלכלי על יהודים אלה ולהכריעם, הרי קל היה יותר להכעיסם בכל מיני דרכים בשטח הדת. שהרי לאחר ששבתות ומועדים נתבטלו ממילא בשל הדחק הכלכלי, מה ערך היה לדברים אחרים של מסורת? עיתונות הפועלים, הנפוצה ואף בעלת-הרמה ביותר, הכריזה מלחמה תקיפה על כל מה שנחשב היה במכורה הישנה לקדוש ויקר מבחינת המסורת. הציבור כולו היה מורכב מנמלטים תלושים מבית וממשפחה. לא היה איפוא בפני מי להתבייש; המהפכה הרוסית, שבגלל סיבות מסויימות סבורים היו אנשים אלה שהיא עומדת להביא גאולה לעולם, תלויה היתה ממש מעל לראש; חופש הדיבור היה באמריקה ללא גבול, הן מבחינת הנושא והן מבחינת הכמות. לפיכך קיבלו

המנצלים השמרנים את המנה הראשונה, אחריהם בא על שכרו כל מה שקשור היה ביהדות מסורתית, וכיוון שראש המדברים היה אז ה"בונד", הרי מובן מאליו, שאף הציונות ספגה את חלקה, בדרך כלל ניתכו על הציונים קלון והשמצה.

אשר ליתר העיתונים, הרי האחד היה חרדי עד לוועה, ואילו השני כרסני-רכושני, ושניהם בעלי עמדה אדישה ולפרקים אף עוינת לציונות. עיתון אחר, דל וחלש, היה אמנם ציוני למדי, אלא שהשפעתו ותפוצתו לא היו ניכרות, שכן קטנה היתה ההסתדרות הציונית ועניה מאד. לשכתה הארצית, למשל, התקיימה בחדר, שלפי גדלו קטן היה מלשמש חדר-שינה. הציונים הפעילים היו מוכרים שקלים, קוראים לפעמים לאסיפה. ואילו כל המרץ הוקדש לאיסוף הכסף לשם תשלום בעד השימוש באולמי-האסיפות.

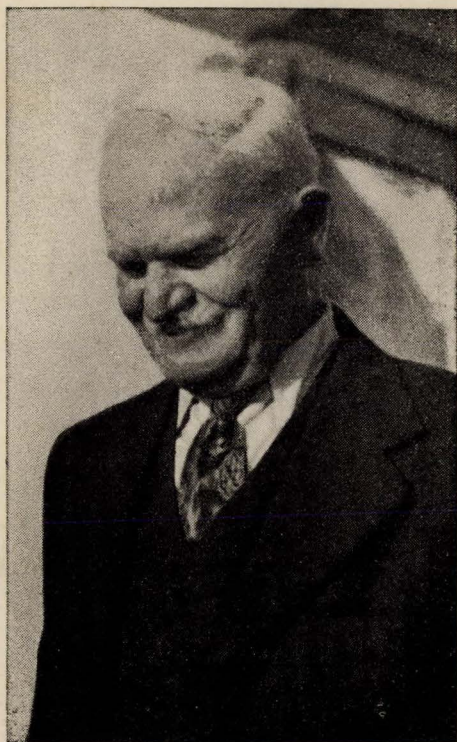
לימים נשתנה לגמרי המצב הכלכלי ואתו יחד נשתנתה אף האווירה הרוחנית. ברם, אפילו בתקופה שהמצב היה עדיין לא מעודד ביותר, פזורים היו על פני כל אמריקה ציונים שהבינו, כי ממכירת שקלים ומציונות-נאומים כגון זו, לא יקום העם היהודי בארצו. ומבין אלה יצאו מיסדי החברה אחוזה אשר בני-יורק.

אנשים אלה נתקבצו, איפוא, יחד לשם הקמת בית נאמן בארץ-ישראל. וכי חסר להם מה באמריקה? וכי חסרי פרנסה היו שם? חס וחלילה! עניין הפרנסה סודר, ברוך השם, על ידם על הצד היותר טוב. היו אלה אנשים, שעוד בימי חרפם או בשנות העמידה הראשונות ידעו להצליח ולבסס לעצמם מעמד הגון, ומזמן נשתכח מלבם מועד ה"ירקות", ואף הסיכויים לעתיד היו טובים למדי. אלא שאין מקשין על יהודים. עם כל הטוב שרכשו ועל אף הסיכויים המעודדים שהיו צפויים להם בעתיד הקרוב והרחוק, לא מצאו

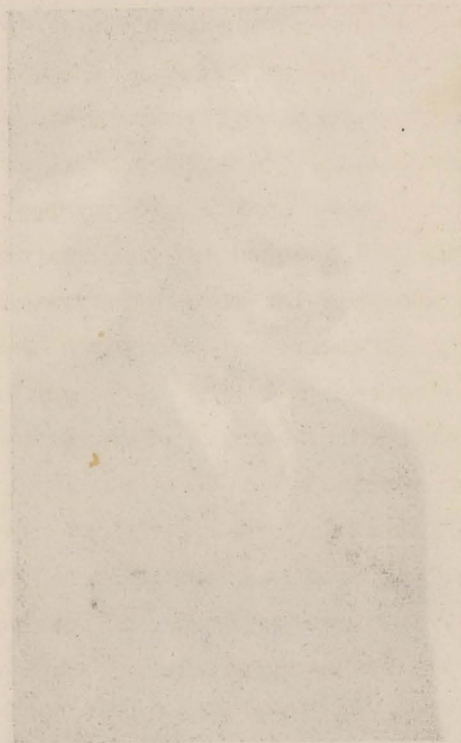
סיפוק נפשי בחייהם, וכל כיסופיהם היו לציון. מה עשו? התחילו ביסוד חברה; לכתחילה קטנה היתה ונקראה בשם „אחוזת-ניו-יורק אלף“, ללמדך שענינם אינה צרה באחרים ושמשאירים הם מקום לבאים אחריהם, אשר לא יאחרו לייסד אחוזה ב', ג' וכולי, עד תיו ועד ועד ועד אלף חברות ויותר. ובכל זאת היה בשם החברה אחוזה אלף משום הוכחה בפני תבל כולה, שהם הראשונים. לאחר מכן נודע להם, שקדמו להם אחרים, שנתאגדו לאגודות, אף הן לשם אותה תכלית, אבל בלי הצלחה מרובה, ובסופו של דבר נתחסלו ושרידיהן נתמזגו עם חברת אחוזה אלף.

אכן בערים אחרות שבאמריקה נוסדו חברות כגון אלה גם קודם לכן, כגון בצ'יקאגו, בקליבלנד ובלוס-אנג'לוס ועוד. ושמעון גולדמאן ז"ל, מנהלה של אחוזת ס"ט לואיס בא לניו-יורק ועשה רבות כדי לעניין ציונים ותיקים ובעלי-שם במפעל האחוזה, והוא הוא שקנה ויסד לאחר זמן את המושבה לשעבר „פוריה“.

כותב הטורים האלה אינו בא להתיימר בכך, שהוא אשר יזם את עניין אחוזת אלף; הוא לא השתייך בעצם בראשית המפעל כי אם לעשיריית החברים השניה או השלישית. ורק בידי צבי כהן ז"ל, עלה לאחר עמל רב להכניסני בתור חבר. זהו מר צבי כהן, יהודי תלמיד חכם, גיסו של הסופר ראובן אשר ברוידס ז"ל, איש בעל מרץ רב, אשר לא תמיד היתה לו ההודמנות לנצל את מרצו. וכן עשה אז עבודתו במלא כחו ומרצו ובהצלחה והכניס את עצמו ראשו ורובו לעניני „האחוזה“ ורכש קרוב למאה חברים, וכשהציעו לו תשלום בעד פעולותיו אלו בתור קומיסיון, הסתלק מזה לגמרי באמרו כיצד מקבלים כסף בעד עבודה כזו? הייתי אז בימי חרפי הטובים ביותר. לאחר סבל ועבודה הגעתי

י. ל. קזן מראשוני חברי האחוזה ומיסדי רעננה.

למצב כספי נאה והעתיד קסם לי בזהרו המובטח. והנה בא אלי יהודי ארצישראלי ואין הוא דורש ממני "שקל" או לשלם דמי חבר להסתדרות הציונית המקומית, ואף לא תרומה כספית ניכרת. בכך היינו רגילים וזה גם לא עלה ביוקר; דברים כגון אלה מובנים היו ומקובלים. נתבעים ונותנים. אלא שאותו אדם בא בתביעה ממין אחר לגמרי: להשקיע אלפי דולארים. לא פחות ולא יותר. ועוד דבר, והוא העיקר: פירושה של תביעתו הוא לעזוב את כל מעמדנו, להשאיר את כל התכניות לקראת עתיד בטוח ומזהיר ולעלות ביחד עם המשפחה לארץ לא נודעת, שעתידיה ועתידינו בה לוטים בערפל.

צבי כהן הנ"ל לא סר ממני ולא הרפה מהצעתו. הוא תפס בחוש כי מצא אדם, שמבחינה נפשית מוכשר הוא ומוכן לקראת הצעד הנועז. וראה זה פלא: אני ואף אשתי, שנינו הסכמנו לכך.

לאחר שבאתי במגע עם חברי אחווה המייסדים והנספחים ולאחר שהכרתי אותם אחד אחד בישיבות ובאסיפות, נוכחתי לדעת כי רבים מהם ידועים היו לי מאז ומקדם כפעילים בהסתדרות הציונית. גוספו עליהם אחרים, שאמנם לא היו קודם לכן ציונים "רשמיים", אלא סתם יהודים טובים, מסורים לרעיון הארצישראלי, מכל הכיוונים: ממזרחי ועד פועלי ציון. מה שקירב את הלבבות ועשה את כולם אגודה אחת מלוכדת הוא, שלא בדקו כל אחד ואחד לפי תעודת הזהוי המפלגתית שלו, והחברה כולה היתה בלתי תלויה לגמרי, אף לגבי ההסתדרות הציונית. מה שהיה ללא ספק משותף לכולם היא פעילות במגביות ציוניות והשתתפות ערה באסיפות למען ארץ-ישראל.

תכניתה של אחווה אלף היתה מבוססת על השיטה של איסוף כספים מהחברים בצורה דלקמן: מכירת מניות, כל מניה במחיר 5

דולארים, לכיסוי ההוצאות השוטפות, והכנסת תשלומים חדשים על חשבונו של כל חבר, עד שיגיע לסכום של אלף דולאר. פירושו של דבר, שכל הקונה 5 מניות (תמורת 25 דולאר) ומכניס אלף דולאר, מבטחת לו נחלה בארץ-ישראל. חמש המניות והסכום של אלף דולאר היוו "יחידה" אחת, וזכותו של חבר היתה לרכוש לו כמה יחידות, אולם לא פחות מאחת. לפי התכנית היו צריכים לחכות זמן מה עד שהחברים ישלימו את כל המגיע מהם על חשבון היחידות; לאחר מכן יקנו חלקת אדמה בארץ-ישראל, יחלקו אותה לפי מספר היחידות, יכשירו את הקרקע, יכינו את המשק לכל חבר, בעודו גר באמריקה, ולאחר שהמשק יתן פירות יבוא אף הוא ארצה.

צורת המשק מה תהי? חקלאות כיצד ואיזו? כל זה לא היה ידוע לחברי אחוזה, לא למנהליה ולמייסדיה, אף לא לאלה שכבר הכירו את הארץ, כי גרו בה (היו בתוכנו כמה חברים כאלה). מ. שיינקין ע"ה, ששהה אז באמריקה לרגל סיבוב תעמולה, הופיע בנאום מלא התלהבות ודמיון כאחד. ברב כוחו תיאר את יופיה של הארץ, את כרמי השקדים, ההדרים, ותיאור זה עורר בלבם של חברי אחוזה געגועים וזכרונות מימים מאז, מימי ילדות רחוקים מלווים שיר-ערש של אמא על "צמוקים ושקדים הם מיטב הסחורה" וגומר... באותה הרצאה תיאורית, שקרא ב־16 בספטמבר 1916, הסביר כיצד אפשר לקיים משפחה על בסיס של 20 דונם קרקע. החשבון היה כדלקמן:

20 דונם קרקע במחיר כולל של בערך 200 דולאר

בית מגורים 500 דולאר

כלי עבודה וזריעה 1000 דולאר

בס"ה 1700 דולאר

מזה יש להשקיע במזומנים 600—700 דולאר, ואת השאר לקבל בצורת הלוואה. שתפרע בתשלומים לשיעורין. הקרקע של כל משק יחולק למטרות שונות: 4 דונם פלחה, 2 דונם ירקות, 2 דונם מטעים וטבק, 2 דונם חציר ופרחים, 1 דונם עצי תות, 4 דונם פרדס, 1 דונם לחצר, 2 דונם חורשה, 2 דונם לדרכים ושבילים, לכוורות ולעצי זית, לרפת. כל זה מחושב היה להכנסה שנתית של 1200 פראנק.

אין רצוני לעשות כעת ניתוח ביקורתי של הצעתו. הוא דרש נאה, ברם חברת אחוזה לא קיבלה את הצעתו כבסיס לתכניתה; אולם גם הצעת תכנית אחרת, ברורה ומעובדת, לא היתה ברשותה. הנה כי כן לא עיבדה החברה לא תכנית ולא אמצעי פעולה. יתירה מזו: הם לא ידעו את הדרך ילכו בה ואף לא ידעו שאינם יודעים זאת. אבל אז לא היה צורך בכך. הנאומים היו יפים, מלאי התלהבות; הדמיון שלט בכל ונסך על הכל רוח פלאים ושכרון. ארץ ישראל במלוא תפארתה נראית היתה להם ממרחקים והיא קוראת להם. כלום היה מקום וזמן לשאלות על אפשרות של קיום? על פרנסה? על דרכי ביצוע? כלום אפשר היה לעסוק ב"קטנות" ולחקור אם כדאי לטפל בגידול טבק או להקדיש מרץ לפלחה? וכי לשם פרנסה נהו ארצה? כאמור לעיל, היו חברי אחוזה כולם, פחות או יותר, בעלי מעמד נאה באמריקה, שקועים בענייני חול וגשמיות, שגררו אחריהם רוחה ותענוגות גופניים, אלא שהנפש היתה נכספת לדברים אחרים, רוחניים, ובעבודות ההכנה לקראת חיים בארץ ישראל הקוסמת ביופיה ראו מעין שבתיות לאחר חיי החול האפורים. והרי החיים בארץ ישראל יפים וטובים ומושכים כל כך! ואם אפילו אינם טובים כל כך, כלום יש להתחשב בזה כמניעה?

היו איפוא כל השיחות והפגישות מעין הכנות לקראת השבת

מניו-יורק עד רעננה

הגדולה. טבעי הוא שמי שרוצה לאכול בשבת עליו לטרוח בערב-שבת. ערב-שבת זה התבטא בדיוקנות קפדנית של התשלומים על חשבון הנחלות. וכשנתיים לאחר יסוד החברה, דהיינו באביב של 1914, כבר נמצא מופקד באנגלו-פאלסטיין-באנק סכום של ארבעים אלף דולאר. אז התחילו מדיינים ברצינות בקניית הקרקע.

לאחר מאמצים מרובים עלה בידנו להניע את יו"ר החברה מיכאל שליט ז"ל, שיסע לקנות את הקרקע. חדשים רבים סובב ותר במקומות רבים ובסופו של דבר רכש למעננו קרקע ליד חיפה, מהכפרים טבון וקוסקוס, אלא שבטרם הביא את הקניה לידי גמר קיבל מברק ובו ידיעה על אסון שאירע בביתו. מיד חזר לאמריקה. עם זאת דאג לפני עזבו את הארץ להתקשר עם החברה להכשרת הישוב והטיל עליה לסיים את הקניה.

מששמעו על "הקניה" נתעודדו החברים באמריקה, הוסיפו להגדיל את התשלומים ואף חברים חדשים נתווספו לאחווה. חזון הבראשית קם, הקרקע ישנו!

בצלה של המלחמה

בשלהי הקיץ של 1914 פרצה מלחמת העולם הראשונה. עם כל הפתאומיות שבדבר אשר הדהימה את הבריות, נתונים היינו אנחנו באמריקה הרחוקה מהחזיתות בתוך עניינינו שלנו. דאגתנו למה שנעשה שם, בארץ ישראל, גדלה והלכה, מה גם שלא ידוע היה לנו כלל גורלה של הקניה וגורלו של הפקדון בבנק, ואף החברה להכשרת הישוב קולה לא נשמע. הכלל, ארץ ישראל נותקה מעלינו והמושגים על המתחולל שם היו רופפים ביותר. דבר אחד ידענו, שהבנק נסגר. נוסף על כך פשטו שמועות על המצב האיום השורר בישוב, על הארץ שנהפכה לשדה קרב, וכל מה שהוקם ונבנה בעמל רב ובקרבנות עצומים הולך ונהרס, נשמד והולך.

מצב זה בהכרח שדרש מאתנו עיון מעמיק בבעיה הנוקבת: מה לעשות? ובנידון זה נתפלגו הדיעות. חברי ההנהלה, ואתם יחד כמה מהחברים העשירים והמשכילים, לא מצאו דרך אחרת מאשר להפסיק את פעולת החברה. מהלך המחשבות היה, בערך, כך: כיוון שלא ידוע לנו דבר על גורל הקניה ועל גורל כספנו, כלום יש טעם להמשיך בגביית התשלומים? אם ירצה השם, לכשתפסק המלחמה (וזה יבוא בוודאי במהרה, בכך בטוחים היו הכל), נקבל בוודאי ידיעות

ברורות ומוסמכות על הנעשה בארץ, ובמקרה שהידיעות תהיינה טובות נחדש מיד את התשלומים.

חישובים אלה היו הגיוניים. להכניס בבת אחת סכומים גדולים בגמר המלחמה — לא היה לך דבר קל מזה, כיוון שרבים מאתנו צברו הון לא קטן, וצבירה זו באה בגלל עצם ניהול המלחמה אי-שם. וזהירות היא תמיד דבר בעתו. זו היתה, אגב, גם דעתי אני, שנשאת אז באחריות ובעול של ניהול החברה, לאחר ששליט ע"ה פרש כמעט מהעבודה אחרי האסון אשר קרהו. לא חסר היה אלא דבר אחד: אישור המסקנות הללו על ידי אסיפת החברים הכללית.

וכאן באה ההפתעה: לשמע ההצעה הזאת נודעוה האסיפה וקם רעש גדול: הכיזד? להפסיק את הפעולה, לבטל את קיום האסיפות? לחכות? אדרבה, המצב כמו שהוא מחייב אותנו להתמיד באסיפות ובהתייעצויות; אם עד עכשיו נקראו אסיפות פעם לחודש, הרי מכאן ואילך יש לקראן אחת לשבועיים! דבר זה עלול גם להקל על כמה חברים, כי כל אסיפה פירושה תשלום, ועל כן יוכלו להכניסו לחצאין. אשר לחדשות העגומות הבאות משם, הרי דווקא משום כך כדאי ונחוץ להתכנס תכופות כדי לשמוע דברי נחמה ממקורות מוסמכים, מפי חברי ההנהלה, מפי איש לרעהו, ואשר לגורל הכסף בארץ ישראל, שוב אין להסכים להצעה הנ"ל: ממה נפשך, אם יוכלו לקבלו בגמר המלחמה בשלמותו, הרי טוב; ואם, חלילה, לא — כלום ראויה ארץ-ישראל שבגלל דבר זה יפסיקו את הפעולה למענה? וכיוצא בזה הקניה שנעשתה: אם הדבר הוא כתיקונו, הרי אין לך טוב מזה, ואם, חלילה, לא, הרי מוכרחים לדאוג מבעוד מועד לקנות קרקע אחר. בקיצור, אין המלחמה יכולה לקפד את החוט המקשרם עם ארץ-ישראל, שהיא שלהם ותהיה שלהם!

כאלה וכאלה היו הנימוקים, שהושמעו באותה אסיפה היסטורית. אותה שעה ידוע היה יפה למשתתפים על המאורעות שהתחוללו במהירות מסנוורת: רוסיה נחלה תבוסות ועמדה לכרוע בפני המנצח, מדינות קטנות נחרבו, ידיעות הגיעו על חורבנו של הישוב הישן בארץ-ישראל. וכאן, באסיפה זו, עומד קומץ יהודים החורג לקראת עתידו ובוטח בכיבושיו. מאין שאב את הכוח הנפשי הזה? הווי אומר, מן האמונה! כמו בהרבה מקרים שלאחר מכן כך גם אז היו מדיינים ומחליטים ומבצעים בכוח האמונה והבטחון. יצויין כאן, אגב, שאחד המתקיפים הנלהבים את הצעת ההנהלה "להפסיק" היה החבר שבסיל. אולם מה שמעניין ביותר להדגיש הוא כי דורשי ההמשך ויהי מה היו החברים הפשוטים, "עמך", שניגשו לעניין זה בלי חקירות מרובות, בלי הטלת ספקות, בלי חטטנות יתרה. לגבי ידיים הכל היה פשוט וברור. וראה זה פלא: בכוח אמונתם ובטחונם הבריאים הפיחו רוח חיים חדשה בחברה. לא זו בלבד שהמשיכו להכניס בעקשנות את תשלומיהם השוטפים והיו מבקרים בקפדנות כל אסיפה, אלא גרמו לכך שהחברה בכללה תמשיך בפעולתה. ואלמלא הם מי יודע מה היה בסופה של אחוזה, שכן חברות רבות אחרות הלכו לטמיון ונתבטלו, ואילו היא הגיעה למה שהגיעה.

ובכן מעז יצא מתוק. ההצעה להפסיק הביאה בסופו של דבר לכך, שהאסיפות נתקיימו באופן סדיר אחת לשבועיים. ההשתתפות היתה רבה וערה. התשלומים נעשו תכופים ובכל לב. היה מי שנאלץ היה לחסוך מפיו, אבל עשה זאת ברצון. פיגר מי בתשלום היה ממלא אותו בפעם הבאה.

וכך הלך ונצטבר הכסף. המלחמה נמשכת בינתיים והסכומים מגיעים כבר לרבבות דולארים, נוסף על כמה אלפי דולארים שהוברחו

לארץ ישראל (באמצעות חברת נפט גדולה ואחרים). כך נתלקטו קמעה-קמעה האבנים ששימשו לאחר מכן יסוד למושבה רעננה שבארץ-ישראל.

בד בבד עם הרכוש הכספי הלך ונצטבר גם הונה הרוחני של החברה, שכן לא היתה אף אסיפה אחת מוקדשת לאיסוף כספים בלבד. טבע הדברים חייב שלא יהפכו את הפגישות לעניין של צדקה. מדובר היה על משהו נעלה ורחוק כאחד, על ארץ נכספת הנמצאת אי שם במרחקי מקום וזמן, שידיעות עליה חסרו גם מקודם, ומה גם אז בימי המלחמה, ללא סוכנות מודיעין יהודית. ומאחר שהתנאים לא אפשרו לדבר על ההווה הוקדשו כל השיחות למה שיהיה בעתיד. אולי אוטופיים היו אז הדיבורים, אבל במשך הזמן קיבלו צורה ואף הועלו על הנייר. רבו התיאורים על חיי העתיד, כגודל דמיונם של החברים; תשומת לב מיוחדת הוקדשה לשאלת היחסים שבין בעלי המשקים לעובדיהם. וכל אחד ואחד היה מתגבר על חברו ברוב ליבראליות. על עבודת חוץ לא הוזכר כלל. דבר זה דומה היה למשוקץ ביותר, משל יהודי אדוק ויחסו לחתיכה דאיסורא או לעבודה-זרה. מפעם לפעם היו מופיעים באסיפות אלה גם אישים ארצישראליים, שנתגלגלו דרך מקרה לאמריקה ונשארו תקועים כאן בימי המלחמה. כמו, למשל, מ. מ. שיינקין, י. ל. גולדברג, פבזנר, אוסישקין, זכרונם לברכה, ויבדל לחיים הרב פישמן (מימון) ועוד.

הנאספים היו מפיקים תועלת מרובה מהרצאות אלו, שהיו משמשות להם גם חומר הסברתי נאה, אולם אף המרצים נהנו לא מעט במצאם אוזן קשבת אצל אנשים שהיו להוטים אחרי עבודה מעשית, ועניין ארץ ישראל היה להם משהו חי, ממשי, שלא כביתר החוגים הציוניים.

בימים ההם עובדה על ידי ההנהלה כמין חוקה למושבה שתקום. הכל היה מחושב על פרטיו: נקבעו אזורים לצרכים שונים; איזור מגורים, איזור למסחר ולשוק, איזור תעשייה, איזור לחקלאות. ותשומת לב מיוחדת הוקדשה לכך, שהמרכז לא ילוכלך בחרושת ובמסחר, הכל, כמובן, לפי הדוגמה האמריקאית. זכות ההצבעה לחברים נקבעה אף היא בדומה לנהוג באמריקה, דהיינו לפי מספר המניות. החוקה נתפרסמה בדפוס וחולקה לחברים, אלא שלמעשה היתה מתקבלת כל החלטה מתוך הסכמה הדדית כמעט. כי יש לציין, שהתלכדות החברים היתה מעין קו יסודי שבחברה; מורגשת היתה מין התמזגות אחאית, והכל יחד היוו משפחה אחת. האימון בהנהלה היה מלא, ועל כן כמעט שלא התחלפו בתפקידים, ודבר זה עצמו שימש ערובה נאמנה להמשך הפעולה וההתפתחותה.

כשור הסער

התבהרו השמים שהיו טעונים ענני זעם וסערות שוד — ושמע חדשה יצאה להאיר את הארץ. מלחמת העולם הראשונה באה לקצה ורק פה ושם עוד נשמעו רעמים חלשים אחרונים. עכשיו אפשר לנו הדבר לבוא בקשרים עם ארץ ישראל. המעשה הראשון שעשינו, כמובן, היה לחקור מה בדבר פקדוננו בבאנק. התשובה לא איחרה לבוא: „בבנק לא קיים כלל חשבון כזה“!! השמעתם, אינם יודעים אותנו כלל! למכה כזאת לא פיללנו. וכי אפשר להביא בפני האסיפה ידיעה איומה כגון זו? אכן זו היתה הפעם הראשונה שההנהלה החליטה להעלים דבר בפני אסיפת החברים.

החלטנו לפנות להסתדרות הציונית באמריקה. די האז, עליו השלום, קיבל אותנו לשיחה והסביר לנו שנפלה כאן טעות, ללא ספק, אין לנו אלא לפנות אל הבנק בשניה בצירוף פרטים נוספים, ואז נקבל את האישור על פקדוננו.

I hope so (אני מקווה שכך יהיה), פלט כותב הטורים האלה תוך כדי פרידה.

כאן ניתר די האז ממקומו כאילו הכישו נחש:

„כלומר, אין אתם בטוחים בכך? וכי כך מדברים ציונים?

להווי ידוע לכם שכל עוד קיימת הסתדרות ציונית, ניצבת היא בכל מקורותיה הכספיים ובכל סמכותה מאחורי גבו של הבאנק! רק עם חורבן הציונות חו"ש ירד גם הבנק לטמיון".

נזופים עמדנו מהריתחה שבאה כחתף על ראשינו ועם זאת נהנינו מהתקיפות הציונית המשכנעת. כך מוכרח היה לדבר מנהיג ציוני!

קמנו והלכנו. שוב כתבנו לארץ-ישראל והודענו לבנק את כל הפרטים שיש בהם כדי לברר את הדבר, הוספנו תאריכים ומספרים — ואמנם עלה בידנו להעמידם על טעותם, והתשובה הסתמכה על פורמליות, כנהוג: יש פקדון, אלא שאינו על שם „אחווה אלף ניו-יורק", כי אם על שם „ניו-יורק אחווה אלף". אגב הודעה המציאו לנו גם חשבון, שלפיו איבדנו מקצת מהכסף, כיוון שבינתיים הוחלף המטבע בארץ מפראנקים לליש"ט, מאידך נתווספו דמי הרבית, יצא איפוא שפקדוננו גדל משך אותן השנים.

עם כל השמחה שבהודעה זו, שהפכה, כמובן, נחלת כל החברים באחווה, קיבלנו גם ידיעה אחרת, עגומה יותר, מהחברה להכשרת הישוב, שבגלל סיבות מסויימות לא נעשתה בשעתה הקניה שהוחל בה. הנה כי כן נתבשרנו, מצד אחד, שרכושנו הכספי שגדל באמריקה נתווספו לו סכומים ניכרים של הפקדון בארץ ישראל, ואילו מצד שני עמדנו בפני שוקת רעועה, לאמור חסרי קרקע. ועל זה דווח לבנו, כמובן.

לאחר דיונים ומשא-ומתן נבחרו שני שליחים שניטל עליהם לנסוע לשם רכישת קרקע. האחד היה מר ישעיהו ירחע, מהנדס לפי מקצועו, שלרגל שליחותו נאלץ לוותר על משרתו הממשלתית, שתפס מזה שנים רבות; השני היה כותב הטורים, שהוכרח לחסל

מניו-יורק עד רעננה

לשם זה מפעל חרשתי מוצלח. כלום אפשר היה לסרב, הרי כשליחי מצוה היינו בעיני כל החברים !

כמנהג אמריקה נערכה מסיבת פרידה לשני השליחים, מסיבה שלא היתה הפגנה גרידה, אלא מטרתה ליתן הוראות ולהתייעץ בצוותה, באשר השליחים נתבקשו להקפיד ולרכוש קרקע ביהודה דווקא. לא, חלילה, מפני שקניה במקום זה משתלמת יפה ועתידה מבורך יותר, ולא משום שנהגנו זלזול במקומות אחרים בארץ-ישראל, אלא משום שלפי מקומות שונים שבתנ"ך ובתלמוד, משמשת יהודה עיקרה של הארץ, לבה של הארץ. דברים אלה כדאים הם לציון, כדי ללמד עד כמה היה כל עניין הקניה לא לשם עסק סתם, אלא לשם סיפוק תביעות שבלב, לשם פורקנם של רגשות עוממים, אשר נתעוררו אצל כל אחד ואחד והיו מחפים על כל גישה מעשית.

ועוד דבר אחד תבעו החברים, שאף הוא מעיד על הכיסופים שנצטברו בלבם, לא להשהות את הקניה, לא לעמוד על המקח, לא לנהוג מנהג בררנים מחמירים, לרכוש את הקרקע, כיוון שכלתה נפשם של החברים לעלות ושוב אין בכוחם להמשיך בחיי גלות. יוצא מגדר זה היה ה. ל. שייפר המנוח, שתבע תביעה של ממש לרכוש את אדמת שרונה, הואיל ובשנות המלחמה גורשו משם הגרמנים שיסדוה. ידוע ידע ששרונה צמודה לתל-אביב, פחות או יותר, ועם כל רצונו העז שנהיה חוואים, הוא רצה מאוד שנהיה בעת ובעונה אחת אנשי כרך. מובן מאליו, שאילו נתקיים בידנו הדבר והיינו רוכשים את שרונה, לא היינו מסוגלים לשמור עליה לצרכי חקלאות דווקא. כי מי היה נמנע מהרויח אלפי לירות ממכירת מגרשי-בנין רק כדי לשמור על צביונה החקלאי ? ברם לידי נסיון זה לא הובאנו כלל, כיוון ששרונה לא ניתנה אז לרכישה.

מחשבות הומות בלב ים שקט

הים חלק כראי. שקט מסביב. נדמו זה כבר דברי הנואמים הנלהבים במסיבת הפרידה שלנו. פג השכרון. ואנו יושבים שנינו על סיפון האניה או בתאנו, מהרהרים כל אחד ואחד לחוד ואחר כך גם במשותף בקול. דומה, רק עכשיו הבינונו מה גדולה המשימה, מה רבה האחריות שקיבלנו על עצמנו. לא פחות משמונים משפחות (לאחר מכן גדל המספר עד מאה) גורלן וגורל עתידן הופקד בידינו; עלינו ניטל לדאוג להבטחת קיומן. אין זו שאלה של מילוי שליחות פורמלית. יש לידע ידיעה ברורה מהי תעודתה של קניה זו. לפיכך הסקנו את המסקנה שקודם כל עלינו לברר מה תהיינה אפשרויות הקיום על אותו קרקע שנרכוש, מה לעשות וכיצד לתכנן את הכל כדי להעביר משפחות אלה מחיים לחיים. כל דברי חברינו שיוצאים היו מפיותיהם בשלהבת של אידיאליזם יפים היו במקומם באסיפות ובמסיבות, אלא שהם היו יותר מדי שמימיים וכמעט לא־ארציים. ונודה על האמת: גם השליחים עצמם, דומה, גילו לעצמם תוך הפלגה באניה לא רק את הארץ הרחוקה הנכספת, אלא גם את הבעיות המרובות הכרוכות בה. הם ראו עם התקרבתם לארץ את סימן השאלה המזדקק ותובע: חיים כיצד? קיום איך?

מניו-יורק עד רעננה

יתירה מזו: שאול שאלנו את עצמנו אם חבר פלוני או פלוני מסוגל אמנם לעבור מיד לחיי אכרים, אם יש בידיו של כל אחד ואחד ובידי החברה כולה האפשרות להתקיים משך תקופה מסוימת קיום של מעבר, של הסתגלות, קיום הדורש גם כספים לא מעטים, לאחר ההשקעות, עד שהאדמה והמשק יתנו פירותיהם. אז רק עמדנו על כך שאין זה קל כלל ועיקר לתכנן את המעבר מחיי אמריקה הספציפיים בנוחיותם ובכרכיותם לחיי איכר בארץ לא נודעת. קבענו לעצמנו שעם בואנו ארצה נתחיל קודם כל ללמוד את חיי האכרים וגם לקרוא ספרות על בעיות הקרקע והחקלאות בארץ, אולם מצאנו לנחוץ להקדים שלב אחד למעשנו הסופי, והוא להתעכב בפאריס לשם ניהול משא-ומתן עם חברת פיק"א. הכוונה היתה לרכוש על-ידי חברה זו קרקע בתשלומים לשיעורין ארוכים, ואולי גם במחיר יותר זול, ובאופן כזה ישוחרר חלק מכספנו לשם קיום במשך זמן מסוים. פיק"א השיבה פנינו ריקם. יהודים במעמדנו, ומה גם יהודי אמריקה, אינם יכולים להשיג מבוקש כגון זה. "יש לקוהות אחרים, נצרכים יותר, מתאימים יותר. ובדרך כלל יהודי אמריקה נתבעים לתת ולא לקבל". לא בפירוש נאמרו הדברים, אלא שנסתברו כך. זו לא היתה הפעם היחידה שנתקלנו בתשובה כגון זו, תשובה שגרמה לנו מורת רוח ומרירות, אלא שעכשיו, כשמביטים אנו לאחורינו, נדמה לנו, שהגישה לא היתה בלתי מוצדקת מכמה וכמה בחינות.

בדרך

הגענו לברינדיזי. עיר נמל זו שבאיטליה הדרומית שימשה באותן השנים נקודת הקשר העיקרית עם ארץ־ישראל. אירעה לנו תקלה שלא צפינו לה מראש: כיוון שבאנו סמוך להפלגת האניה שוב לא מצאנו כרטיסי נסיעה במחלקות הטובות ונאלצים היינו להסתפק במחלקה רביעית, רוצה לומר על הסיפון. פירושו של דבר: ללא תא, ללא משכב, ללא אוכל. הכרטיס במחלקה זו אינו מקנה לבעליו אלא את זכות העליה על הסיפון. מצאת מקום לישיבה על גבי ארגז משלך או אצל אחרים — דיך; טפס אפילו על הארובה ומצא לך מקום אחיזה ומנוחה; דאגת לעצמך והצטיידת לפני ההפלגה, הכינות לך מזון — הסתפק בכך להנאתך. ולא — עתיד אתה לסבול, במחילה; ברם מעלה אחת יש לנסיעה זו, שאינה נמשכת אלא ארבעה או חמישה ימים בלבד. משמע, אין השד גורא כל כך.

משעלינו נוכחנו לדעת שאין אנו היחידים ש"זכינו" בסיפון, שכן רבים וטובים נמצאו שם. יהודים בעלי שם ובעלי מעמד בתנועה הלאומית הסתדרו שם. על הסיפון, יפה בתוך הכסאות הנוחים שהביאו אתם, או סתם מצאו להם איזו פינה רכה להנאתם. כל זה בא להם מנסיונם, שכן לא היתה זו נסיעתם הראשונה בקו זה. נוסף על סופרסקי

ז"ל וי. בן-צבי, יבדל לחיים, שנתלוו לנו בדרכנו, ניתנה לנו זו הפעם הראשונה לראות במו עינינו ולהימצא בחברתם של ראשוני החלוצים.

במבט ראשון נראתה חבורה זו של צעירים מגוחכת ביותר, כל כך משונה היה כל אחד מהם במראהו. הנה אחד צעיר, לבוש מעיל-צבא גרמני, חבוש כובע גימנזיסט ונעול מגפים רוסיים. שני לו לבוש במכנסי-חייל פולני, בלי כובע עם בלורית מדובללת, וכדומה. דומה, כל מלבושיהם נלקטו אי-שם בשווקי הבלואות, בבתי ממכר של חפצים משומשים, בארצות שונות, בדרכים הנלוות שהובילום ארצה. למראית עין היתה זו מעין תמונה של "בשפיל" למאכסים גורקי, ומי שלא הכירם עלול היה לחשבם ל"דרי מטה". אולם מה שונה היה הרושם לאחר שהתוודעת אליהם מקרוב! כמה שאר-רוח והשכלה טבועים היו באנשים אלה! ועוד: אף מבחינה פיזית נראים היו לנו בריאים יותר, נאים יותר מאשר האמריקני באותו גיל.

רק היושב במרומים יודע מתי סעדו אנשים אלה סעודה ראויה לשמה. וכל אימת שהיינו יושבים לאכול היינו רואים עד כמה נאלצים הם להסתפק במועט, ועם זאת קלחה מהם בריות-גוף ובריות-רוח. ובכן יצא הפסדנו, שהפסדנו בנסיעה לא נוחה זו, בשכרה של חברה נעימה כל כך; שטים היינו על פני ים התיכון הרך, החם והשקט, ומסביבנו נוער בריא, אמיץ ומאמין, עד שאף אנו ספקותינו התחילו מתמזזים והקשיים הצפויים ניטשטשו כאילו.

שואלים היינו את עצמנו: לאן נוסעים בני נעורים אלה? כלום הכין מי למענם דבר? למה הם מצפים? מי הכשיר בחורים אלה, שנפלטו מארצות שונות, ממכורותיהם, מבתי הורים, שלא הראו להם הדרך לעתידם איזוהי, מי הכשירם לקראת חיים לא ידועים

ע ב ל ת כ ס ף — ש י ל י . ל . ק ון ב ה פ ר ד ו מ נ ש י א ו ת ה א ח ו ו ה ל ש ם ע ל י ה א ר צ ה .

בארץ-ישראל? שאלות אלה וכדומיהן הן ששימשו לנו גם נחמה ופתרון-מה ללבטינו, אם לא פתרון מעשי ממשי, הרי בכל אופן תשובה אידיאולוגית על בעיית עתידה של "אחווה". ראינו מעין מזיגת-אינטרסים של נוער אירופי זה ושל מבוגרים מבין יהודי אמריקה המתעתדים להיאחו בארץ. כלום לא נוכל ביחד ליצור, לעבוד, לבנות? הם צעירים ובריאים, ולנו הרצון והנסיון בחיים, גם קצת רכוש וכסף להשקעה. אנחנו נשמש איפוא הסיוע להתערותו של נוער זה בארץ-ישראל. מפעלנו יהיה מוקדש להם, ובינתיים נתקיים גם אנחנו וניהפך לארצישראליים. יוצא, איפוא, שנהיה משלימים אלו את אלו. וזה נתאמת במלואו אחרי זמן לא רב.

הרהורים אלה כמעט שהשקיטו את רוחנו הספקנית ונסכו בנו עידוד רב, אבל עד ארגיעה בלבד.

כיוון שלילות אבגוסט על פני הים עמדו נאים ובהירים, מוקדשים היו כולם לשיחות, לויכוחים, להרצאות. אחד מן הידועים נשא לילה אחד נאום לפני נוער חלוצי זה, שבתנאי 1920 טרם הספיק לקבל הכשרה מעמדית ראויה לשמה, והוא פנה אליהם בלשון עתיקה-חדשה ובשאלות כדרבנות:

"אתם באים היום אל הארץ", כלום יודעים אתם מהו המצפה לכם שם? עליכם יהיה להילחם מלחמה קשה, לא עם הערבים ולא עם שונאים זרים אחרים, אלא עם נותני עבודתכם, מבני ישראל אחינו, האיכרים העברים המחפשים עבודה זולה אצל הערבים". וכאן התחיל לפרש להם מעמד האיכרים מהו, תכליתם ואופן חייהם, דרכי עבודה שלהם, שבעל כורחם מובילים הם לחיפוש אחרי עובדים זולים וניצול. ומהי העצה היעוצה כעת לנוער? להילחם!

חדשים ומוזרים היו הדברים באזנינו. אנו, בעלי הנסיון האמריקני,

ידענו היטב משמעותה של המלה „מלחמה“ מלחמת-מעמדות. ידענו טיבה של שביתה, טיבן של דרישות פועלים. אולם ידענו כמו כן שיעילותן של אמצעים אלה קשורה באינטרס של המעביד לקבל עובדים, והרי בנידון זה ידם של האיכרים בארץ ישראל על העליונה, כיוון שאין הם בכלל מעוניינים לקבל עובדים מבני ישראל; כנגד מי איפוא ישבתו? ועוד: האמן לא האמנו שהאיכרים רובם ככולם אינם עובדים, ומתקיימים אך ורק על עבודת הזולת. נפגעים מצאנו את עצמנו מההכללה שנעשתה על ידי הנואם בנידון זה. כלום כל בעלי-הקרקעות עצלנים הם? כלום האקלים גורם לעצלנות זו? ואם מחלה היא, כלום היא מידבקת גם בפועלים?

למחרת מצאתי את הנואם לבדו ושאלתיו אותה שאלה. ענה לי שאנו, יוצאי אמריקה, תמימים אנו יותר מדי: כסבורים אנו שאף בארץ נוהגים כולם להשקיע עמל בעסקיהם. אמריקאי, ואפילו הוא עשיר מופלג, עוסק בעסקו ומשגיח על ענייניו, ואילו בארץ ישראל נוהגים אחרת. כך, או בערך כך, ענני — ורוחי נעכרה. לאחן מכן, במשך עשרים שנה ולמעלה מזה, חקרתי ועקבתי, התבוננתי ומצאתי, שאין הדברים נכונים: האיכר העברי בארץ אינו חולה במחלה זו ששמה „עצלנות“. נהפוך הוא: הייתי אומר שהם מגלים מסירות מופרות לכל תרנגולת שבלול, לכל בהמה שברפת, לכל ענף של אילן. מאידך, עמדתי במשך השנים על כך, שהנואם הוא אחד האישים המקסימים ביותר, אחד האנשים הישרים והנאמנים בתוכנו. ובכן, איך ליישב את הסתירה בין שני הדברים הנ"ל? אין זאת אלא שהיא נעוצה בעצם הנגע של המפלגתיות והכיתתיות, המביאה לידי אי זהירות בשימוש בביטויים, בהערכות, ואפילו אצל אישים אחראיים.

עכשיו, לאחר שנים רבות, יש באפשרותנו לנתח את כל הדברים

שהושמעו אז בקור-רוח, תוך גישה „פילוסופית“ כאילו, אולם אותה שעה, כשעשינו את דרכנו הסתומה לקראת חיי איכרות, כשלמעשה עמדנו להפוך אנשים בעלי רכוש ומעמד לחקלאים, כשהבעיות הכרוכות בכך מסובכות היו ומסתעפות לפרטי-פרטים שטרם מצאו פתרונם, אותה שעה היתה לדברים שהושמעו משמעות מיוחדת. אז רק הוברר לנו שלא זו בלבד שאנו הולכים לחפש קרקע למען שמונים משפחות יהודיות, אלא שאנו אף מכניסים מהפכות מגוונות ביותר בכל משפחה ומשפחה.

שקועים בהרהורים כגון אלה, שמשולבים היו בחשבון נפש, בהיסוסים, ברגעי רתיעה, ישבנו על פני סיפון האניה והיינו מסתכלים לתוך הכוחל הרחוק של מי הים המתמוגג אי-שם עם כחול השמים, שעה שהלב כמה לתשובה על כל פקפקינו.

ותשובה זו ניתנה לנו בדרך הגיונית, חותכת, ברורה. את התשובה שאבנו ממראה פניהם וארחם של הנוער החלוצי שנתלווה לנו בדרכנו. דרך מחשבתנו היתה, בערך, כך: לידנו נמצאת חבורה של חלוצים מאירופה, שנפשם לציון ולעבודה, אבל בידיהם אין כל. במובן זה אנחנו עולים עליהם; עלינו הדאגה לספק להם אפשרות של עבודה ובנין, ועל ידי כך יוכל גם תהליך מעברנו אנו לחיי אכרים. ומה גדלה שמחתנו בראותנו עד כמה מרוצים היו בנו, כמה רחב לבם לפגוש אחים מאמריקה הרחוקה השואפים אף הם כמותם לחיי יצירה ועבודה בארץ ישראל, ארץ תקוותנו המשותפת. למראה בטחונם ואמונם בנו נתחזקה בנו ההכרה שאמנם הולכים אנו למלא שליחות חשובה, שליחות היסטורית של מילוי חובה לאומית.

אכן מוורה ופוגעת היתה באותו מעמד הופעתו של אישיות לאומית ומנהיג ציוני, המיחד את דיבורו בהסברה לנוער תמים

ואידיאליסטי זה על הכשרת הלבבות לקראת המלחמה "בשונאים" האכרים. ובשצף לשונו לא זו בלבד שהתנפל על האכרים המשתמשים בעבודה ערבית, אלא שחמתו ניתכה על מעמד האכרים כולו, "חבורת העצלנים והטפילים למיניהם".

והרי לעת-עתה אין אנו, השליחים, לא טפילים ולא שונאים, ואנו מוצאים לשון משותפת, רגשות ושאילות משותפים עם נוער חלוצי מזהיר זה, כלום לא נוכל גם להבא להישאר ידידים? אולי להפך, כדאי באמת שנשוב ונמשיך להחזיק בפרנסותינו האמריקניות, להיות בעלי-בתים ובעלי-עסקים שמה, לחזור לחיק המשפחות ולנוחיות, לדירות המרווחות ולמכוניות שלנו ולתרומות קטנות או גדולות, איש איש כפי שתשיג ידו וידבנו לבו, לשמחתם ולהנאתם של חלוצים אלה ולא נצטרך להיהפך לשונאים? אולי זהו הפתרון הנאות ללבטינו? תשובה פשוטה, אבל מתקבלת בנקל על הדעת.

וכאן המקום לציין, שבעת ובעונה אחת עם אותם שיעורים ראשונים ב"מלחמת מעמדות" וב"פילוג" הישוב למחנות ולשונאים, היינו מנצלים שעה זו או אחרת לשיחת ידידים ממש עם הנואם המפורסם; היו אלו מעין "זמירות" שבין מאכל למאכל, בין הטפה להטפה, ואשר לחלוצים עצמם, הרי היחסים בינינו היו קרובים וידידותיים ביותר, ועם אחדים מהם נמשכה ידידותנו לאחר מכן משך שנים רבות. אך אל-גא תחשדו בהם כי מצפונם המעמדי או הכרתם הסוציאליסטית נפגמו, חס וחלילה, תוך כדי יחסיהם אתנו. במובן זה היו יורשים נאמנים לאבותיהם ולאבות-אבותיהם. הללו כלום לא נאלצו לפרקים בשעת הדחק ליהנות מפתם של הגויים? בדומה לכך ראו גיניהם צורך להתיר עצמם הנאה תוך כדי טעימה מארוחותינו. וכי ברירה היתה לפניהם? קארל מארכס רבם שכת,

כנראה, במקרה לציידם בדרך, והם עלו על האניה אף ללא ביצים שלוקות או לכל הפחות עגבניות. וכאן זימן להם הקב"ה זוג של "בורגנים" המציעים להם בכל לבם לחלק אתם את מזונם — וכי אפשר לסרב?

ומעשה שטן! הוא הרי נוהג כך, שאם אתה מושיט לו אצבע צרדה הוא תופס את כף היד כולה! וכך הווה: תחילה היו סועדים יחד, אחר כך שרו בצבור, יצאו בריקודים בצוותא. ובמאוחר יותר? במאוחר יותר, בארץ־ישראל הלכה הידידות ורבתה עד... עד כדי בקשת "ערבות" ואשראי בבאנקים. הנה כי כן היה סופן של כל אותן "דרשות" נאות על "מלחמת מעמדות" ועל שונאים, שנתנדפו ונישאו באוויר. עורבא פרח! ומי, סבורים אתם, דרש מהם "ערבות" זו של "בורגנים" ו"שונאים"? הווי אומר, אותו באנק, שמנהיגיו הם הסוציאליסטים האמיתיים, החסידים והישרים! הרי זה סופם של כל הדיבורים הנאים, כשהמציאות באה ומוחה אותם ללא רחמים.

רשמים ראשונים

ותר מאשר „האידיאולוגיה“ המוטפת נתונים היינו בשיחות ידידים, בשירה ובריקודים. כמעט שלא הרגשנו בזמן החולף והנה הגענו לאלכסנדריה של מצרים. וכאן הרי אנו במבואותיה של ארץ ישראל.

כאן חכינו שעות ספורות עד צאת הרכבת „הביתה“. השינה לא יכלה להתגבר על המיית רגשותינו ומחשבותינו. לב מי אינו הולם בכוח עם התקרבו בפעם הראשונה לארץ ישראל? בכל ישותנו צמודים היינו למראה הנופים המתקרבים. חצינו את המדבר שסטר עלינו בחולותיו ועם שחר התכוונו לקבל את הארץ ב„שלום עליכם“ חגיגי ביותר, לאחר שהתלבשנו בגדים בהירים וחגיגיים.

חצינו את הגבול, עברנו על פני מקומות הסטוריים בארץ פלשתיים; קרובים ואגדיים כאחד צלצלו השמות באזנינו. הנה כפר ערביים, פנים זרים. לא, לדידנו אין זו עדיין ארץ ישראל, אלא המשך של המדבר. הארץ מתחילה רק במקום שמבצצות המושבות הראשונות. עברנו את המושבה רחובות. עדיין שקועה היתה בתרדמה, אך פה ושם געתה כבר פרה, תרנגול קרא, ערפלי בוקר התרוממו מעל גגות אדומים. בלוד היה עלינו להחליף את הרכבת על מנת לבוא

לתל-אביב. אך מה משונה היתה שם ה"רכבת" שחכתה לנו בלוד ! באמריקה היינו רגילים לראות קרוניות כגון אלה בשעת בנייה של מנהרות או תחתיות, שמשמשות היו על פי רוב להרכת העפר החפור. כאן, בלוד, עמדו קרוניות שטוחות ופתוחות אלה רכוסות זו לזו ובראשן משהו דומה לקטר. צעצוע, והכל זה נקרא רכבת-נוסעים ! טיפסנו ועלינו, העלינו ברוב מאמצים את המטען והתיישבנו על גביו, כיוון שמקומות ישיבה אחרים לא היו שם, וכך נסענו, יותר נכון, זחלנו אט-אט בהפסקות של חניות רבות, בעוד שהקטר הקטן מאמץ כוחותיו, נושם ונושף בחזקה, משתעל תכופות ועם כל שיעול ושיעול הוא פולט מתוך ארובתו כמין גשם שחור של-פיח שמן. ואנו שהספקנו קודם להחליף בגדינו ולבושים היינו בהירות וחבושי כובעי-פאנאמה, ראינו את עצמנו פתאום מלוכלכים ומפויחים ובפרצופינו דומים היינו יותר למנקי-ארובות מאשר לנוסעים חגיגיים. אחרי זחילה ממושכת זו באנו סוף-סוף לתחנת תל-אביב, ותחנה זו מהי ? היכן הבניין הגדול שצפינו לראות ? צריף-עץ מלוכלך קיבל את פנינו ולידו הצטופפו שליחי-מלונות רבים, שכולם התנפלו עלינו והציעו לנו את חדריהם ואת נוחיותם. אנו דרכנו היתה ברורה לנו וקבועה מראש, כיוון שקודם לכן קבענו לעצמנו את מלון הרצליה. שמח עלינו שומר הסף, קפץ וחטף את המטען והריחו מוביל אותנו למלון בדרך קצרה. דרך זו לא היתה עשירת-נוף ביותר. חולות השתערו לעבר הים ואנו בוססנו ברגלינו את התלים הצהובים המלוהטים שספגו את עקבותינו והכבידו את ההליכה.

הגענו. לא היה זה מלון לפי מושגינו האמריקניים, אלא שדעתנו היתה נתונה אותה שעה לדבר עיקרי אחד : להתרחץ, להחליף בגדינו, לקבל צורת אדם מן הישוב, שכן נדהמנו משהסתכלנו בראי. ממש

לא הכרנו את עצמנו, משל משהו חמד לו לצון וכייר אותנו וליכלך אותנו להנאתו. את הכובעים ואת הבגדים שלחנו לניקוי ובמשך שעה ארוכה התרחצנו והתרחצנו כדי לקבל צורה נאותה.

מובן מאילו, שראשית מעשינו לאחר זאת היתה לראות את ה"עיר". תל-אביב של 1920! לא התעייפנו יתר על המידה מטיולנו הראשון, שכן כל "הכרך" תפס כמה רחובות לכאן וכמה לכאן — והרי לך כל העיר! הגימנסיה "הרצליה" נראתה לנו בדיוק כפי שהיתה ידועה בתמונות. פה ושם, על פני החולות שמסביב, זרועים היו בתים קטנים, שדומה היה הנה הם טובעים בחול ונעלמים. הגדרות עמדו הרוסות למחצה, החלונות והתריסים מדולדלים, צבע הקירות דהה ומקולף, האילנות טבולים באבק עד כדי היהפכם אפורים והעלים שעל ענפיהם כמעט שאינם נראים. נדהמים עמדנו ונבוכים היינו בפני המראה של העיר, אשר זכתה לשם "פאריס הקטנה". רבנו של עולם, הרי הרובע המלוכלך ביותר שמאחורי ברוקלין, איזו "קאנארסיה הקטנה", אף היא הרי עולה בנקיונה וביופיה על "עיר" זו! מיהרתי וחזרתי למלון, הסתגרתי בתוך חדרי לבל אראה איש, ואפילו לא את בן-לווייתי. וגדול היה הכאב וגדולה היתה האכזבה! משל מי שמצפה לראות איזו הצגה על הבימה של אמן גדול, עולמי, ומשמורם המסך מופיע איזה שחקן עלוב וקתרוס בידו. באתי מלא כיסופים לארץ החדשה, הצעירה המתעוררת לתחיה ומצאתי עיים באותו מקום, שצריך היה לשמש התחלה מהודרת. תל-אביב הצעירה, שכה רבות קראתי עליה וחלמתי עליה נגלתה לי בקרעיה ובלכלוכה. מובן, שלאחר זמן משהכרתי גם את התנאים האקלימיים, ידעתי שאוגוסט הוא החודש המציין את השרב והיובש הקיצוני, וכל הצומח מאבד אז את צבעו ואת רעננותו, עד שנדמה לך כי הכל הפך אפור.

לא זו אף זו: היה זה מיד עם גמר מלחמת העולם הראשונה, ובתים רבים עמדו עזובים זה שנים, לאחר שבעליהם ודייריהם הוגלו על ידי התורכים עם פרוץ המלחמה. משחזרו הבעלים לא נמצאו להם מיד האמצעים הדרושים כדי לתקן את הפרוץ, לבדוק, לשפץ, כי דאגתם הראשונה היתה ללחם גרידא, והפרובלימה הזאת היתה אז קשה ביותר.

טבעי היה איפוא ההבדל הרב שבין המציאות, כפי שנראתה כעת לשני תושבי ניו-יורק, בעלי טעם אמריקני ומפונקים בעושר המראות של הכרכים המודרניים, ובין אותם הסיפורים הרומנטיים על תל-אביב שלפני המלחמה, שרבים הפיצו מעבר לים. אין, כמובן, להאשים את המספרים עשירי התיאור: מאוהבים היו באותו פרבר לבן ונקי של יפו. מי יודע עד כמה קשה היתה כאן הבניה על החולות. ויתכן גם שהמספרים הללו ראו בדמיונם את תל-אביב העתידה. מבחינה זו הרי לא ראו וניחשו הרבה, כי תל-אביב בעתיד עלתה על כל המשוער וההזוי.

בכל אופן, מראה העיר באוגוסט 1920 לא היה מעודד ביותר בעיניו של בן ניו-יורק. התרוצצתי כמה שעות בחדר המלון ויצאתי שוב להזין את עיני. ראיתי מרחוק על פני החולות שלושה שלדים של בתים בעלי שתי קומות. אני ניגש לשם ומסתכל בבנייה (לאחר מכן תפסתי את עצמי בכך, שכל אימת שאני רואה בית בבנינו אני מתעכב ומסתכל בו. נמשך היה הדבר כמה זמן עד שגבר קצב הבנייה ושוב לא היה בכוחי להשהות מבטי על כל הבתים בבניינם). עומד אני ומסתכל והנה צץ איזה אדם צעיר, תוקע לי "שלוט" ושואלני בנעימות כלום אמריקני אני? אף הוא אמריקני במקצת, לאמור: לא מצפון

אמריקה אלא מדרומה, מארגנטינה הוא. הוא בעל הבתים ההולכים ונבנים פה.

מיד לאחר זה הוא מציגני בפני אדם אחר, הוא הקבלן, יהודי מאמריקה, איש הרטפורד, מגלגלים שיחה. לאחר שרוחי עכורה היתה מרשמי תל-אביב הראשונים, אין אני מתאפק ומגלה לפניהם מקצת מההתרשמות.

„הרי לך! קופץ בעל-הבתים לעומתי, זוהי דרכה של ביקורת של אחד העומד מן הצד, הבא כצופה זר, בודק ובוחן ומותח ביקורת. מוטב שתיגש לבנות, שתטעם משהו שביצירה, ומיד תיוכח עד כמה ייקר בעיניך כל דבר, מה חשוב וטוב ויפה יהיה! עשה, בנה, יצור — ובוזה תמצא את הטעם האמיתי!“

ותוך כדי ריתחה הוא מוסיף ומספר שהבתים הנבנים והולכים רוב חדריהם כבר הושכרו ואף ישנן הצעות רבות לקניית הבתים. יש עתיד לבנייה, ומודה אני על האמת שדבריו אלה נעמו לי וגרמו לי נחת רוח ראשונה בתל-אביב.

. כעבור יום יצאתי עוד פעם לעיר כדי „לגלותה“. סובבתי על החנויות ומצאתי בהן שתי תופעות מתמידות: או שהדבר הנדרש לא היה בנמצא, או שנמצא, אבל במחיר גבוה מאד. לאחר כמה זמן עמדתי על כך שמוטב שהדבר יהיה יקר ובלבד שיימצא. נוסף על כך גיליתי עוד דבר: אוצרם הכספי של המשווקים היה די מצומצם. נכנס אני לחנות וקונה מה, נותן לירה על מנת לקבל עודף; משאירני בעל-החנות בחנותו ורץ אל שכניו החנוונים לחפש פרוטרוט. אני מחכה ומחכה, וכשהוא מופיע הוא מודיעני שלא עלה בידו לצבור את כל העודף הדרוש, ואני נאלץ לקנות עוד משהו. מימרה היתה שגורה אז בפי התושבים, שכל כספה של תל-אביב הוא בגדר חמש

לירות, העוברות מיד ליד; כיוון שהן מתעכבות ביד אחת פורץ
 „משבר כספי“...

בינתיים פשטה השמועה על שני האמריקנים שבאו לרכוש קרקע.
 התחילו מופיעים סרסורים מכל המינים והצעות מהצעות שונות
 בידיהם, וכל הצעה והצעה מלווה בהסברים ומתובלת בשמות של
 מקומות תנכיים. לא ארכו השיחות ואנו התחלנו מתייחסים להצעות
 אלה כאל חלומות. מטבע הדברים הוא שקיבות ריקות יפות הן לניפוח
 הדמיון.

לאחר שהודענו להם שאנו מוכנים למשאומתן רק עם
 החברה „פלשתין לנד דיולופמנט קא“ (בפרקים הבאים נציין אותה
 באותיות פ.ל.ד.ק.), באו והציעו לנו מציאה ממש. קרקע בניין במחיר
 זול. יצאנו רכובים על גבי חמורים על מנת לבדוק את הקרקע. ממלוננו
 אשר ברחוב השחר עשינו את הדרך במשך כמחצית השעה, ואולי פחות
 מזה; מה היה לראות? חול. כל השטח מסביב ובדרך — רק חול.
 „קרקע זה יכולים אתם להשיג במחיר זול ביותר, דהיינו ב- $6\frac{1}{4}$
 לא“י הדונם“.

הסתכלנו בהם מן הצד בעין חודרת: כלום מצאו כאן בטלנים,
 שנותנים עצמם לתרמית? ואילו היו מציעים את הקרקע במחיר של
 $\frac{3}{4}$ לא“י בלבד בלי ה-6, כלום היינו נוטים לכך? את מי מצאו, מדמים
 הם בנפשם, „ירוקים“ שאינם בקיאים בהוויות העולם? וכי מי
 זה ישלם לירות תמורת תלי חול אלה, מי ישלם כסף תמורת שטח
 מדברי?

מובן מאליו, ששטח מדברי זה הפך במרוצת הזמן לשטח עירוני.
 כיום הנה הריהו בוודאי איזה מקום מרכזי בתל-אביב או לכל היותר
 בצפון תל-אביב ושוויו פי מאה ואלף. ודבר זה בא ללמד עד כמה

לא ידענו אנו ולא ידעו אחרים מה הן האפשרויות הצפונות בארץ.

ועוד דבר: מה קטנה היתה האמונה בהתפתחותה של הארץ.

זכורני שאותו צבי כהן ז"ל, שהשקיע כוחות ומאמצים מרובים

כל כך על מנת להפכני לחבר „אחווה“, פגע בנו אחר כך בתל-אביב

וטען נגדנו:

„הבן לא אוכל: מה הם (ההסתדרות הציונית) עושים? סוחבים

לכאן, לתל-אביב, אלפי אנשים, במה יתפרנסו כאן, מה יאכלו כאן?

חול?"

ולמען האמת צריך להגיד שאף אנו, אשר הסתובבנו זה ימים

מספר בתל-אביב, לא נמנינו בין המאמינים הגדולים ובין הנלהבים

והמתפעלים. דמיוננו לא היה רחב עד כדי לראות את הנולד על

גבי שממות החול שהשתרעו לפנינו. חסרים היו גם משקיעי הון וגם

אומנים, בעלי מקצוע המסוגלים לבצע תכניות בנייה רחבות. היינו

עומדים ומסתכלים בדלתות סדוקות, בתריסים מדולדלים, בקירות

מתמוטטים והיינו שואלים את עצמנו: היכן המומחים לבדיקתם

ולתיקונם? עם כל הכרתנו הלאומית היתה המרידות שנצטברה בנו

לוחשת לנו: כן, מומחים אנו לעשות מלאכתנו בידי אחרים; הגויים

הם המבצעים ואנו נותני הפקודות וההוראות; אולם בלי עזרתם

של גויים איכה נעמוד בפרץ?

לאחר מכן ראיתי כיצד מוכרח היה „סולל-בונה“ להביא ארצה

בעלי-מקצוע מצריים שהיו מלמדים ומאמנים את הפועלים היהודים

לעשות במלאכה. היתה זו אחת הדרכים הנאות ביותר של „סולל-

בונה“ והוא ראוי לברכה על כך!

בקיצור, שבענו תמרורים ואכזבות, והרהורים נוגים היו מציפים

אותנו. גם הסרסורים למיניהם עשו דיים למען העכיר את רוחנו.

לכן החלטנו לעזוב את תל-אביב "ההומיה" ולשים פנינו הכפרה, בכוון החיים החקלאיים. שם קיוונו למצוא עידוד ואחיזה; שם נלמד את האיכרות ואת חייה עד כמה הם מתאימים לתכניותינו ולשליחות שהוטלה עלינו.

ראשית דרכנו היתה לגליל, וזה מטעם פשוט: הפ.ל.ד.ק. התרתה בנו אמנם שאין השדות שבעמק באים בחשבון למעננו, וטעמה ונימוקה עמה: שטחים אלה טעונים הכשרה וטיוב מיוחדים לפני היותם מיושבים; לשם כך נחוצים כספים רבים וכוחות לאומיים גדולים. אולם מאידך גיסא, לא היו ברשותה של פ.ל.ד.ק. שטחי קרקע אחרים להציע לנו, ואם כך הרי בלית ברירה שמנו פנינו לגליל לשם הסתכלות סתם.

לשם הבהרת יתר רואה אני צורך לחזור על אותה פרשה כאובה של ההשקעה הכספית בשעות המלחמה. במשך ארבע שנות המלחמה היו הקשרים עם פ.ל.ד.ק. רופפים ביותר. המכתבים אלינו היו נדירים ואילו בא כוחה של החברה מר פבזנר החיפאי ע"ה שהתגורר אז באמריקה הודיענו, שאם כי הקרקע שנרכש על-ידי חברנו שליט ז"ל ושלשמו הופקד הכסף בבאנק, אינו ניתן לרכישה כעת בגלל סיבות שונות, הרי ידע להציע לנו, בשמו של ד"ר רופין, שטחים אחרים. ברם דרישתו היתה להעביר סכומי כסף גדולים ככל האפשר. כפי שכבר הוזכר לעיל חיפשנו דרכים שונות להעברת הכספים בשנות המלחמה והדבר נתאפשר לנו על ידי חברת נפט אמריקאית. אבל כשבאנו ארצה לא היה בידי פ.ל.ד.ק. להציע לנו כל קרקע.

אנו יוצאים לתור

עיפים מן ההרהורים הנוגים, מהחישובים העגומים, היינו יושבים בשעות הערב ומאזינים לבעלת המלון שהיתה מספרת לנו על הארץ ועל שנות המלחמה. ביחוד היתה אוהבת לחזור ולספר על הכפן ששרר בארץ, שהיה מביא לידי תמונות איומות ביותר, על יחסי משפחה שהחריפו ופשעו על פת לחם. ותוך כדי שיחה הוסיפה מעשה שהיה בגינראל גרמני ששהה בארץ והיה עד לזוועות הרעב, אמר: "יהודים שוטים! דאגו והכינו לעצמם קינוח סעודה (רמז לתפוחי-זהב) וללחם לא דאגו".

היינו מקשיבים לשיחתה של האשה ומהרהרים: כלום לא צדק אותו גינראל גרמני? ומכאן גם באה החלטתנו לבחור לעצמנו קרקע שטוב הוא לפלחה. הלחם לבדו הוא יסוד פרנסתו של אדם. במאחר יותר נוכחנו לדעת שהחלטתנו זו היתה לנו לרועץ וגרמה לנו סבל וצרות. כך דרכה של ארץ ישראל הנבנית: מה שנראה לך הגיוני וברור ביותר לפי כל הנתונים, הופך כאן להבל, ולהפך.

יצאנו לדרך ברוח נכאה; משקפים כהים חבושים היו על עינינו, יצאנו לתור את הארץ, לראות וללמוד. אכן העיק עלינו כל הזמן עומס האחריות כלפי המשפחות של "אחווה", שעתידין מופקד היה

בידינו. חברים יקרים באמריקה הרחוקה, מלאי שאיפות נעלות ובעלי לב ציוני חם, בטחו בנו והטילו עלינו להכין למענם מעמד בארץ לא ידועה. הרגשת אחריות זו היא שהפיחה בנו גם את הצורך בזהירות יתירה עם כל צעד וצעד. לא זו בלבד שנשמרנו לנפשותינו מפני הסרסורים והמתווכים למיניהם על כל תכניותיהם, הבטחותיהם ומגדליהם הפורחים באוויר, אלא גם מה שראינו במו עינינו נתון היה קודם כל לניתוח מעמיק וחקרני, וכל ידיעה שקיבלנו היתה נבדקת עשרת מונים על ידנו. נטינו אוזן קשבת לכל בקורת והערה מצד חוגים שונים בישוב, ביחוד מצד אלה שהיו כאילו בלתי מפלגתיים.

ודברי הביקורת לא היו מעטים. ביחוד נמתחו על „ועד הצירים“, שלשם קנתור ולעג נקרא היה בפי רבים בשם „ועד הצרות“, הכוונה היתה לאדמיניסטרציה הציונית בארץ באותם הימים. לאחר זמן, כשהיתה לנו ההודמנות להכיר מקרוב את המוסד ואת היושבים בו, נוכחנו לדעת שאלה הם יהודים ישרים, פעילים, מסורים ונאמנים, אלא שנוסף על ענייתם מבחינה כספית, לא היו בקיאים ביותר בדרכי הארץ ובתנאיה, כיוון שבאו אליה זה מקרוב. פרט לזה לא מצאו לנחוץ לשתף את ילידי הארץ המנוסים ולא קיבלו אותם ליועצים ולעוזרים.

אולם נחזור לעניינינו ולמעשינו הראשונים. מצבנו בתור שליחים ומעמדנו בתור באי כוח של חברה, העומדת לפני רכישת קרקע, דרשו מאתנו שנתאכסן במלון ממדרגה הראשונה, בין שנמצאנו בעיר זו או אחרת ובין שנמצאנו במושבה. דבר זה כשלעצמו גרר אחריו ממילא יחסים מיוחדים וביחוד סביבת אנשים מסוימת. לפיכך לא נזדמנו עם יהודים מחוסרי אמצעים, או עם פועלים עניים. פגישותינו היו

על פי רוב עם סוחרים, עם אכרים אמידים, או עם אנשים שהיו חציים סוחרים וחציים אכרים. כל אלו לא היו עושים רושם טוב ביותר בהימצאם מחוץ לסביבתם הטבעית, מחוץ לביתם, ארחם ונוהגם במלון והתרברבותם היה בהם גם משהו מהמרגיז.

לשם הדגמה אסתייע בעובדה זו: כבר אז ידועה היתה ארץ ישראל ביינותיה המשובחים והזולים באופן יחסי. אולם יהודים-אורחים אלה שמנתי למעלה, משנודמנו למלון לא היו מתכבדים אלא בבירה תוצרת חוץ, שמחירה אז שבעים וחמשה סנט הבקבוק הקטן. יהודים אלה, שהיו נהרגים בביתם על פרוטה ממש, היו בהזדמנויות כגון אלה מבוזים לירות על דברים של מה בכך. ולעומתם היינו אננו, יהודים מרוסיה לשעבר, "השתלמו" באסכולה האמריקנית, יודעים לעכל ולהסתגל. ובאותה המידה שידענו לעבור מחיי-אביונות שבעיירה נידחת לחיי ברק ונצנוץ, לגוהיות מכל הסוגים, כך גם ידענו להשתחרר מהם ולהתאים את עצמנו לאורח חיים צנוע יותר. יקשה לי להגיד אם היתה חשיבות רבה לכך שאנו לא מצאנו חן בעיני היהודים שפגשנום במלון. אולם דבר אחד ברור שהתנהגותם של יהודים אלה, בעלי המעמד "הבורגני" כאילו, בוודאי שהשפעתה לא היתה לטובה על היחס אליהם מצד הפועלים שעבדו אצלם. פועלים אלה היו לעתים ממוצא מכובד יותר ואף בני עשירים, וכן מבחינה רוחנית ותרבותית עלו לפעמים על מעבידיהם. הדבר עורר תגובה נגדית שהתבטאה בהחרפת "ההכרה המעמדית" עד שהפועלים התחילו "מתנשאים" אפילו על בעליהם. והרי בעצם היו שניהם, העובדים והמעבידים כאחד, יוצאי אותה שכבה גלותית על כל גילוייה, של תלמידי חכמים ומשכילים, בעלי שאיפות ובעלי מעשים. ושניהם כאחד הניחו את היסודות, ואחר-כך נדבך על גבי נדבך, בבניין

הארץ. "ההתעלות" ו"ההתנשאות" היו לא רק מיותרות אלא אף מזיקות בשעה שהתנאים דרשו מאמצים משותפים.

אולם איך שלא היו היחסים ברור הוא, ששני הגורמים הללו, המעבידים והפועלים גם יחד, היוו אריסטוקרטיה אמיתית, נציגים מכובדים של "עם הספר", והם הם שעיצבו את פרצופו הרוחני של הישוב בארץ-ישראל, פרצוף שהפיח תמיד געגועים בלבו של אדם, אשר מטעמים אלה או אחרים נאלץ היה לעזוב את הארץ לתקופה מסוימת.

יום אחד כשקמנו ונכנסנו לחדר האוכל של המלון בחיפה לסעוד סעודת בוקר, הבחנו בגברת הנרייטה סולד עליה השלום, שאף היא התאכסנה במלון זה. השעה היתה מוקדמת למדי והיא, האשה, כבר הספיקה באותו בוקר לבקר באיזו מושבה, לסדר כמה עניינים ולחזור. דבר זה עורר בנו מחשבות והזכיר לנו, שפעולות למען העם והארץ אינן נעשות תוך ישיבה אל שולחן האוכל ולא תוך חקרנות ודברי ויכוח. אין לצאת ידי חובה בשמועות ובהתרשמויות ממרחק, אלא יש לקום ולצאת אל מקום העבודה עצמה, לראות וללמוד, להתבונן ולעשות, ועל ידי כך נמלא את התפקיד שהוטל עלינו.

היכרות ראשונה עם קרקע הארץ

דענו שבסמוך לחיפה נמצא שטח הקרקע ששליט המנוח רכש או עמד לרכוש בשבילנו. כמו כן ידוע היה לנו שאותו מקום, בין הישובים הערביים קוסקוס וטובון, שוב אינו ניתן לרכישה, כפי שסופר על כך למעלה. ואף על פי כן חשקנו לראותו. לא היתה זו סקרנות גרידא, אלא שמכאן רצינו ללמוד פירושו של קרקע טוב מהו. יצאנו לשם בלוויית בא"כוחה של "החברה להכשרת הישוב". משהגענו למקום נתגלה לפנינו נוף לא עשיר ביותר, מכוסה פה ושם אילנות מעוקלים, נמוכי קומה ומפוצלים, לא גאים לעין. נאמר לנו שאלו הם שרידי יער, אלא שבשנות המלחמה קמו התורכים וחטבו ממנו לשם אספקת דלק לקטרי הרכבות. דוממים עמדנו והסתכלנו באילנות העלובים ומחשבה אחת מילאה את ראשינו, שאם האילנות שנעקרו ושימשו למאכלת אש לא היו טובים וגאים מאלו שלפני עינינו, הרי אין לנו להצטער ביותר על אבדן יער כגון זה.

מתחת לרגלינו היה הקרקע שחור, ממש כקרקעה של אוקראינה הרחוקה, ארץ מוצאנו, אלא שדבר אחד התמיהנו: בקיעים אלה שאנו רואים מה הם? כלום רעידת אדמה נתרחשה כאן? או ברכים ורעמים וגשמי זעף הם שביקעו את בטן האדמה? הוסבר לנו שלא זה ולא

זה, אלא שעקבות החרבונים הם. כל ימות החמה והיובש נאנחת האדמה מצמאון ומתבקעת בקיעים-בקיעים רחבים, כפי שאנו רואים, עד שעליך להיזהר שלא תמעד לתוכם הרגל.

„ומה בדבר מים?“ שאלנו מודאגים.

נטלו אותנו והוליכנו עד למקור המים: מין בור, שגדלו כגיגית לכביסה, דומה, בכמה דליים יכול אתה לרוקנו. עד שאנו מחשבים את תכולתו אומרים לנו, שהמים משותפים הם ליהודים ולערבים מהכפר הסמוך.

מבלי להוציא הגה מהרהר כל אחד מאתנו בצורת שאלה: „שפע“ זה של מים נטל היה עלינו לקיים את משקנו, בשותפות עם חכפר הערבי, אילו בוצעה הקניה, כאן היה צריך „לפרוח“ ישובנו החדש?“ וכעין הרווחה והנאה חשים אנו מכך, שגרם המזל והרכישה, רכישת הקרקע הזו, לא נתקיימה, לאחר זמן נוכחנו לדעת, ששליט ע"ה, ה„לא-מנוסה“ ו„הלא-מבין“, כמעט והטעה אותנו, את „החכמים, המבינים והמנוסים“, וכמעט שגרם לכך שהיינו רוכשים אותו מקום שמים, שנהפך במהרה לטבעון של ימינו עם משקיה הנפלאים ועם מימיה הברוכים.

המשכנו ונסענו עד עין-חרוד. כאן מצאנו מעין מים ראוי לשמו. מתוך נקבת סלע קלחו המים והתרחבו לנחל. זכים וקרים היו המים. ונהדר היה המראה. החום הגביר בנו את הצמאון וכאנשיו של גדעון בשעתו כרענו על ברכינו וגמענו מהמים החיים עד שריווינו את צמאנו. אך פתאום שמענו את קולו של העגלון הקורא אלינו בחרדה: „אל תשתו! אסור לשתות! נסור מכאן מהר! אסור לנו להשאיר כאן אף דגץ!“

תוהים היינו על קול החרדה הזה ותמיהתנו הובעה לו לעגלון.
הלה, כולו אפוף חרדה, הסביר לנו:

„נורא הוא המקום הזה וסכנה רבה צפונה בו, הערביים אומרים,
שאפילו עוף השמים העובר כאן סופו לנפול ממרומים ולמות!“

עוד אנו מקשיבים בספקנות ומהרהרים בכך אם אמנם סכנה
של ממש יש בשתיה זו, והנה קבוצת ילדים ערביים שנתקבצה מהר
מסביבנו והסתכלו בנו בהשתוממות ובאימה. אז הבינונו שאמנם סכנה
של ממש יש במעשנו. פני הילדים היו חיוורים-אפורים-כחלחלים,
רגליהם מעוקלות, עיניהם מלפלפות. כל המראה הזה לא הפיח בנו
עידוד רב.

נדהמים עמדנו: מה משונה היא ארץ זו! כמה פעמים נודמן
לנו באמריקה לערוך סיורים וטיולים בנפות מרוחקות, בין הרים
וסלעים, בגיאיות ובבקעות. מיועפים היינו נצמדים למעינות מים
שהיו מפכים פה ושם ומחיים את נפשותינו. כלום חששנו אז לסכנה
כל שהיא, שמא מסוכנים הם המים, שמא רעל יש בהם? וכאן,
בארץ מדברית ללא מים, כשאתה כלה בצמאון ובעלפון, ואם משחקת
לך השעה ומזדמן לך מעין זך עליך להנזר משתיה, גזירה שמא
תורעל!

תוך ההתורים אלה נזכרנו בדבריו של יהושע חנקין ז"ל,
שאמר לנו והזהיר אותנו על הקשיים העצומים הצפויים לנו במקום
זה: התקנות מרובות, שיפורים רבים, השבחות שונות צריך לערוך
כדי להכשיר את הקרקע להתיישבות. אולם זמן קצר לאחר בקורנו
הראשון בסביבת עין-חרוד כבר ראינו את חלוצינו העומדים חשופי-
חזה, יחפים ובמכנסים קצרים, וחופרים תעלות עמוקות באותו מקום
ממש. פירושו של דבר: פעולת ניקוז בקנה מידה די רב, שתכליתה

יבוש הביצות, תוך כדי השקאת שטחים גדולים של קרקעות יהודים.
ובמאוחר יותר זכינו לראות באותו "עמק המוות" ישוב יהודי מפואר
עם ילדים אדומי לחיים ובעלי עינים נוצצות, מלאי ששון וחדוות
חיים. ולא נקודת ישוב אחת, אלא רשת שלמה של נקודות פורחות,
שופעות בריאות וחמדת-חיים.

פגישה ראשונה עם ה"עצלנים"

בסענו הלאה על פני כל הישובים שבגליל התחתון והעליון. בקרנו את מלחמיה, סג'רה, יבניאל ועוד. המושבות עמדו עגומות על צריפי-העץ שלהן, אחדים, גם בניני אבנים להם, על רפתיהן הרעועות; הבנינים כולם שחורים היו ודהויים מהשמש בדומה לפניהם השזופים והמזדקנים בלא עת של בעליהם. דומה, אלו ואלו רצוצים מהחיים באותה מידה. האביונות היתה כאן שלטת בכל ועיניה הועזמות מציצות היו מכל פנה, מכל סדק.

משך שנות המלחמה, בהיות שוקי העולם רחוקים וסגורים, היו איכרי הגליל מקבלים תמורת יבולם, יבול החיטים, כל מחיר שבקשו. לאחר מכן, עם גמר המלחמה, והחיטה מובאת באופן חפשי מכל קצווי תבל, אין המסכנים הללו מקבלים בעד תבואתם (וזהי תוצרתם היחידה) יותר מאשר דמי הובלתה לתל-אביב או לחיפה; לא יפלא איפוא שרואה אתה לפניך אנשים נדכאים ומיוגעים, עייפי חיים ועול של קיום, עד שכמעט השלימו עם הגורל, שלא יכלו לו.

הקרקע כאן שחור וטוב לפלחה; אלא שלפי התנאים אין עובדי האדמה כאן מוציאים ממנה אלא לחם דל לאכלה. בכל המושבות לא שמענו אלא טרוניה כלפי פיק"א שגרמה לכך, שהאדמה טרם הועברה

באורח פורמלי לרשות הבעלים. פה ושם לא נמצאו מים במידה מספקת לשם השקאה, האדמה היתה מדולדלת ורזה, כיוון שבמשך מאות בשנים לא שמשה אלא לזריעת חיטה בלבד.

הפועלים במושבות הם רובם ערביים ומיעוטם יהודים. הללו עניים הם וחסרי ישועה וסופם להידלדל כמעבידיהם האיכרים. כנראה שלהם נתכוון מנהיג הפועלים בכנותו אותם "עצלנים" ומשתמשים בעבודה ערבית. ואנו ראינו את אלה הפועלים העברים המעטים, והלוואי וגם הם לא היו שם.

הלב כאב למראה המעבידים והעובדים, ששניהם מסכנים באותה מידה והם זקוקים גם שניהם לעזרת אחים, להדרכה, למעשים, לעידוד. ובמקום זה נדונים הם להשמצה ולגנאי.

פוריה

המשכנו דרכנו בגליל, כשאנו ספוגי רשמים קשים, ועינינו לקראת אותה מושבה שבראש ההרים, ששמה פוריה. מה שמשך אותנו במיוחד למושבה זו הוא, שזוהי אחת מיצירת כפיהם הראשונים של יהודי אמריקה. ישוב זה נוסד ע"י שמעון גולדמאן ז"ל לפי שיטת החברה „אחוזה" וחבריה היו ברובם מס"ט-לואיס.

לאחר טיפוס של שעות על מדרונים ופיתולים הגענו לראשו של ההר שעליו הוקמה פוריה. נשאנו עינינו לכל עבר והוקסמנו ממש מהנוף הנהדר והמרהיב עין. זו הפעם הראשונה מעת דרכנו על אדמת הארץ שהלב רחב מתענוג וכל הדאגות וההיסוסים נמוגו כליל תחת שפע הרגשות של התפעלות והערצה. למטה ראינו את ים כנרת בכל הדרו ואת מימי הירדן הכספיים הזורמים לתוך הים. דומה, גם בתוך הים שט הירדן שטח מסויים בגווניו שלו, במראה שלו, משל אומר הוא: „אמנם גדול אתה הים ורחב ידיים, אלא שאף אני, הירדן, יש לי יחוס משלי ועושה דרכי לעצמי". ההרים שמעבר לים כנרת ניבטים במלוא הדרם ושקטם, בדומה לכרים וכסתות של קטיפה רקומי זהב על גבי מיטת-הסב כליל הסדר, שצלעיהן מעוגלות, משל ידי כלה ענוגות החליקו אותן ויישרו עד שינוחו מיושרים

ומותאמים זה לעומת זה בציפות הקטיפה שלהם עין הורד והזהב. מה מפליא. מקסים ומרהיב עין הנוף הזה! ומי הכנרת משתכשכים חרש-חרש ומתרפקים על השפה המגולפת בכסות-הר מעוגלות אלה, שלא כשאר ההרים המזדקרים בחודיהם וברכסיהם המפוצלים. כאן הכל נושם שלווה, פז ותכלת ורדית, לרגליה של פוריה נמצאים חמי טבריה המפורסמים, כאן מרפא לנשברי גוף ולעקומי אברים. כלום נתכוון הטבע לייצג כאן את שיא יופיו עם כוח-הריפוי הנעלה שלה, כלום זימן כאן הבורא מרפא לרוח ולגוף של בני אדם עייפי חיים? אל אלוהים! מה עצום המראה, מה מרענן הנוף!

אותה שעה היינו תפוסים כל כך למראה-עינים עד שגם הלך הנפש התגבר והדמיון פרח, והכל נראה היה לא רק אפשרי אלא מחוייב, עתיד לבוא. אז נראו לנו ההסברים שניתנו לנו על ידי האנשים במקום כהגיוניים ביותר, מציאותיים: כאן, בפוריה, מקום למלונות ולאכסניות, לפנסיונים ולבתי מרגוע למען כל אלה שיבואו הנה לריפוי רוחני וגופני. וכי יש לך מקום מתאים יותר מפוריה? מובן, שלשם כך יצטרכו לבנות רכבות-חשמל טפסניות, להעלות ולהוריד את הנוסעים. במאוחר יותר אפשר היה לשמוע על תכניות כגון אלה גם במקומות אחרים בארץ, תכניות שהיו מבוססות על ניצול הנוף והתנאים האקלימיים לשם הנאה רוחנית וריפוי גופני לבני עמנו הדוויים. עד שהתכניות נתרחבו יותר ויותר, אבל נשארו כתכניות בלבד: וכי ארץ ישראל כולה אינה עלולה להיהפך למקום ריפוי עולמי? והרי אפשר יהיה להקים טירות ובתי שעשועים, בתי מרגוע ובתי מסחר. כלום על פני החולות לא צמחו פרדסים ומדוע זה אי אפשר יהיה לבנות, לבנות, לבנות?

אלא שכל זה הוא מעין מזמור שיר לעתיד לבוא, ואשרי המאמין!

אבל לעת עתה מהו המצב בפוריה של 1920? אל תסתכל במרחקי האופק, אל ההרים ואל הנחלים, ומוטב שתתבונן כמה שנעשה מתחת לחטמך! וכאן הרי המצב אינו עליו ביותר! דומה שכל מה שאך זה נולד הולך וגוסס! כרם שקדים משתרע כאן עד אפסים, אלא שהעלים על העצים צהובים. עומדים הם כמתים, וכמת עומד הישוב הצעיר כולו! רק כמה מהחברה-קדישא מסתובבים עדיין מסביב לבר-מינן אולי יעלה בידם ליהנות ממנו כלשהו. שוב אין המשק קיים, הכל מתחסל. ומה שהעציב אותנו ביותר הוא ביקורנו המאוכזב כל כך. מתכוונים היינו לבקר בביתו של מורנו ומנהיגנו, יוזם מפעל ה"אחוזות", את מר שמעון גולדמן ומצאנו, לדאבון לבנו, שאיננו בחיים! הוא נפטר זמן קצר לפני בואנו; ר' שמעון גולדמאן ז"ל שילם בחייו בעד נסיונו הנועז!

נכנסים אנו בשיחה עם אנשי המקום המדברים בשבחו של המנוח, שהיה אדם המעלה ובעל נפש עדינה, מכל החברים המיסדים לא נשאר כאן אלא אחד, היתר נתפזרו לעברים, ואף השריד האחרון עומד לעזוב במהרה את המקום. יש כאן פועלים מספר הנותנים יד לפעולת החיסול, הקרקע עובר לרשותו של הבאנק, משך שנות המלחמה גברה המצוקה והכרח היה לקבל הלוואות בבאנק, וכיוון שכעת אין כל אפשרות לפרוע, עוסק עכשיו הבאנק בחיסול ההתישבות על רכושה, משפחת גולדמן המנוח אף היא עזבה את פוריה ועברה לגור בטבריה. אחת הבנות באה הגה לפרקים כמדומני כדי לבקר את חתנה, שהוא לעת-עתה עובד כפועל כאן.

והנה היא עצמה: צעירה, בעלת מרץ ומלאת חיים היא הבחורה! ללא שהיות מרובות מסבירה היא לנו את טיב המקום, שנשתבח בכמה וכמה מעלות, אלא שליקוי אחד יש בו: אין מים. מים צריך

להעלות הנה בוזג של פרדות מלמטה, מהמושבה הקרובה, ואף זה בצמצום רב, לאנשים ולבהמות. מובן, שלשם כך יש עוד להעסיק שני אנשים שיחמרו אחרי בהמות-ההובלה למטה ולמעלה, ובסופו של דבר אין מים אלה מספיקים אלא לאדם ולחי, ואילו להשקאה — אין. אמנם הדרך הטובה ביותר לפתרון בעית המים היא שאיבה ממי הכנרת, אלא שלצורך זה הכרחי להתקין משאבות גדולות, שתים לכל הפחות, אחת למטה, ליד הכנרת, והשניה באמצע השיפוע, והתקנה זו עלולה לעלות בעשרות אלפים. כלום יש בכוחה של פוריה להוציא כספים אלה? בינתיים נודע להם לחברים באמריקה על הכשלון הגדול שנכשלו בני פוריה בכרמי השקדים. שקדים אלו מחירים ירד מאד ואין הטיפול בהם משתלם כלל וכלל. מה עשו החברים הללו? פסקו מלהכניס את פרעונותיהם והגיעו הדברים לפשיטת רגל. הכלל, הכל כאן מצויין ובסדר גמור, פרט לקיום ולפרנסה... ואילו היא, הבחורה, לא נפל רוחה: „טעויות וכשלונות הם דברים שבטבע האדם; יש לנסות דרך אחרת“. היא עצמה גרה עם משפחתה בטבריה. היא עובדת ומשתכרת. לחזור לאמריקה? אם כי אמריקנית היא מלידה, לא תחזור לשם בשום פנים. דוד יש לה באמריקה, אדם עשיר, מחרושת הקולנוע; מששמע על מותו של גולדמאן ע"ה ועל מצבה הכספי הקשה של המשפחה, קם ובא במיוחד ארצה על מנת לקחתם לאמריקה. עמל ועמל — והעלה חרס בידו. המשפחה נשארה בארץ, פרט לאחיה הקטן שנתלווה לו. „אין די זהב לה, לאמריקה, לשלם בעד עזיבתה את ארץ-ישראל!“ סיימה הבחורה את סיפורה.

שנים רבות עברו מאז, אבל דבריה של אותה בחורה נחרתו עמוק בלבי ובזכרוני ולא אחת עלו בראשי בהודמנות זו או אחרת.

ויצוין אגב, שלאחר זמן קצר נישאה הבחורה לאותו פועל. במאוחר יותר הגיע אלי שמע המשפחה הזאת, כאחת המסודרות והעשירות שבטבריה.

הייתי עומד ומסתכל בבחורה זו, גומע את דבריה הפשוטים, הגלויים והנלהבים כאחד. האוזן שמעה, העין ראתה והראש חשב: כשלון חרוץ וטרגדיה משפחתית בד בבד עם שפע של מרץ ואמונה של אחת, אשר ספגה לתוכה חינוך ארצישראלי! בלי משים עולה בראשי אותו פסוק קולע שבתורה: „וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה, והבאתי אותם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה, ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה“. ואני מתרגם לעצמי את המלים ולבי נצבט ממוחשיותן. כלום לא היינו כולנו נתונים אז בכף הקלע של ההכרה: מצד אחד השאיפה לחיים בארץ כפי שדרש חינוכנו הציוני ומאידך התגיון הקר שהצביע תמיד על הקשיים, על אי־הנוחיות, וביחוד ילדינו, מה יהיה אתם?...

בחורה זו, יוצאת אמריקה, שהספיקה לעבור גלגולים מגלגולים שונים, קשים ומסוכנים, נתנה לנו את התשובה בצורה בהירה ביותר.

על הכביש

משיצאנו להמשיך בדרכנו מטבריה פגשנו בסוללי הכביש „טבחה—צמח“. כאן עבדו פועלים ופועלות למאות, ואם כי עבודתם לא היתה בחומר ובלבנים כפי שעבדו אבותינו במצרים, הרי היתה בפרך. עבודות קשות, שבארצות מפותחות נעשות הן במכונות שונות, או על ידי בני־אדם שנדונו לכך בעוונותיהם הפליליים, עבודות אלו נעשו כאן בידים צעירות של בנים ובנות נחמדים. הנה יושבת בחורה בתוך סוכה דלה, זוג כלונסאות שמעליהן פרוש איזה שק. סוכה זו צריכה היתה לשמש לה מחסה מלהט השמש, אולם דא עקא, שהשמש אינה עומדת במקומה, אלא זוה ושולחת קרניה החדות והמלובנות מכל צד ואין מפלט מהן. יושבת הבחורה על גבי אבן ומיטגנת בחום, ובפטיש כבד מפוצצת היא אבנים לחצץ.

נראה שהעבודה היא בקבלנות, לפי מטר מעוקב, כיוון שאת החצץ שופכת היא לתוך תיבה, המשמשת לה מידה. באות בחורות אחרות ובסלי תבן גדולים נושאות הן על כתפיהן את החצץ עד לכביש. בחצץ זה סותמים הרווחים שבין האבנים עד שהכביש מתכסה במין שכבת־חצץ דחוסה, שם, בכביש עצמו, עובדים בחורים, כיוון

שהעבודה קשה היא ואין למסרה לבחורות. מכאן שעבודתן של הבחורות המכינות את החצץ ונושאות אותו על כתפיהן, היא "קלה".

הזיעה ניגרת מעל פני הכל; האבק האפור מידבק, וזילופים עכורים מתגלגלים על הלחיים ועל המצח. הצמאון גדול, אלא שמחסור במים אין. מול החמה עומדות חביות ברזל שחורות, שקודם לכן שימשו בתי־קיבול לזפת. לאחר שהורקו מתכולתן השחורה נתמלאו מים בהולים בכלור משל נזרה עליהם נפתלין. צמאים היינו ונשתה גם אנו מן המים. ואם כי ההכרה היתה שאלה הם מימי ארץ ישראל, והצמאון היה גדול לא יכולנו לשתותם. רתוחים אמנם לא היו, אבל חמים כדי לעורר בחילה. אבל גם האוכל שנמצא היה במין צריך רעוע מן הצד לא גירה ביותר את התיאבון.

אנו מסתובבים ממקום למקום ומסתכלים בעבודתם של האנשים. בחורה אחת, שסבורה היתה כי תיירים אמריקניים אנו ומחפשי מעמד אקזוטי, הציעה לנו להחליף את התפקידים; פירשו של דבר, שאנו נקה את הפטישים הכבדים בידים ואילו היא תאחו במצלמה (בטוחה היתה שהצטיידנו במצלמות) ותצלם אותנו. לאחר שנחזור לאמריקה נוכל להראות כמה קשה עבדנו למען הארץ. אפשר, שתיירים אמריקניים שקדמונו נהגו כך. ברם הופעתנו בחליפות בהירות ובכובעים לבנים בין בנים ובנות אלה, שהיו ערומים למחצה לרגל עבודתם, היתה מוזרה ביותר, משל גוי שנודמן ל"סוכה". הרגשתנו לא היתה טובה ביותר. אכן שליחים היינו, כנציגים באנו, אולם סוף־סוף צאצאים היינו לאותם אבות מכובדים, בני אותו "יחוס".

איני יכול לקבוע אם היה זה משחקו של היצר הטוב או של היצר הרע, אבל זוכר אני שהבנות כולן או כרובן נראו יפות בעיני. כללם לא להן נתכוון שלמה המלך בשיר השירים שלו: "אל תראוני

שאני שחרחרת ששופתני השמש? גם הבחורים מצאו חן בעינינו, אלא שהם, ואף הבחורות, לא הסתכלו בנו בידידות יתירה וזורים היינו בעיניהם, אנו המגוחצים והמצוחצחים.

משנתרחקנו במקצת ופתחנו בהרהורים שונים על מה שראינו, בצבצה ועלתה בנו גישתנו „האמריקנית“ לכל הענין, ורוחנו נתעכרה ביותר. שיטת העבודה היתה לא רק מכאיבה אלא גם תמוהה: נניח, שיש להסכים לעובדה של פיצוץ האבנים לחצץ בידיים ענוגות אלה, כיוון שמכונות לכך עולות בוודאי בכספים שלא היו ביכולתם של מארגני העבודה לרכשם, אולם העברת החצץ עד הכביש כלום לא תיתכן אלא בכפיפת גב וכתפיים? כלום אי-אפשר היה להתקין עגלות-יד ומריצות, שאין הן יקרות כלל? ואותן הרי אפשר גם לייצר בארץ, והאוכל? והחיים. כולם? וכי אפשר לשער שאמריקני שאיקלע לאי רחוק, והוא חסר כסף, לא היה ממציא לצרכו כלים ואמצעי-קיום טובים מאלה שאנו רואים כאן! והרי הפועלים הללו הם אנשים בעלי מרץ ומשכילים — ולמה הם משתדלים לחקות כקופים את מעשי הערביים ואינם מנצלים את כשרונותיהם שלהם לשם שיפור חייהם? תשובה על כך מצאנו רק בהנחה, שהללו שקועים יתר על המידה ב„לעתיד לבוא“, מתווכחים ומתפלפלים ומתנצחים בהלכה על חיי חברה זו או אחרת, וממילא לא נשאר להם פנאי לעסוק בחיפוש פתרונים לבעיות הקטנות היומיומיות. בכוח התעמקותם וחידודם כבר הפליגו אולי עד למאה העשרים וחמש, אולם דא עקא שבינתיים נשאר הגוף צמוד למקומו, שתנאיו הזכירו את ימי הבינים, על כל נוסחם הערבי. וכי ישאל השואל: הרי בעבודה „יצרנית“ כגון זו אפשר להפסיד הפסדים מרובים? אכן כך הוא: המפסידים הראשונים הם הפועלים עצמם, כי לאחר זמן ארוך של עבודת פרך ומזון דל

עוזב הפועל את המקום כשהוא עמוס חובות. למי? הוי אומר, להסתדרות; משמע: לאחר שיסתדר איך שהוא בעבודה אחרת יהא נאלץ לשלם ולשלם. ומחויץ לזה נאלצת ההסתדרות לפנות אל ההסתדרות הציונית שתכסה את הגרעונות.

ימצאו בוודאי רחמנים בני רחמנים, שימהרו לפתוח לבם הרך למצבם של פועלים אלה. לאלה הייתי אומר שאין להם לשכוח שני דברים: אלה, שכל דעביד רחמנא לטב עביד; בית, שלא כדאי לגלות את רגשי הרחמים ביחס לפועלים אלה שבארץ-ישראל. בנוהג שבעולם בן מרחם על אביו הזקן והחולה, בין שהוא עני ובין עשיר, אולם לרחם על צעיר בריא-אולם ומוכשר — כלום זהו הביטוי המתאים? וכי לרחמים הוא צריך? צעיר זה עדיין אינו מסודר, אינו בקי בדרכי החיים והוא טעון הדרכה, עזרה עד שיצא למרחב. אמנם כן: קשה היה גורלם של אותם פועלים, סוללי הכביש. אולם לאחר מכן עברו שנים וראיתי שאף אחד ממאה לא נשאר סולל כבישים; מנהל עבודה — כן, ואילו את עבודת הפרך הותיר לנחלת העולים החדשים, שאמנם עובדים כעת אף הם בעזרת מכוונות משוכללות.

וסופם של אותם הפועלים, הראשונים בסוללי הכבישים, שנעשו במרוצת הזמן אכזרים אמידים, ואילו הפועלות נישאו לאנשים והפכו אמהות יפות ומאושרות יותר מבנות גילן שבאמריקה. הן למדו יפה את תורת החיים הקשים והמעשיים, שוב אינן פורחות באוויר ובתורות מופשטות, ומכל הלכות הסוציאליזם למדו את אלו שסייעו בידיהן להתבסס מבחינה חמרית וחברתית.

רעננה בראשיתה. צריף ההנהלה ברחוב הראשי של המושבה.

כפר נחום

הנחום עמד בתוקפו ובינתיים נתקרבו הימים הנוראים. לראש השנה נשארו בטבריה, ועד שאנו מסתובבים בעיר עתיקה זו נאמר לנו שכדאי לבקר את כפר נחום הנמצא מעבר לכנרת. עם צאת החג שכרנו לנו סירה, בה חצינו את הכנרת הזכה והשלווה, וירדנו ליד כפר נחום, כאן ראינו חורבה של בית כנסת עתיק, שנתגלה דרך מקרה בשעת חפירה. החורבה נמצאה בעומק של האדמה ונמצאת תחת פיקוחה של הכנסייה הקאתולית. אחד הכוהנים הוליך אותנו ונתן לנו את ההסברים הדרושים. לפי מה שמסופר בברית החדשה היה ישו הנוצרי מטיף כאן ומוכיח את היהודים כפי שהיה עושה זאת בבתי כנסיות אחרים שבגליל. ואם כי שם המקום כפר נחום מעיד כאילו על ישוב קטן, הרי שרידי הבנין מעידים על בית כנסת גדול למדי, כולו שיש לבן, שהושחר, כמובן, מזוקן. אף האולמים, היציעים, המדרגות ועזרת הנשים, ואפילו הכיור לנטילת ידיהם של הכוהנים — הכל שיש חטוב ומגולף בכל מיני ציצים ופרחים, ועל הכל ב"מגני-דוד" בשינויים מגוונים (שהזכירו את אלו של פרופ' בוריס שאץ שב"בצלאל").

הבנין כולו עושה רושם עצום הן בגדלו והן ביפיו ועשירותו.

מה שהפליא אותנו ביותר הוא שבנין בן-אלפיים שנה זה מזכיר לנו
 בסידוריו כל מה שאנו רואים בבתי כנסיות שלנו כיום הזה; אולם
 דבר אחד התמיהנו מאוד: הסתכלנו ארוכות בשיש הלבן והעשיר
 ושאלנו את עצמנו: כיצד הוסע לכאן? כיוון שבכל הסביבה כאן
 אין הוא בנמצא כלל וכל מה שאנו פוגשים פה היא הבולת השחורה.
 אין זאת שהובא ממרחקים, מהלבנון, כנראה, ודבר זה לכשעצמו
 מעיד על הטעם האסטיטי הרב בתקופה הקדומה. נוסף לכך הרי
 משמש הדבר ראייה חותכת להימצאם של אמנים ואומנים שידעו
 ליצור כרוח דמיונם ודווקא באחד הכפרים בגליל. פירושו של דבר,
 שאיזה כפר נידח התיר לעצמו "מותרות" של הקמת בנין אמנותי
 נפלא, שמעטים כמותו. אמנם לאחר מכן ראינו היכלי-אמנות
 בשרידיהם אשר בשומרון; אלה היו הריסות של ארמנות מלכים,
 של אחאב ושל הורדוס, אורוות בנויות שיש, אולמים מרובים ורחבי
 ידים, אמנם בניינים אלה מלאכת מחשבת, אבל אלו הרי הוקמו למען
 מלכים ועל חשבון כל העם. ואילו בכפר נחום הושקעה אמנות
 ועבודה ובשיש ממרחקים, שעלתה בלי ספק בכספים מרובים, וזה
 למען העם ועל ידי תושבי המקום. מכאן שהיתה זיקה נפשית לכך
 ושגם היתה האפשרות החמרית. אין זאת שמצבם של האכרים בגליל
 היה מבחינה חמרית מבוסס יפה, בכל אופן יותר יפה מאשר לאחינו
 בגליל בזמן בקורנו. נראה גם שהקרקע, מקור הפרנסה העיקרי,
 היתה משובחת יותר מאשר בזמננו. ובצדק העיר (במאוחר יותר) הפרופ'
 ש. קליין, שאבות-אבות-אבותינו בגליל היו אכרים טובים ואפילו
 מצויינים. אם כן יש לתת את האמון גם בבני הנוער שלנו שלא
 יביישו את קודמינו המרוחקים.

תוך הרהורים וחישובים אלה הרחבנו קצת את המסגרת מתוך

למדנו גזירה שווה: אם באיזה כפר בגליל אפשריים היו בנין ובנייה כגון אלו, על אחת כמה וכמה שבירושלים, עיר הבירה, הוקמו בוודאי בנייני פאר ונהדרים מאלו.

גאים בעברנו המפואר על כל צדדיו יצאנו הלאה לדרכנו ובלבנו פעמה התקווה שבעתיד הקרוב יפליא הדור לעשות גדולות מאלו.

פגישה שניה עם החלוצים

מה צדקו דברי חז"ל שהקדוש ברוך הוא מקדים רפואה למכה, כלומר הרפואה אמנם ישנה, אבל אי-שם, במקום ובתנאים בלתי ידועים, ואין הסובלים נזקקים לה ומחפשים אותה, לפני שבאה המכה. אין לך ודאות גדולה מכך שקודם כל באה המכה ואח"כ החיפושים אחרי הרפואה. מרחוק, מאמריקה, ראינו את הארץ לפי רוחנו ושאיפתנו. משבאנו ארצה נתקלנו במצב הקשה על כל גילוייה, והרפוי טרם ידענו.

זה היה הסיכום לאחר שעשינו כבר במקומות שונים בארץ. בינתיים הלכו הימים ונתקצרו, אף כי החום לא נחלש על ידי כך ו"שלהי דקיטא קשים מקיטא". השתרכנו בדרכנו בגליל ולחג הסוכות הגענו לראש-פנה. איזה אדם הציע לנו קרקע בקרוב למקום הזה. יפה הוא המקום, נחמד למראה, מושבה ותיקה, מן הראשונות. פנות-חמד פזורות בכל מקום וכעין מרגוע ונוחם הן לנפש. האכסניה אף היא צנועה, נקיה ומסודרת. בשבת אחרי הצהריים נטלה בתו של האכסנאי, בחורה צעירה, את החוברת האחרונה כחולת-העטיפה של "השלוח" ויצאה לקריאת מנוחה מתחת לתומר שעל יד הבית. אנו מסתכלים אחריה ומתפלאים: כלום רגילים היינו למשהו בדומה לכך

באמריקה? במקום העתון ההתולי או עתון-הראינוע, הרי לך צעירות וירחון ספרותי-חברתי כגון זה בידה.

יצאנו לערוך מעין סיבוב-טיול בסביבה כדי ליהנות מזיוו של המקום ומשלוות התושבים ביום זה שהוא חג שחל בשבת, והוא כולו שטוף-אורה וירק ומנוחה. לא הרחקנו הרבה והנה — מראה שנדמה לנו כדמיוני, כסיוט לילה; מראה של יום חול. מפלבלים אנו בעינינו: היתכן? כן, זהו: קבוצת צעירים וצעירות עומדת כאן על גבי גיגיות של כביסה, מי משפשף, מי סוחט, מי מותח ותולה על חבלים. רבוננו-של-עולם! כאן, לא באמריקה, אלא בראש-פנה, בישוב של אנשי מסורת וחרדים לא מצאו אנשים יום אחר מאשר של חג שחל בשבת ועושים מלאכה בפרהסיה? מתבוננים אנו יפה: הרי כמה מהם מידועינו הם, שפגשנום בדרך, על מכסה האניה, ושנתיידדנו אתם כל כך. ומכיוון שכך, הרי הותרה לשוננו ובפשטות גמורה שואלים אנו: „חבריה, היתכן?”

מתעכבים הם רגע קט וסחים לנו פרשה קצרה על חייהם הקשים. מסתבר שחיים הם כאן במקום כפועלים שכירים במחנה צבאי בריטי שבסמוך, והם משועבדים עד כדי כך, שאין להם שהות לעשות עבודה נחוצה זו בימי חול, לפיכך מוכרחים הם לוותר על מנוחת השבת והחג. וכיצד הגיעו לכאן? לפני כן עובדים היו במחנה זה ערביים ממצרים. אלה היו בחזקת עובדי פרך, שלפי מראם ואורח חייהם דומים היו יותר לחיות מאשר לבני-אדם, פשוט איבדו צלם אלהים שלהם. לבושים היו כולם כותנות שחורות ארוכות, שמתחתן לא היו לבנים כלל, יחפים היו וגלויי ראש. נשכרים היו על ידי קבלנים, מצרים אף הם, בשכר של פרוטות ליום, עובדים היו תחת פקוחו של השוט, לאמור שמנהל העבודה המצרי היה עומד עליהם בשוט

ו"מכבד" כל אחד ואחד, שהיה נפנה לרגע מעבודתו. כיצד יכלו להתקיים על שכר של פרוטות? מסתבר, שעיקר הפרנסה הוא על הגניבה, ובמלאכה זו בקיאים הם ביותר. אמנם השוט פועל פעולתו גם במקרים אלה, אלא שאין כל תכלית בדבר: גונבים, סופגים צליפות ושוב גונבים. ואף על פי כן אין השלטון הצבאי האנגלי מפטרם. אדרבה, דומה מעוניינת היא אנגליה ומחבבת עובדים-עבדים אלה. שערן בנפשכם, שאפילו הפועל הערבי הארצישראלי נחשב בעיני האנגלים כיקר ביותר וכמפונק לעומת המצרים.

ההסתדרות הציונית, שהיתה אותה שעה חסרת אמצעים מספיקים כדי להעסיק את החלוצים, פנתה אל ממשלת המנדט בטענה שאי אפשר היה לפרכה: לשם מה מזמינה הממשלה פועלים מבחוץ לצורך עבודותיה, בה בשעה שהיא, ההסתדרות הציונית, מוכנה לספק פועלים שיעבדו לפי אותם התנאים, באותו שכר ובאותו מזון. לא יכלה הממשלה להתחמק והחליטה להתקשר לשם נסיון, והרי אלו הם החלוצים העובדים במחנה הסמוך. העבודה גסה וקשה ביותר, מישור שטחים עד כביסה ונקיון ועד ניקוי המחראות. וכל זה נעשה על ידי החלוצים בלי לבוא בטרוניה. אלא שקשה ביותר היא בעיית המזון. הם מקבלים אותו אוכל ממש, שהמצרים היו מקבלים מידי מעבידם הקבלן: אורז מעובש ובשר-כבשים מסריח ורקוב במקצת. מובן מאלי, ש"החברה" לאחר שאכלו חלו מייד בשלשול, בדיזנטריה, אחדים מהם נוטלים אותנו ומובילים להראות לנו את מעונם: אורווה רחבת-ידיים, מימי הבארן כנראה, בה שוכבים על האדמה כמה עשרות בחורים ובחורות, משכבם קש, והם קודחים כולם.

"כיצד חיים אתם כאן? תופסים אנו בראשינו. כלום יש לכם

רופא, תרופות, עזרה כלשהי?"

כן, עזרה רפואית מקבלים הם מהמושבה, אלא שהרופא אסר עליהם לטעום ממזונם המצרי, כלום יש להם אחר? והוא הדין בנידון העבודה. סבורים היו שיפסיקו — ודי, אלא שהקצין האנגלי התרה בהם: צבא הוא צבא, ובו אין מקום לשביתות, גזירה שמא יבואו על עונשם החמור ביותר, בשלשלאות של ברזל ישימם!

מצאנו לנחוץ להסביר להם, שנוסף לכך הרי חיילים הם לעם היהודי, לפיכך עליהם למלא את ההתחייבות בהתאם לחוזה. יעצנו להם לפנות אל ההסתדרות הציונית והיא תחפש עצה. מסתבר שהם כבר עשו זאת: כתבו ואף טלגרפו לירושלים, אל ההנהלה הציונית, אלא שבגלל החגים והשבחות לא באה, כנראה, התשובה. ועל כן החליטו להודיין בסבלנות, לשאת בכל הקשיים עד התקבל התשובה. (ואמנם כעבור יום-יומיים בא שליח מיוחד, נציג ההנהלה, שאמר להם לעזוב לאתגר את העבודה ולעבור למקום אחר. בכלל לא עשתה ההסתדרות הציונית חוזה עם הממשלה בענין זה. היה זה נסיון, ונסיון שלא הצליח. אין זאת, ששונים הם היהודים בקיבותיהם, ואפילו העניים שבהם, מהמצרים; ועוד דבר, והוא העיקר: מצרי כי יחלה ויעבור מן העולם אין שמים לב לכך.

מבויישים ומתמרמרים עמדנו: הכיצד? כלום יתכן שישאירו ככה חלוצים אלה בודדים בעניים ובסבלם? יש משהו לעשות למענם. לחלצם!

בערב הוזמנו לכוס תה לביתו של מר ש. בא-כוחה של פיק"א במקום. לא בלי חשד ומשפט מוקדם הלכנו לשם, שכן קראנו לא מעט על כמה מעובדי פיק"א ועל יחסם לשוב. מצאנו זוג אנשים משכילים, נלבבים וחביבים. לא הספיקו לשאלנו לשלומנו ואנו בשלנו: פרצנו

מייד בשאלות ובטענות על מצבם הקשה של החלוצים שבקרבת המושבה. היתכן?

סחה לנו הגברת ש. הדברים כפי שהתרחשו: מייד עם התפשט הידיעה שקבוצת חלוצים עומדת לבוא על מנת לעבוד במחנה הצבאי הסמוך, נתאספו כמה גבירות והכינו ארוחת-ערב חגיגית כדי לקבל בצורה נאה את פני הבאים. משנכנסה החבורה לבית וראו את המוכן על השולחן הערוך, מצאו עצמם לא בטוב. וויכוח התפתח ביניהם על הנושא: אם מותר להם שולחן זה בהנאה, כיוון ששולחן-בורגנים הוא? החקרנות וההתפלספות בשלהן והקיבה בשלה. ועד שהם מתדיינים הוכרעה הכף למין פשרה: את הלחם יאכלו, ואילו השאר הוא בחזקת איסור. במובן זה הלכו בדרכי אבותיהם, שהיו מתירים לעצמם לאכול בביתו של נכרי לחם בלבד, ותו לא. זו היתה הפגישה הראשונה וזו היתה האזהרה הראשונה שאין חלוצים מתיידדים עם „הישוב הרקוב“ (יצויין, אגב, למען האמת, שאם חל איסור „לקבל“ משהו מ„הבורגנים“, הרי בשעת הצורך, היה מותר לתת לבורגנים כמיטב יכולתם, והמקרים לא היו מעטים).

במאוחר יותר, משנודע במושבה על אותו מזון רע ועל אותם תנאים הגרועים שנידונו להם „הילדים“, פנה אליהם מר ש. בשם פיק"א בהצעה זו: מילא, אין הם מסכימים לקבל עזרה מאת בורגנים כפרטים, אלא שאין הוא רואה תקלה ופגיעה בכך, אם יקבלו עזרה מכספי פיק"א, שהם כספים ציבוריים. יכולים הם לקבל הלוואה הגונה, כמאה לירות למשל, שיפרעו בבוא הזמן. שוב פרצו ויכוחים, שוב חטיטה באידיאולוגיה, שוב בדיקת המצפון וההחלטה: לקבל רק עשר לירות! על שום מה? כיוון שזוהי הלוואה, שיש לפרעה, הרי מוכרחים הם להביא בחשבון את יכולתם הכספית. עשר לירות יוכלו

איכשהו לפרוע, ותו לא. ולקבל תמיכה מ"הישוב הרקוב" — לא, לזאת לא יסכימו. ועשר לירות לגבי קבוצה של כמאה איש, מה תועלתן? הוסיפו איפוא לרעוב ולקדוח, לסבול ולחלות.

ועוד דבר עשתה הג' ש. הלכה אל מפקד המחנה והעמידה אותו על התנאים הקשים בהם נתון הנוער החלוצי העובד אצלו. ואגב כך סיפרה לו על מהותם של פועלים אלה, על השכלתם ועל עברם; ביניהם נמצא אפילו מי שהיה קצין גבוה בצבא האוסטרי. הקשיב המפקד הבריטי בהתענינות, אולי גם התעלה בעיני עצמו על שזכה לצוות עובדים כגון אלה. אלא שבגמר השיחה הפטיר כי מה שנחוץ לו בעצם, הרי זה חבר פועלים פשוטים ובריאים, שידעו לנקות אורוות ובתי-שימוש. לשם זה אין, כמובן, צורך בבני-אדם משכילים דווקא. אמנם תקלה אחת נוספת ראה המפקד בכך, שלא מצא לשון משותפת עם החלוצים. ברם הבעיה העיקרית, בעיית המזון, אינה ניתנת לפתרונו הוא, כיוון שהתפריט והרכב המזונות נערכים על ידי השלטונות הצבאיים העליונים הנמצאים במצרים, ונשלחים משם.

מאוכזבת ומודאגת ביותר עזבה הגברת ש. את המפקד הבריטי ומשחזרה לבעלה לא מצאו דרך אחרת מאשר להציע בשניה הלוואה מטעם פיק"א. שוב סירבו לקבל והסתפקו בהלוואה קטנה ביותר. לעומת זאת קיבלו את העזרה הרפואית שניתנה להם חנם אין כסף מטעם המושבה. וכך נמשך המצב עד שבאה ההנהלה הציונית והוציאתם. ידוע ידעתי שרבים מהם בעלי מקצוע מאירופה, כפי שסחו לי על סיפון האניה. על כן פניתי כעת אל כמה מהם בשאלה על שום מה לא ניסו לעסוק בארץ במקצועם. מסתבר שלרבים מהם הוצעה עבודה במקצועם על מנת שישתקעו באחת הערים, בתל-אביב ובירושלים. אלא שהללו לא רצו בשום פנים להיפרד מן החבורה. כולם

יוצאי גרודנה היו, רוח אחת פעמה בהם, ואין הם רוצים ללכת בדרכים
שונות. תוהה הייתי על גישה זו, שהיא בוודאי ובוודאי רחוקה מדרך
המעשה ההגיונית, אלא שברבות הימים חזרו אף חברי „אחוזה“
על אותו משגה, לא רצו בשום פנים להיפרד, והחליטו להיות כולם,
כלי יוצא מהכלל, אכרים ברעננה!

למחרת קמנו עם בוקר, השמים היו בהירים ביותר, עמוקים
מאד. פז השמש ניתך על ההרים הרחוקים. חומו של סוף-קיץ התחיל
עולה, ומשיצאנו לראות במושבה וללמוד את דרכיה וחייה, תקפנו
חשק להתרחץ במי הנהר הסמוך. נהר זה, ששמו לא ידענו, נדמה לנו
כעומד במרחק לא רב, בקצה הרחוב ממש. התחלנו הולכים לעברה,
חצינו כמה רחובות, ולפי חשבוננו עמדנו כבר להגיע לשפת המים,
אלא שהדרך לא נתקצרה והמרחק שבינינו לבין הנהר עמד בעינו.
שוב אנו הולכים והולכים שעה ארוכה — והנהר רומז לנו בשקטו
ובקרירותו, אלא שהמרחק עוד מפריד בינינו. והאופק צח ושקוף,
והמרחק רומז ורומז ואינו מתקצר.

פגענו בשני נערים, שעומדים הם ומלקטים ענפים ל„הושענות“.
שאלנו: „נהר זה שאנו רואים מה שמו?“

„הרי הם מי מרום“, עונים הם לנו בפשטות מהולה בתמהון
על שאין אנו יודעים זאת.

„וכלום ארוכה לשם הדרך?“ שאלנו.

„מהלך כמה שעות“.

אם כך ניטל ממנו החשק להתרחץ והחלטנו לשוב על עקבותינו.
אלא שהנערים מוסיפים להסתכל בנו במקצת וספק מתפלאים ספק
מקנטרים שואלים הם:

„לא אתם האמריקנים שבאתם לקנות כאן קרקע? כלום סבורים אתם ברצינות להתיישב כאן עם משפחותיכם?“

מששמעו שאמנם כך הוא, הטיל בנו נערון כבן 12 מבט ספוג מרירות והתפלאות:

„כיצד יעלה על דעתכם לעזוב ארץ כאמריקה ולבוא הנה?“

פנינו ענו לו בארשת של רתיעה ורוגז. אולם הלה כאילו נתאושש עוד יותר ואמר לנו:

„ובכן, יהודים, שמעו־נא ואספר לכם על אבא שלי. הוא בא הנה בגיל של עשרים. הוריו היו יהודים עשירים ברומניה, אלא שנפשו נכספה לארץ ישראל. לא קל היה לו להיכנס. בא באניה עד יפו ולא ניתנה לו הרשות לרדת. חזר עד ביירות ומשם בא בשניה עד יפו. שוב לא הורד. חזר לקושטא ושוב ליפו ושוב לביירות וחזר חלילה. והיה אומר שמוכן הוא לנוד ולנוע כך כל ימי חייו ובלבד שיבוא ביום מן הימים לארץ הנכספת. לימים נזדמן קונסול אנגלי שיצא אף הוא ליפו, נטלו אתו כמשמשו. ירד אבא בחוף, לא נתעכב אף רגע ויצא מייד לראש־פנה, ששם מושבת יוצאי רומניה. קנה שם אדמה ורכוש אחר והרי הוא חי כאן קרוב לשלושים שנה חי־אביון. עכשיו מלקט אני כאן ענפים ל„הושענות“ על מנת להשתכר כמה פרוטות לחג. צא ולמד מה יהיה גורלכם אתם וגורל משפחותיכם.“

מששמענו כך פתחנו בהטפת מוסר לנער זקן זה, יליד הארץ, המוציא דיבתה. ואף חברו לצדו משך לו לזה בקצה שרוולו שיפסיק. אלא שהלה לא נתקררה דעתו. אלא, להפך, קפץ ממקומו והלך לו תוך כדי קריאה של בוז: „לך דבר אל הטפשים האמריקנים!“

פרשו שני הנערים והלכו, ובדרך הילוכם פתחו בשיר מעין „טוב למות בעד ארצנו!“ אותה שעה, דומה, פירושן של מלים אלה

מניו-יורק עד רעננה

היה, שלמות אולי טוב בארץ, אבל לחיות — לא טוב ביותר. ומה שראינו ושמענו אתמול התמוז עם סיפורו של הנער הזקן הזה שפגשנו היום, והכל ביחד נתמוז לתמונה לא משעשעת ביותר, עד כי רוחנו נתעכרה כליל.

חזון הר כנען

בשעות של אחרי הצהרים של אותו יום יצאתי לביקור במוסד חינוכי לבנות בצפת. מוסד זה נמצא בהנהלתה של עלמה אמריקנית, שהתוודעתי אליה במסע הדיליט'אנס מטבריה לראש-פינה. במשך אותה נסיעה הספיקה עלמה זו לספר לנו על המוסד ועל בעייתיו. צפת הנמצאת במרחק כמה פרסאות מראש פינה, היתה משמשת קודם לכן מעין תחנת-מעבר לסחורות ולחליפין בין סוריה ועבר הירדן. על כך היתה גם פרנסתה. עם גמר המלחמה נותקה צפת מארצותיה השכנות, גם בישוב הארץ-ישראלי עצמו עמדה מרוחקת ומבודדת. מכאן גם מצב הפרנסה הדל ביותר. בנות שהגיעו לפרקן וגדלו הן חסרות כל מקצוע ומעמד ואין להן דרך להתפרנס. אז קמה חברה פילנטרופית אמריקנית ויסדה כאן בית ספר מקצועי לבנות בהנהלתה של העלמה הנ"ל. הבנות לומדות במוסד תפירה, משק בית ומתכוננות באופן כזה להבטיח לעצמן קיום של ממש.

אלא דא עקא. שזוהי צפת עם ישובה הישן, בעל היחוס ובעל הזוהר שבעבר. משפחה משפחה ויחוסה הנעלה, מי מגזע רבנים ומי מגזע מקובלים, והנה באים אמריקנים ומתכוונים להפוך איזו בת, שהיא מבנות בניו של „אלעזר בן פנחס בן אהרן הכהן“, לסתם תופרת.

היתכן? הנשמע כשעורוריה הזאת? אבל מאידך גיסא, הרי מקבלות הבנות בבית הספר גם לחם, לאכול ובגד ללבוש, וכי אפשר להסתלק מזה? והמלחמה נטושה, מלחמת היצר והכבוד, ובקושי רב עולה ביד המנהלת להכניס קמעה קמעה בנות למוסד, לחנכן, להדריכן, ללמדן. ובכן אני הולך לחפש אותו בנין, שנושא עליו, בוודאי, שלט המוסד. אני עולה בינתיים על הר ולפני עיני מתגלה נופה של סביבת צפת. עצור רוח ונשימה אני עומד בפני היופי הלא צפוי: בקעות וגיאיות מזה והרים ברוכסם מזה, ועל הכל חופפת נהרת השמש המפיזה בקרניה. מרחוק בצד עין-זיתים משתרעת בקעה כעין מרבד ירוק רקום צבעונים וההרים מזדקרים ומתבלטים באופק. דומה, יד אמן מציירת כאן ללא הפסק במכחולו המקסים. אני עוצם לרגע את עיני ופותחן שוב, ומשוראה אני את כל ההדר הזה, אין לי אלא חשק אחד, שכל מי שיבוא ארצה חבוש יהיה צווארון גבוה שיתן לו את כוח הראייה רק למרחק ולגובה, אבל לא לקרוב ולמה שלמטה. כי נשגב הוא הנוף ביופיו, אבל שונה הוא לגמרי המראה העלוב שהמציאות האביונה בנתה לה למטה לבני-אדם.

רבונו של עולם! מה דל הכל לעומת מעשי ידיך אתה! הנה בית-הספר שלשם הביאתנו המנהלת, מה עלוב הוא! ומה עלוב הוא מראה העיירה כולה, מה עלוב הוא רכושו של בית הספר על כליו ומה עלוב הוא מראה הבתים כולם! נבדל לטובה רק בנין אחד, שלשם הובילתני העלמה, הוא בית החולים „רוטשילד“, שרופאיו הם יוצאי אמריקה, וביניהם הכירורג טיפוס של יאנקי ממש, שבקושי אפשר להכיר בו סימנים של יהודי. שם כיליתי זמן מה. גם אכלתי את ארוחת הערב ונפרדתי.

לאחר הביקור אני חוזר לראש פינה. אנשי המקום הראו לי דרך

קצרה לשם, אלא שעלי לעלות בהר כנען. הערב רד, אלא שעומדים אננו באמצע החודש והירח מאיר באור בהיר. ערביה נפגשת בי בדרכי ממלמלת וממלמלת ואיני מבין דבר, עד שהיא מתרגמת לי באידיש: „אימה ללכת!“ אימה? מפני מה ומפני מי? הלילה בהיר וצח, שקט. מיוחד משדים כבר נגמלתי. אני עולה אט-אט ומוחי מלא הרהורים ולבי מלא הרגשות מרות.

מה לרופאים אלה כאן? אנשים אלה, שהם כבר גויים למחצה ולשלושה רבעים, במה משתייכים הם לארץ זו? מה מקשר אותם לאנשים שמסביב ולמקום זה? כלום למען משרתם חיים הם כאן? והרי כירורג זה, ששמעתי עליו כי עושה נפלאות הוא, עלול להשתכר בניו-יורק ביום אחד מה שהוא משתכר כאן בחודש! ואפילו עלמה זו, מנהלת המוסד, כלום לא יכלה להתקיים בכבוד כעובדת סוציאלית שם, באמריקה? ובכן מה מעשיהם כאן? מה משך אותם הנה ומה מעכב אותם כאן? כלום יש להם מושג מה על עברה של צפת, על קדושתה, על גדולי רבניה ומקובליה, על חזוי חזיונותיה במשך דורות? על רעיון הגאולה ועל הזיות הגאולה שנולדו בצפת הקדושה והופצו כאור פלאים בחיי החושך הגלותיים? אמנם כן, גם בימינו עלולים אולי להימצא בצפת בפינה חבויה זו או אחרת, בין הריסות בית זה או אחר, מתחת לכוך מפוחם זה או אחר, להימצא כעין שבלים בודדות, יהודים אכולי חזון ומלאי כיסופים לגאולה, שאש תמיד בוערת בקרבם ומפיצה נוגהה על פני כל, אולם הללו בודדים הם ונסתרים, ואילו כלפי חוץ בולטים יהודי צפת אחרים, פושטי יד ועורכי מכתבים, אגרות תחנונים ובקשות עזרה לשלוח להם נדבות ותרומות, כלום הללו יש בכוחם להפיח כיסופים בלב אמריקנים, שנתאטמו במשך

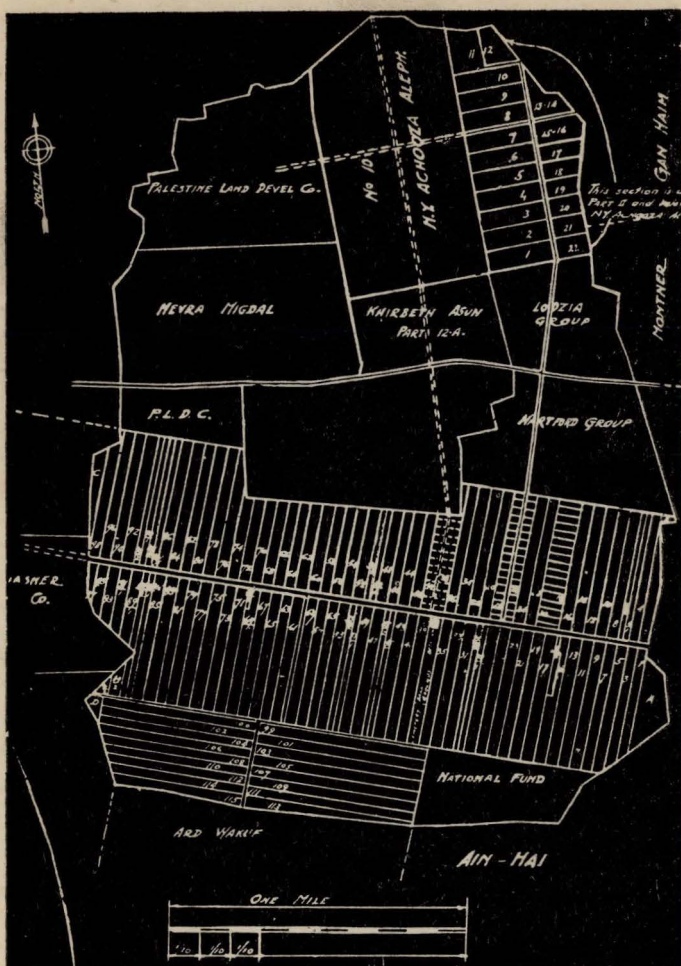
השנים? ואף על פי כן המציאות היא הטופחת על פני השאלות הללו. האמריקנים באו והם נאחזים במקום זה!

אין זה כי יש משהו בארץ זאת השובה נפשות, המצמיד אל המקום, המזעזע את הכמוס בלב, משהו שאיננו נותן לעזוב, לברוח, לחזור. ומי שבא לכאן בעל כרחו מחפש הוא דרכים לתקן מה שפגמו דורות רבים לפניו, בעל כרחו ממלא הוא בחייו את החלל שנתהווה בגלל התכחשות לאומית ממושכת. בעל כרחו עושה הוא למען עמו ולמען ארצו; ביודעים ובלא יודעים, אבל הוא חי וקיים למענם. אולי גם קסם המקום הוא המושך.

ותוך כדי מחשבות אלה חש אני משהו ארסי עולה ועוקץ: הישארו כאן לזמן רב? כלום אפשר לו לאדם לא להיות אדם, להקריב באופן מתמיד, יום-יום, את חייו? כלום אין שאיפתו של אדם להשתפר ולשפר את חייו, להקל על עצמו, להתור לנוחיות? כלום סובר אתה, שאף אתה מסוגל להתעלות לחיים כגון אלה? כלום לא עמלת כל ימי חייך למען שיפור תנאיך, למען השלמת מעמדך? וכי זוהי דרכך — לבנות "ראש-פינה" שניה? כלום זוהי תכליתך? ונגיח, שאתה מסכים לכך, כלום זוהי גם מגמת משפחתך? אולי ברבות הימים יספרו גם ילדיך אותו סיפור מעשה, כפי שסיפר לך הבוקר הנער הזקן בן השתיים-עשרה? כלום רק שאלתך ושאלת משפחתך היא? וכי אין אתה בונה "עתיד" זה לשמונים משפחה?

כאלה וכאלה היו השאלות שכרסמוני ושלא מצאתי להן תשובה כלל באותו לילה בהיר תוך הליכה לאור הירח על מדרון הר-כנען. אולם מעין קול אחר נשמע לי, שבא מתוך פנימיותי, והקול רך ומתחטא, מתחנן וקובל: אל תעזבני, בני יחידי!

ולפני עיני רואה אני דמות אלמנה עוטיה, בת-ציון השדודה,

מפת רעננה
שורטסה על ידי המהנדס שמואל מוסקוביץ (חבר האחוזה)

אמי הורתי, נסיכה מזדקנת המתרפקת עלי ומתחננת: אל תעזבני!
אני פוקח את עיני יותר ונדמה לי, כי אני רואה את הדמות הדוממת
והמתחננת, שאשאר אותה, שאבנה הריסותיה, שאגן עליה מפני הערבים
העומדים להחריבה כליל, ומפני האריים המנצלים אותה לשימוש
עצמם ולתועלתם הפרטית.

בראשי מהמות עוד השאלות על עתידי ועתידם של אלה, אשר
הפקידוהו בידי, אבל לבי ועיני פתוחים אל היופי הנשגב ואל הדמות
הפלאית. רגע אחד ואני מדמה לראות את הסלעים כעין מצבות אבן
בבית קברות ענקי ותוך כדי ריטוט חולפת בי מחשבה: כלום אין
זה בית-עלמין לאומי, מעין ארלינגטון שלנו? או האין זה מגלם,
חלילה, בית עולם לעמנו, שביחד עם הקרבנות האחרונים על מזבח
חרותנו ספה גם תקוותנו לעד? האם ארץ זו ניתנת לחיים? ואם לא
למעני ולמען דורי, כיצד תהיה הארץ אי-פעם נתונה להחיות? אם
אין זו הארץ הניתנת לתחיה, על שום מה אני משלה את עצמי? לשם
מה החינוך העברי שאני נותן לבני...?

כאילו אני מבחין בסלע גדול העומד זקור ובכל אורכו וכובדו
מעיק הוא על אבן קטנה שמתחתיו, כאילו מתכוון הוא לתקעה עמוק-
עמוק באדמה עד כדי לקברה; ותחת מעמסת ההרהורים מדמה אני
לעצמי את לחץ חיי-הגלות הארוכים המתכוונים לקבור תחתם, להחניק
את תקוות-העם הרכה, משך דורות-אפלה רבים, פשה בנו סרטן-הגלות
והוא רוצה לבלוע את ניצני התקווה הלאומית.

לאחר שנתעוררתי מהזיותי שאלתי את עצמי: מאין נובעים
ספקות אלה, מאין באים חששות מרים אלה, שהם מכלים את הגוף
ואת הנשמה גם יחד. כלום ייתכן שינצנצו גם בלבו של "ציוני"
אדוק? כלום יכולים האמונה והספק לדור בכפיפה אחת?

אותו רגע צצו לפני שני בחורים ערביים, רועים כנראה, ואחד מהם שואלני אם אין לי גפרור. דבר הלמד מאליו, שאת לשונו לא הבינותי, אלא שבתנועות ידיו הסביר לי את הרצוי לו. נתתי לו. אולם הוא ביקש גם סיגריה, וכי יתכן שיש למישהו צורך בגפרור בלי סיגריה? תוך כדי כך הוא שואלני על שעון-הכיס. וביני ביני גם שיחת חשאים בינם לבין עצמם. ההר משופע ביותר ואני עומד על ראשו. הפחד תוקף אותי. מבלי להספיק לעשות חישובים רבים אני מרים ידי ומכה על ראשו של השואל. השני ברח מיד, ואף המוכה שנדהם ונפל, קם מהר ובורח. ניתנה האמת להיאמר, שלולא כך הייתי אני מוכן לבריחה.

לאחר רגעים מעטים כבר הייתי בראש-פינה. נכנסתי לחדר מלוני ורק אז תפסתי משמעותם של דברי הערביה „אימה ללכת“. שדים כגון אלה, כי תפגוש בדרך, מוטב לך שתקדים ותהלום בהם הראשון; עד היום מפחדים השדים האלו מפני האדם יותר משמפחד האדם מפניהם. דבר אחד הושג מפגישה זו, שרעיונותי ההמלטיים ביטשטשו כליל.

מעשה באוצר

ברגש ונפחד שכבתי ומרוב עייפות נרדמתי מייד. בחלומי ראיתי מעין סיפור-מעשה. ייתכן וקראתי אותו קודם לכן, אולי בשנות ילדותי הרחוקה, וכעת עלה בי שוב בשינויים לפי כל מה שהתרוצץ בקרבי. בין כך ובין כך רצוני לספר לכם את המעשה.

באחד המקומות חי איש עשיר, חכם גדול, ישר ובעל כשרונות ומעלות. לימים החליט לעזוב את ביתו ואת משפחתו ולצאת למרחקים לזמן רב. על שום מה באה החלטתו לא פירש. בנים רבים היו לו, שנולדו לו מכמה נשים. ברם אחת מהן, האחרונה, היתה אהובה עליו ביותר ולה בן יחיד ואהוב על אביו ועל אמו.

לפני צאתו למסעו חילק רכושו לכל בני ביתו; לבניו הגדולים נתן את כל השדות הרחבים, את היערות הגדולים עם הרכוש הרב שבסביבתם, ואילו לאשתו האהובה ולבנה יחידה לא השאיר אלא את טירתו המוקפת גנים; ואף זאת: ארגז השאיר לאשתו, בו נמצא אוצר גדול. ארגז זה הופקד בידה לתתו לבנה כשיגדל, בתנאי שיהיה אדם הגון.

נשארה האשה מבעלה שעזבה אלמנה חיה, רחמנא ליצלן. היתה מתאבלת ובוכה רוב ימיה. היה הבן רואה בצער האם ובכאבה והיה

בוכה אף הוא; אם כי צעיר היה ולבו נתון לשכחה זכר היטב את ימי אביו אתם, שכן שונה היתה דרך אביו מדרכם של אבות אחרים. בנוהג שבעולם אבות משחקים עם ילדיהם ומחפשים דרכים שונות לגרום להם נחת רוח ולענגם. ואילו זה היה „רציני“ תמיד לגבי בנו, מקפיד אתו כחוט השערה וכך היה דורש גם מבנו. משראה את הקטן נוהג קלות ראש ושובבות מייד היה קורא לאחיו הגדולים ואומר להם שיכוהו לקטן. והללו, האחים, עריצים היו וחובטים בו עד זוב דם, והאב לא היה מכהה בם. האם, שהיתה אוהבת את בנה ובעת ובעונה אחת מכבדת ומעריצה את בעלה, העירה לו פעם על כך ושאלה תוך דמעות על מה ולמה הוא נותן גוו של הבן למכים. ענה לה, שבניו הגדולים מושחתים הם ושוב אין להם תקנה עולמית. ואילו הקטן, דווקא משום שמוצלח הוא במעלות טובות, רוצה הוא שיגדל למעשים טובים ויהיה אדם מושלם.

ייתכן והאם מרוצה היתה מתשובה זו, אלא שבן-הזקונים היה מעדיף פחות תשבחות ופחות מכות. אולם מידת פורענות אין לה גבול. משעזב האב את הבית, לא זו בלבד שהילד לא נפטר מפגעים, אלא שאף קיומו כל כולו נתון היה עכשיו בסכנה מתמדת, כיוון שאחיו היו מתאמצים להציק לו בכל מיני דרכים: את הטירה שרפו, את הרכוש השמידו ואף התנכלו לכלות את הקטן. ראתה האם כך ושילחה אותו מביתה כדי להינצל מהם. היה הבן נודד ממקום למקום ומחפש לו משען בחיים; אבל לא שיחק לו מזלו והיה טופג צרות ומכות מידי בעליו מבלי למצוא פרנסה.

עד שהגיע לאחוזתו של אדם אחד, נגיד בעמיו ובעל נכסים, שקירב את הצעיר והבטיח לו מעמד פרנסה, אם רק ישתלם במקצועו. מקצוע החייטות. התחיל הצעיר מתקדם במלאכתו ובמקצועו, היה מקבל

שכר נאה והולך וגדל. לימים ראה הצעיר שמצבו מובטח לו והוא יכול להתקיים בלי פחד, מקומו בחברה מכובד ודאגת פרנסה אין לו. אמנם פה ושם נראים שכנים רשעים המביטים עליו בעין שוטמת, אבל אם הבעלים טובים הם ונוטים לו חסד, מה כוחם וגבורתם? חורקים הם שן ושותקים. וכך עלה ועלה הצעיר, עשה עושר וחשב לבנות לו בית.

אותה שעה נזכר באמו הרחוקה והיה עוזר לה מפעם לפעם. בשנותיו הראשונות הקשות הזניח אותה, מתוך הכרח; עכשיו שמצא הרווחה, הרי אין לו תענוג רב מכך שיכול הוא לעזור לאמו. אבל אמא היא אמא. במקום בקשות לעזור לה היתה שולחת אגרות ארוכות מלאות תחנונים וגעגועים שיחזור אליה, כי לבה נשרף בכיסופיה אליו והיא כלה בגעגועיה. אגרות אלו זיעזעו נימים חבויות בקרבו; שוב עלו בזכרונו אותם ימים קשים, כשהיה חסר פרנסה ומעמד כלשהו, כשחש עצמו מושפל ובזוי ורק תקווה אחת היתה מעודדת את רוחו, היא התקווה לשוב ולראות פעם את אמו האהובה והמסכנה, להרגיש שוב אהבת אם מה היא. ומאידך, מעלה הוא בראשו כמה שנים קשות עברו עליו, כמה עמל השקיע עד שהגיע לבעליו אלה. כלום יעזוב עכשיו את חייו אצל בעלים אלה ויתחיל שוב בנדודים.

ועד שהוא פוסח על שתי הסעיפים והנה מכתבים חדשים מאמו. שוב אותם הגעגועים הצורבים, שוב אותם הכיסופים הצובטים, אבל בין השאר גם מוזכר עניין האוצר, וכל זה עטוף מסתורין, מעולף סודות. אין לה, לאם, כעת אלא משאלה אחת: לקיים את רצון בעלה ולמסור אותו אוצר לבנה יחידה, לבן ההגון והראוי לכך. יושב הבן ומחשב: אביו הרי היה עשיר מופלג, אין זה אלא שהארגז טומן בקרבו אוצר גדול, גדול מאוד. ויש שהוא מתאכזב בהרהורים וחושב,

שמה שטמון בארגו העלה עובש בוודאי. כלום כדאי הדבר שיעזוב את עולמו החדש והטוב ויסע לשם, לעולם הישן, לחפש אוצר מפוקפק?

אולם לאחר לבטים רבים גברה האהבה לאם והגעגועים לאותו מקום מרוחק, ששימש לו מולדת, והוא החליט לנסוע. נכנס אל אדוניו והרצה בפניו על מטרת נסיעתו. ענה לו הלה, שאינו מתנגד לכך, יעשה ככל העולה על רוחו: ברצותו יישאר כאן ויראה בטוב, וברצותו יסע לשם, והוא אדוניו, יוכל למצוא פועלים אחרים במקומו, חייטים מצויינים. ואם יהיה ברצונו לחזור גם כן מוטב.

בקיצור, קם ונסע. משהגיע לשם לא הכיר את המקום. הוא שואל לבית אמו, הוא פותח את הדלת: לפניו עומדת זקנה מקומטת, עניה ומדולדלת. לא! אין זו אמו! מסתכלת בו הזקנה וקוראת בשמו, נופלת על צוארו ומחבקת אותו: בני! בני! ובחיבוקים אלו ובגיפופים אלה ובמלים ענוגות אלו הוא מכיר אותה, את אמו. הוא פוקח עיניו ומסתכל בה מחדש: היא זורחת, והוא מכיר אותה כבימי צעירותה, אם כי דוק של צער ויסורים מתוח על פניה. רגעים מעטים נשארים הם צמודים אחד אל רעותו. ללא אומר וללא דברים הם מתרפקים אחד על רעותו. וכעין סרט עובר לפניו ומעלה לפני עיניהם את כל שנות הסבל והפרידה.

מחליפה האם את בגדיה, מתקשטת במקצת, והרי היא שוב אמו הצעירה, אמו העשירה מאז. לא יכלו הדלות והעוני לטשטש לגמרי את אצילותה, והבן מרגיש אושר עד לאין שיעור: הנה חזר לאחר שנים של התבונות, של השפלה, של אדישות — אל אמו האהובה, העדינה, הענוגה, הוא שב הביתה! והיא האם חשה שוב את כנה היחיד, האהוב. כלום יש לך אושר גדול מזה?

למחרת, משנתנדף שכרון האושר הראשון, התחיל מסתכל בכל שרטוטי פניה של האם. קודם כל נפגע מהתפיחות שמסביב לעיניה: רבות היו הדמעות שהורידה על בנה האהוב שהלך ממנה לשנים ארוכות. הוא יוצא אל החצר לראות כל אותן הפינות, בהן עברו ימי ילדותו, הכל זר לו. זר! אולי החליפה האם את מקום מגוריה? היכן הטירה הנהדרת? היכן הפרדס הנפלא? היכן האפרים ומגרשי המשחק? שממה בכל, חורבן. רק ארגז-אשפה עומד, פה ושם איזו אבן מתגלגלת, הריסות-כרכוב; איזה קרס מתגלגל בפינת החצר, בדל אורווה עלוב המזכיר לו את ימי ילדותו, שעה שהיה קושר את חמורו אל קרס כגון זה, כרעי-כסא מרופט, שעליו היתה אמו יושבת אי-פעם ומספרת לו אגדות מימים מקדם. עיים, שברים, הריסות. אל אלוהים! מה עוללת לטירה? ומה עוללת לאם?

אותה שעה עמדה האם וכולה נוהרת מנחת. לא רק בן חזר אליה ממרחקים לאחר שנות פרידה ממושכות, אלא חזר בעל-הבית, שיבנה מחדש, שיקומם הריסות, שירחיב וישתול ויזרע. כל המשק יקום לתחייה, הכל יפרח, יצהל, ינוב! כעת יש לה רק תפקיד אחד למלא: למסור לבן השב את המיועד לו, את האוצר. כלום יש לך רגע נעלה מזה, לשווא מתחנן הבן שאפשר לדחות את הדבר. היא באחת: עכשיו ועכשיו!

והיא סחה לו על צדיק אחד שאמר לה (והיא מספרת דברים אלה בסודיות רבה כל כך, בלחש): „כשיחזור הבן ויזדווג עם האוצר, יבוא אף הוא, בעלך הנערץ! התשמעי? בו יבוא! הוא מוכרח אז לבוא!“ כך אמר אותו צדיק.

והם יורדים שניהם לתוך מרתף ומתקרבים אל הארגז. ישן הוא ומאובק, וכולו מכוסה מנעולים. עומדת האם לפניו ובידה צרור

מפתחות שונים ומשונים. ברטט נפתח מנעול אחרי מנעול. בפנים הארגז ארגז אחר. שוב מנעולים, שוב מפתחות, ובפנים — חבילת ניירות, מוצהבים למחצה, קמוטים, אבל קשים ומוצקים כעין הקלף. פלאי-פלאים! עתיקים כל כך ואף על פי כן מוצקים. וכל הניירות ארוזים בחבלים ובחוטים לאין ספור, ארוזים וחבושים מכל צד, קשורים ומחותלים. קולף הוא נייר אחר נייר, שכבה אחר שכבה, הצרור הולך ודק, משמע, אוצר גדול לא יתכן בתוכו. אבל האם קופצת אותה שעה משמחה:

„הרי הכתב כתב-ידו של אבא הוא! ראה נא! זהירות, שמא חלילה, ייקרע משהו, אל תחסר אות, אלה הם כתבי אבא! רק עכשיו בנתי לדבריו של אותו צדיק: כשיתחברו הבן עם האוצר יהיה אף הוא, האב, כאן“.

„אמי המאושרת, הרהר הבן, את מצאת כבר את אוצרך! את חרדה על כל דף, על כל אות, כי אלה הם חייך וכיסופיך!“

והבן עצמו מסיר נייר מעל גבי נייר, מחפש הוא את אוצרו שלו... הנה הסוף: חול, חצץ, טיט מפורר... הריהו האוצר, הריהי הירושה, שהניח לו אביו, בתנאי שיהיה אדם הגון. זו הגינות וזו שכרה! כלום רימה אותו אביו? חס וחלילה! אין הוא רמאי, אביו; הוא מהישרים בעולם. הרי זה לשיטתו! כאז, בימי הילדות, כן עתה: מכות ומהלומות על כל צעד ושעל. הרי לך מנת חלקך, כאז כן עתה חיים האחים חיי עושר והרחבה בלי חכמות, בלי פילוסופיות, נוטלים מן החיים את המגיע בדרך פשוטה ואכזרית, ואילו הוא, ההגון, בעל הדרך הישרה, עליו לפענח את סודו של אביו הנעלה, להבין את ירושת אביו ואת כוונתו.

מאוכזב וכבד הרהורים עמד לפני אמו. היא מאושרת היתה,
נאמנה היתה לבעלה ולבנה, והתקווה והאמונה הן שהביאו לה את
האוצר, את האושר, ואילו הוא?...

מי שבק חיים?

למחרת היה "הושענה רבה". רצינו לחקור בראש-פינה את החיים עד תוכם, למצות את כל שיש בה, המשק מהו? והחיים בה מה הם? יצאנו סתם לרחוב ועברנו ליד חנות-מכולת קטנה, החנווני ישב על גבי השרפרף ליד דלת חנותו. ניכר היה שלא היה עסוק ביותר בקוניו. הוא מברכנו ב"שלום" ונכנס אתנו בשיחה, שואל מאין באנו ולאן פנינו מועדות, והעיקר, איך נראית בעינינו הארץ. היה זה אדם משכיל, פיקח והשיחה קלחה, בנעימות. הרגשנו עצמנו חפשים לגמרי ודיברנו אתו בגילוי לב על האורות והצללים שנראו לנו בחיי הארץ. מובן, שבסופו של דבר הגענו אף לשיחה שהיתה בינינו ובין הנער הזקן שהתקיימה אתמול ושאין בה כדי להפיח תקוות רבות ואף לא מן העידוד לגבי אנשים המחפשים דרך להתערות בארץ, שבין כך ובין כך עליהם לדעת להתגבר על הלבטים הנפשיים, שכן מצווים הם לנתק כבלים, כבלי הרגל לנוחיות של חיים, ליציבות ולנועם שבאמריקה, לאחר שנות עמל ושאיפות שנתמלאו.

יושב אותו החנווני, ראשו נרכן כלפי מטה, מקשיב ונאנח. לא ברור היה לנו אם מקשיב הוא לדברינו שלנו או למה שעולה בלבו ובמוחו. אולי נזכר גם הוא ברגע זה בימי נעוריו, במשברים שחלפו

עליו, כשנאלץ היה אף הוא לנתק כבלים, לחתוך את כל הקשרים עם בית ועם משפחה. ייתכן ונזכר אותה שעה בכל פרשת סבלו כאן עד שהגיע למעמד עלוב זה של חנווני זעיר בראש-פינה.

הוא יושב איפוא, מכונס בהקשבה ונאנח לפרקים. ואני ממשיך בשלי. קולחים הדברים על רשמים והרהורים, על חישובים והרגשות. אינני מונע עצמי מלספר לו על טיולי אמש בחזירתי מצפת בדרך הר כנען, על הנוף הנהדר, על הירח המכסיף ועל הסלעים והאבנים, שהודקרו מולנו והזכירו לנו בית עלמין על מצבותיו הדוממות, על ההרהורים הנוגים אותה שעה אם אין ההר הזה משמש מעין סמל לבית קברות לאומי.

מששמע מלים אלו יוצאות מפי ניתר ממקומו, משל הכישו נחש. חיור היה כולו ובקולו הרוטט נודעק מרה:

„הכיצד? בית-עלמין? הר כנען הוא בית קברות? לא, לא, לא! אתם המתים, מתים אנחנו! וכל אותם החכמים למיניהם, ובתוכם אותו הנער הזקן של אתמול, שהפיחו בכם רוח של אכזבה ושל יאוש, הם המתים! ואילו הר כנען בארצי הוא חי, ארץ-ישראל כולה חיה היא! שופעת כוחות נעורים נצחיים! לא חסר לנו אלא זוג הידים העובדות, המלאות אמונה ובטחון! אז תראו למה מסוגלת ארץ זו! הר כנען — בית עלמין? בואו ואראה לכם, בואו ותיכחו מה בין חיים למוות!“

נטל אותנו בידו, הפקיר את חנותו הפתוחה, והוליך אותנו עד לרגלי ההר, מול חנותו, לפני עינינו משתרעת חורשה צעירת-ימים ורעננה.

„אדוני, פנה אלי בנצחון ובהתמרמרות, כלום כל זה חי או מת הוא? רק זה שנה נטעתי כאן חורשה זו במו ידי, בדלי השקיתי

אותה עד שצמחו במקצת. היום שוב אינם זקוקים להשקאה. הכו שורש והם נוזנים בכוחות עצמם. כלום חיים הם או לא? כעבור שנים, אולי לאחר מותי, יהיה כאן יער עבות מוריק. אמנם קטנה היא כעת החורשה, אלא שזה כל מה שיכולתי לעשות במו ידי, בכוחות עצמי. בגדולות מזו לא יכולתי ללכת. עליכם לזכור, שיש לי גם משק קטן מחוץ לחנותי".

הסתכל בנו רגע כדי לבדוק, כנראה, אם נוצחנו כליל והוסיף:
 "ועכשיו בואו אתי הלאה".

והוא מוליך אותנו במין קדחתנות עד לגדר של גן. נהדר היה הגן בעצי הפרי שלו, מסודר ורענן. זנים מזנים שונים מרהיבי עין. והנה גם עצי נוי. אף הליבנה עומד כאן זקוף וגאה ומזכיר לי את ימי ילדותי הרכים שם, באוקראינה הרחוקה. כלום אפשר לגדל כאן גם עצים כגון אלה? התפלאתי. והתשובה ניתנה בירקות השופעת של הליבנים שממולי.

"ובכן, הוסיף ואמר החנווני, אתם רואים עד כמה אפשר להגדיל ולעשות. בעליו של גן זה הרבה לעשות. בידו עלה להזרים הנה מים בצנורות מתוך המעין הסמוך. הנה כי כן יש אפשרות לגלות חיים בהר כנען, כשיש מים, הבנה, שאיפה לעבוד, ליצור, להחיות".
 התעכב רגע והפטיר בחום:

"בית-עלמין! בית-עלמין! אולי יש מן הצדק בתלונותיכם עלינו, כיוון שנמצאים בינינו לא מעטים, שהכל מת בקרבם; הם בבחינת גוף חי ורוח מתה. אלא שבמותם ובסבלותיהם ציוו לנו את החיים! הם, המסכנים, איבדו את כוחם, את נעוריהם, את אהבתם, את תקוותם ואת אמונתם! ואתם, הזרים, הבאים מחדש, מסתכלים בעין בוחנת וביקורתית בסבלנו ובחרפתנו. כלום אין כל בקעה שוממה, כל הר

עירום גם חרפתכם אתם, חרפת כל הדורות? הדורות שקדמו לנו ולכם בזבזו אונם ושכלם כדי להסתדר איך שהוא בפינה נידחת בגלות; מהם גם שניתקו עצמם מעל האדמה ונתמלאו שאיפות למרומים עד האין סוף. הצעירים המציאו לעצמם מין יהדות קלוקלת, שאינה מחייבת כלום. הנה נוצרה גם ציונות קלה, המסתפקת בנדבות פרוטות ומתיימרת לגאול בהן את העם ואת הארץ. מסתכלים אתם בסלעים אלה שבהר כנען ורואים בהם מצבות של קברים! לא כי, אלה הן שינים חרוצות וחרוקות של השטן הצוחק בלעגו ובנקמתו לכם, לשביעת-רצונכם העבדית, לסיר-הבשר שלכם, ל"בתיכם". אתם באים לארצות זרות ומוצאים שם בתיים, שלא אתם בניתם, בארות, שלא ידיכם חפרון, גנים, שלא אתם נטעתם, דרכים שלא אתם כבשתם. וסוברים אתם, שכל זה ניתן לקניה בכסף, ואתם חושבים לרכוש ככה "בית". לא ולא! אין קונים בית ומולדת בכסף! רק בעמל כפים, בחיטוט באדמה, בחרישה ובשתילה, בונים בית! הקרקע, האדמה צמאים לזיעה, לדם. אנחנו כאן נתנו הכל, לפרקים נפלנו במלחמתנו עם הטבע ועם האדם, אבל הכשרנו והכינונו למענכם, נתנו את האפשרות שתמשיכו בכוחותיכם הרעננים".

אלו היו הדברים שהשמיענו באותו בוקר חנווני זעיר בראש-פינה, הורביץ ז"ל, אחד מני רבים, מן הבאים בימים, שבנה ושתל ובאותו זמן היו צעירים בריאים שעסקו במעשי הרס ובביטול לכל שנבנה, ומה שהרסו הצעירים בנו הזקנים.

חיפושינו נמשכים

עבר החג. מתקצרים והולכים הימים, הם חולפים כאילו במהירות ואנו טרם מצאנו קרקע לרכישה. הסרסור בא לקחת אותנו לראות מה שהוא מציע לנו. להיכן? לא רחוק מכאן. דהיינו? בסך הכל במרחק של כחמישים מיל מכאן, בעבר הירדן, מקום טוב, מקום היסטורי, קדש ברנע.

מששמענו כך התנפלו עלינו ושפכנו את כל חמתנו, מה שחלמנו ושלל חלמנו. בטוחים היינו כי המקום המוצע הוא ליד ראש-פינה ממש. אמנם בעת ההיא היה עבר-הירדן נחשב עדיין לחלק של ארץ-ישראל, ואף על פי כן לא נהה לבנו כלל וכלל לרוחק כזה. ועוד דבר: טעה טעה אותו סרסור בדמותו לקחת את לבנו ולקסום לנו בשמות מן התורה. הוא הבין שיש לו בכל זאת שיח ושיג עם מישו הבקי במקצת ב"אותיות הקטנות"; לכן השתמש, לכל הפחות, בשמות גיאוגרפיים לקוחים מן התורה; אחרת היה נוקב גם שמות כמו כדרלעומר או פוטיפרע, ובלבד שהצלצול יהיה חומשי. גם במאוחר, יותר נתקלים היינו לא פעם בשמות היסטוריים רמייחש, ואילו למעשה היו אלה כפרים ערביים מטים לנפול והרוסים למחצה.

דבר הלמד מעניינו, שאותו סרסור הסתכל בנו חדות: היתכן? "ירוקים" ואינם נותנים עצמם לתרמית. ואם כך, הרי אין להם

את מי להוביל לשם, לקדש ברנע שלהם; כלום את תושבי הארץ יפתו לכך? בין כך ובין כך ואנו החלטנו שלא להוסיף ולפנות לסרסוסים ולמתווכחים למיניהם. אלא שדא עקא, שאף החברה להכשרת הישוב לא היה בידה להציע לנו משהו מתאים: או שהשטח היה קטן מדי, או שלא היה מובטח במים. ואנו, שראינו מה שראינו בפוריה, מלה אחת בפינו: קודם כל, מים! הבו מים!

היינו, איפוא, נוסעים ממקום למקום משך שבועות, על חמורים, בעגלות, באוטומובילים, ברכבת; מסתכלים ובודקים, מחפשים ומרחרחים — ולא מוצאים את המתאים לנו. לימים עברנו שוב ליד עין-חרוד, באותו מקום ממש שהעגלון אסר עלינו אז לשותות מן המים ולא להישאר במקום אף רגע. כעת מצאנו מאות פועלים, כולם צעירים, שעמדו עירומים למחצה, ללא נעלים, וחפרו תעלות ארוכות לשם ניקוז וייבוש הביצות. מכאן ולהבא תהיה כאן האדמה נקיה ומטוהרת למען הדורות הבאים; כאן יטעו וישתלו, יחרשו ויזרעו, יבנו בתים ויולידו בנים. במקום הילדים הערביים, דלי הבשר וחיורי הפנים, יקומו כאן בני נוער סמוקי לחיים, מלאי דם, שופעי בריאות וחיים.

בינתיים היינו רואים שיירות שיירות של פועלים מחוסרי עבודה, שהיו נמשכות על פני הארץ ומסתכלים בעיני קנאה במאושרים, שנפל בחלקם לעבוד, לבנות, לסלול, לחרוש. באותו זמן חושלה בנו ההחלטה לא להירתע; יהיה אשר יהיה, ואנחנו נרכוש אדמה, נקים מושבה ונספק עבודה לנוער זה.

כל מה שראינו ושמענו נתן לנו את האפשרות להכיר מקרוב את הארץ, את תנאי ההתיישבות לענפיה, את חיי האכר. מה שנשאר לא מופר לנו כמעט, הריהו הפרדסנות. אין זאת אומרת שלא ביקרנו פה ושם בפרדסים, אלא שהפרדסנים, עם כל יחסי הידידות שגילו לנו,

מקצתם דחו אותנו מעסק זה (אולי מחשש של התחרות) ומקצתם בשל מעמדם העלוב. אותו זמן קשה היה ביותר לפרדסנים. המלחמה רק זה נגמרה, הפרדסים היו מוזנחים ולא יכלו לקיים את בעליהם. בשנות המלחמה, כשלא היה יצוא, היו רבים מן הפרדסנים אשר משכו ידם מפרדסיהם, ועל כן נחרבו כמעט, ואילו אחרים, שהוסיפו להשקיע עמל, מרץ וכסף, איבדו ממונם, ובתום המלחמה שקועים היו בחובות עצומים. ההשקאה, שנעשתה על פי רוב במנועים, עלתה בכספים רבים; חמרי-אריזה חסרו, ואף אניות יצוא היו במספר מצומצם. כלום אפשר היא ליעץ למישהו שיפנה לפרדסנות?

ענפי חקלאות אחרים, כגון תוצרת חלב, לול וטבק, היו באותו זמן כמעט לא ידועים בארץ. ועוד: אף טיב הקרקע לא היה ידוע לתושבי הארץ. לא היה פשוט למי לפנות ולבקש הסברים בנידון זה. כל איכר ידע רק מה שנעשה בסביבתו הצרה ביותר. ועל כן מוכרחים היינו לסמוך על עצמנו ועל נסיונו הזעום. ידוע ידענו, שבנוהג שבועלם, כי החקלאות הזעירה מפרנסת את בעליה בצמצום, והמושגים אז על ההבדל שבין חיי החקלאי באמריקה, למשל, ובין אלו של האיכר בגליל, היו מטושטשים בהחלט ואף מוטעים.

צבע הקרקע היה נראה בעינינו כחשוב ביותר. זכור זכרנו את האדמה השחורה (הצ'ירנוזום) אשר באוקראינה, שהיה סמל לפריח מובטח. ואם כי ראינו את האדמה השחורה בגליל ואת העסקים הטובים של האיכרים שם, לא מצאנו חפץ בשום אדמה מצבע אחר. אמנם נמצאו רבים, שהסבירו לנו, כי אף אדמת חול וחמר עלולה להביא ברכה; אנו — בשלנו: אדמה שחורה! רק לאחר שנתנסינו במאחר יותר במושבה שלנו, באנו לכלל דעה, שאף אדמה לא שחורה יכולה להיות פוריה ביותר.

במעבדה להטבת האנושות

בדרכנו ביקרנו בבלפוריה, מושבה אמריקנית שנוסדה לא מזמן. לא מזהיר היה המצב, אלא שלאחר מכן, כשנהפכה למושבה ממש ולאז דווקא אמריקנית, נשתפר המצב. אז הפכה לעפולה העיר, לעיר יזרעאל.

סמוך לה נמצאת מרחביה. אחד הניסויים של הקרן הקימת, שאף היא נמצאת היום במצב הרבה יותר טוב, מאשר בימי הראשונים, המוצלחים פחות. בכל הקיבוצים והקבוצות היתה קבלת הפנים הראשונה קרייה ביותר, אלא שלאחר שיחה קלה היו הלבבות מתקרבים והאווירה חמה יותר, ואילו הפרידה היתה תמיד ידידותית מאד.

נכנסנו לשם בשעות שלפני הצהריים, כשגשם מטפטף ללא הרף. מצאנו שם צעיר אחד בעל פנים עדינים ביותר, כפני ישוע הנוצרי. וקשה היה מאוד לראות אדם זה עוסק במשהו ארצי. לבוש היה חולצה שחורה ארוכה מלוכסנת. צווארון לפי הנוסח הרוסי; מבעד לסדק החולצה הקרועה מלמעלה עד למטה, נראה היה שכותרת לבשרו לא היתה לו. כפי שנודע לי לאחר מכן היה זה אחד האנשים המשכילים, שסיים חוק לימודיו באוניברסיטה, אולי אף בכמה פקולטות. אלא שאותה שעה מצאנוהו עסוק בבירור אפונים למרק הצהריים.

בחור אחר עסוק היה בתיקון רתמה. אף הוא לפי מראהו מתאים היה יותר לישיבה באיזה קבינט של רופא או בלשכה של עורך-דין. אותו רגע נכנסה בחורה לבושה שמלה שחורה, שמלת-ערב, שהזכירה ימים וזמנים אחרים. אף היא מתאימה היתה יותר לישיבה בסאלון ליד הפסנתר. יחפה היתה, ורגליה לא הלמו ביותר את השמלה השחורה, אולם פחות מזה הלמה היא את המטבח. יותר נאות היה לראותה כדוגמנית לצייר, שעלה בדמיונו לעשות תמונה של מאדונה או של עלמה יהודיה צנועה.

מציגים לפנינו בחורה אחרת, איפה, בחורה יוצאת ברוקלין שלנו, ששם היתה ציירת-דוגמות למיני צעצועים ותכשיטים. לאחר שעה קלה, כשישבנו אתה בשיחה, נודע לנו שהיא בארץ מזה שמונה חדשים. מלאכתה: אפיית לחם לארבעים איש יום-יום. זוגות-נעלים רבים היו לה והיא בילתה אותם, עכשיו לא נשאר לה אלא זוג זה שעל רגליה; כשתבלה את אלה תלך יחפה, שכן אין בכוחו של הקיבוץ לקנות למישהו נעלים. לאחר ששוחחנו על המשק ומצבו הלא-מזהיר קמנו להיפרד. לא, אין נותנים לנו ללכת בלי ארוחת צהרים. לשלם? אין לך עלבון גדול מזה. לקופסת הקק"ל מותר לנו לשלשל כל כמה שידבנו לבנו.

לארוחת הצהרים הגישו לנו אותו מרק, שאת אפוניו בירר הצעיר הנזכר, וזה תפריט הארוחה: מרק ולחם, תה ושוב לחם. ובוה נגמר. מובן, שהמרק, אף-על-פי שהוכן בחלקו על ידי בחור בעל דיפלומה אוניברסיטאית, לא היה טעים יותר מאשר אילו הוכן על ידי אדם פשוט בתוספת עצם ממוחיה או נתח בשר. לעומת זאת ערה ומענינת היתה השיחה בשעת הסעודה. כולם טרודים בדברים נשגבים הרבה יותר מאשר אכילה. כאן הרי מחשלים את העתיד, ולא רק עתידה

של ארץ-ישראל, אלא של תבל כולה. מתקנים עולם במלכות עליונה. כי המדובר הוא לא בנקודה זו או אחרת, ששמה מרחביה; כל זה אינו אלא צורך השעה. העיקר הוא לעבד את החומר לקראת אנושות טובה יותר, מתוקנת, משופרת... מעבדה כגון זו יכולה להתקיים היום כאן, ומחר במקום אחר...

ובינתיים... בינתיים מבררים אפונים! אולם — אל דאגה! נוער זה לא אבד בעניו וברעבוננו. אמנם אז, בימים ההם, לא הייתי בוחר להיות סמוך על שולחנם דווקא. ואף בשנים הראשונות לעבודתם לא היה, בוודאי, המצב מזהיר ביותר. אולם אני מבטיחכם, שלאחר כמה עשרות שנים פגשתי באותו צעיר „אלהי“ ברחובותיה של חיפה, והוא נושא תיק תחת בית שחיו, מלוכש נקיות והוא נוהג כמנהג כל עסקני הפועלים בארץ-ישראל. את הבחורה הציירת מברוקלין פגשתי לאחר מכן, והיא נשואה ואם לשלשה ילדים יקרים ובעלת משק, עלינו ועל כל ישראל; ובעלה אומר להתחרות בתוצרת החלב שלו עם פירמות גדולות שבאמריקה, כמובן, לא מבחינת השפע, אלא מבחינת הטיב, הסידורים.

כעבור 25 שנים, בערך, כשהעליתי בזכרוני ושוחחתי על כך עם אותה גברת, הציירת מברוקלין לשעבר, התעכבנו בין השאר על דמותה של העלמה לבושת השחורים והיחפה. פתחה הגברת ושאלתני תוך כוונה לעורר את סקרנותי:

„כלום יודע אתה לנחש מי היא אותה עלמה?“

ולאחר דומית-רגע הוסיפה: „הלא היא הגברת גולדה מאירסון. עם כל הניגודים האידיאולוגיים שביני ובין זו, ניגודים שהלכו והובלטו בזמן האחרון, אין אני אלא שמח על כך, שאפילו אז, לפני הרבה שנים, עלה בידי לקבוע שהבחורה לבושת-השחורים של אז

מניו-יורק עד רעננה

הופיעה בעיני כאישיות חשובה והתנהגותה ואורח חייה או אינם אלא מסבירים לי את דרך חייה כיום. אילו היתה או מגמת חייה ושל כל הקבוצה במרחביה לשפר את חייהם וקיומם, ולחתור ל"תכלית", הרי ניתן היה להגשימה אחרת מאשר במרחביה של אז. אולם כאז כן עתה מתבלט סוג זה של אנשי חזון ואידיאליזם בהקרבה עצמית, בהסתפקות במועט, אם כי השקפת עולמם היא מאטריאליסטית-מרכסיסטית. אני מבין לרוחם, אני מכבד את אשרם ואת האידיאליזם שלהם. אלא שהייתי מאחל לעצמנו שאנשי הכלכלה והדואגים למצבנו ינהגו בעצמם פחות סיגופים, אולי יכול היה גם העם ליהנות יותר מחיי העולם הזה.

כיצד מוכרים-ולא-מוכרים ערביים את אדמתם

החברה להכשרת הישוב הודיעתנו שיש למעננו שטח אדמה על חוף הים, לא רחוק מתל-אביב. שם המקום סידני-עלי. קפצנו לשם בשמחה. אנו מסתובבים על הקרקע, מרחרחים, מסתכלים, מחשבים, ממששים. אין זו אדמה שחורה — זאת ראינו, ולמה תכשר? דבר זה נעלם ממנו. אולם יופיו של הנוף משכר אותנו. כאן הרי אפשר לבנות טירות, חווילות, בתי רחצה, חבל שאנשי-העסק יושבים שם רחוק באמריקה ומחמיצים הזדמנות לבנות כאן בתי-שעשועים ותארי-רחצה למכביר. לפנים היתה כאן עיר-נמל רומאית. שרידי ארמונות זרועים פה ושם, המעידים על עבר עשיר. כיום הפכו אותה הערבים לנמל זעיר, בו מטעינים הם אסדות, המפליגות למצרים, באבטיחים ובשאר ירקות.

המקום קרוב הוא באמת לתל-אביב, בקירוב למלון השרון. ובפרט אם תלך לאורך החוף. הערבי העומד למכור את השטח יודע טיב-המקום וערכו. אין הוא פוסק מלטעון, שכאן, במקום זה שעליו דורכות רגלינו, הוא מרכזה של תל-אביב בעתיד. במקלו הדק מסמן הוא בקרקע את מקומו של בניין-האופירה שיוקם ועוד ציונים טופוגרפיים אחרים כגודל ידיעותיו וכפי שהוא רואה באיצטגנינות

שלו. ואותה שעה עומדים אנו שקועים במחשבותינו שלנו על עתידו של המקום ומגיעים למסקנה, שיש להביא לכאן מומחה אשר יודיענו מה טיבה של האדמה לגבי מלפפונים, סלק, תפוחי אדמה. והערבי בשלו: כאן בית האופירה ושם בית העיריה וכולי. ובהתאם לכך הוא גם נוקב את המחיר, שהוא גבוה בהרבה מכפי ששיערנו ומכפי יכולתנו. ברם, המקום מוצא חן בעינינו עד כלות הנפש ממש. והערבי עקשן הוא, אין הוא מפחית מן המחיר שדרש. מה לעשות? ימים ולילות מהרהרים אנו בדבר, מחשבים ומחשבים ולידי מסקנה ממשית לא מגיעים. כתבנו לניו-יורק; ידאגו גם החברים שם, ימציאו עצה. נתקבלה תשובה: לקנות. נתנו דעתנו על כך והסכמנו אף אנו. באים אנו אל הערבי ומודיעים על הסכמתנו למחיר. משנה הלה את טעמו ומוסיף על המחיר. הייתכן, בן-אדם? כלום לא אמרת כך וכך? וכי כיצד משנה אדם דברו? מוטב לכם לשאול אחרת: וכי קרה כבר שערבי יעמוד בדיבורו?

בקיצור, הסכמנו גם למחיר המוגדל. הערבי שינה שוב דעתו והעלה את המחיר. שוב אנו מתמרמרים ומתרגזים, שוב אנו מסכימים מתוך כאב-לב וקובעים פגישה אצל עורך-דין לשם חתימה על החוזה. הערבי לא בא כלל. שמוע שמענו שבכלל אין הוא רוצה למכור. וכאן עלי להעיר, שטעות גמורה היא לחשוב, כי הערביים רוצים למכור אדמתם. מן הנסיון למדנו, שיש הרבה סרסורים ערביים הרוצים מאוד למכור אדמתם של ערביים אחרים. ברם לעיתים רחוקות יקרה שערבי ירצה למכור את אדמתו שלו, אלא אם כן נאלץ הוא לעשות זאת. לרוב, לאחר שתשעים אחוז משוויה שייכים כבר למלווה הנושה בו. לכן קובע הוא את המחיר שהוא דורש מהקונה היהודי בגודל כזה, שיהיה בו כדי לפרוע חובותיו כולם ושיישאר לו יותר ממה שהיה ברשותו

אִי־פֶעם. וְאָף לֵאחֲרֵי שְׁקִיבֵל אֶת הַכֶּסֶף, עֲדִינן מִקּוּוֹה הוּא לֵאלֵלָה שִׁיּוּרָה לֹא אֶת הַדֶּרֶךְ כִּי־צִד לִקְבֵּל אֶת הָאֲדָמָה בַּחֲזֹרָה וְשֶׁהַכֶּסֶף יִישָׁאֵר בְּכָל זֹאת בִּרְשׁוֹתוֹ.

אֲמַנָּם אֵין מִשְׁאֵלָה זֶה עוֹלָה תָּמִיד בִּידוֹ, בְּרֵם תּוֹסֵפוֹת וּבִקְשִׁישִׁים מְכַל הַמִּינִים וּבְכָל הַזִּדְמָנוֹת הוּא מְשִׁיג; הוּא וּבֵיתוֹ, בְּנָיו וְאֲבוֹתָיו וְשְׁנֵי בְשִׁלְשִׁי וְכָל הַקְּרוֹב קֶרֶבֶת מִשְׁפָּחָה, הַכָּל מִקְבָּלִים מִשֶּׁהוּא תַּמּוּרַת הַחֲתִימָה, הַנְּסִיעָה, הַהֲלִיכָה וְכוּלֵי.

כְּלוּם נִגְמַר הָעֵסֶק? אֵינָכֶם אֵלָּא טוֹעִים. הַמּוֹכֵר קִיבֵּל אֶת שְׁלוֹ, כָּל קְרוֹבָיו בָּאוּ עַל תַּגְמוּלָם, וְהַקּוֹנֶה טָרָם בָּא עַל קִנְיָנוֹ. עוֹד נִשְׁאָרוּ שְׂכָנִים, שְׁעָלֵיהֶם לֵאשֹׁר אֶת הַגְּבוּלוֹת; שְׁלָם לָהֶם — וַיַּעֲשׂוּ זֹאת; מֵהֶם אַחֲדִים יְתוּמִים קְטָנִים, שְׁאִפִּיטְרוּפוּסִיָּהֶם דּוֹרְשִׁים אֶת הַמַּגִּיעַ; אֵל תִּסְתַּבֵּךְ בָּהֶם — סֵתוּם פִּיּוּתֵיהֶם בְּמִמּוֹן. וּמָה בְּדִבְרֵי אֱלֹהֵי הַיּוֹשְׁבִים עַל הַקֶּרֶקֶע? כִּי־צִד תֵּאלֶצֶם לַפְּנוֹתָה? שׁוֹב פִּיצוּיִים וְתִשְׁלוּמִים. וּבִמָּה תַּחֲלִישׁ טַעֲנוֹתֵיהֶם שֶׁל אֱלֹהִי, שֶׁרָעוּ כִּאֵן עֲדִרֵיהֶם אוֹ עֲבָרוּ כִּאֵן עַל גְּמֻלָּתָם? שׁוֹב בְּדַמִּי-”לֹא־יִחַרְץ”. וְכֵן נַעֲשִׂית הַקְּנִיָּה. אִם תִּבְחַר לִלְכֹּת בַּדֶּרֶךְ אַחֲרָת, שֶׁל מִשְׁפָּטִים וְעֲדוּיוֹת — יַעֲלֶה לָךְ הַדְּבָר בִּיּוֹקֵר רַב יוֹתֵר.

וּבִכֵּן נִתְבַּטְּלָה הַקְּנִיָּה. אֲנִי נּוֹסְעִים לַכֶּפֶר עֲרַבִי אַחֵר, הַפֶּעַם בְּלִיּוּי פּוֹעֲלִים וְוֹתִיקִים בָּאֶרֶץ. הִלְלוּ יֵשׁ לָהֶם תְּבִיעוֹת לִגְבֵי הָאֲדָמָה שֶׁבְּכִפְרָה, וְאִם הַקְּנִיָּה תִּתְקִים הִרִי יִהְיֶה צוֹרֵךְ לַהֲפָרִישׁ לָהֶם חֶלֶק. לֹא הוֹעִילוּ הַטַּעֲנוֹת, שֶׁהָאֲדָמָה הַמוֹצֵעֶת לֹא תִסְפִּיק אֶפְּיָלוֹ לַצִּרְכֵּינוֹ שֶׁלָנוּ, וְכִי־צִד נִפְרִישׁ מִמֶּנָּה לְאַחֲרִים. אֵין בְּרִירָה, זֶהוּ הַמִּצָּב וְעֵלֵינוּ לֵהִיכָנֵעַ לַתְּנָאִים. אֲנִי נּוֹסְעִים עַל פְּנֵי גִבְעוֹת וְגִיאִיוֹת, עַל פִּי רוֹב חוֹלִית הִיא הַדֶּרֶךְ, וְהַ”פּוֹרֵד” הַמִּסְכֵּן לֹא הוֹתֵקֵן מִעוֹלָם לַצּוֹרֵךְ דְּרָכִים כְּגוֹן אֱלֹהִי. בְּרֵם, הַנֶּהֱגֵי הָאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵלִי הוּא מִיֵּן בְּרִיָּה מִיּוֹחֲדָת בְּמִינָהּ. יוֹדֵעַ הוּא יִפָּה

שאין לעבור במכוניתו את החולות, אין איפוא דרך אחרת מאשר לטוס על פניהם. וכך אמנם הוא נוהג: משרואה הוא לפניו גבעות של חול וחושש הוא שמא יהסס הפורד מלעשות דרכו, מיד הוא מטיס אותו בחתף, כדי שלא יספיק הלה לחשב, והנה הוא כבר בפני גבעה אחרת.

וכך אנו באים עד לכפר. "בשער" יושבים "זקני העיר". שם גם עומדת הבאר, שאליה יורדות בנות "העיר" לשאוב מים בכדיהן, שהן נושאות אותן על ראשיהן. אחד מבני לווייתנו הפועלים קופץ בזריזות מעל המכונית ושואל את זקני "העיר" היחפים היכן גר כאן המוכתר הסומא. המוכתר? הוא הלך למקום פלוני בשדה. הלכנו לשם. "וכי למה אין אתם מברכים את הערביים בבוקר טוב?" שואלים אנו את הפועלים מלווינו. "כלום אין זה מחובתכם לומר להם דברי ידידות?"

"את מי לברך?" נתכעסו הללו. "את הכלבים הללו! לא יזכר לכך!"

מי שיודע ערכה של ברכת-שלום אצל הערביים, כיצד משתלשלת היא בשורה של שאלות ותשובות, שכל אחת מהן גוררת את חברתה, יבין את התפלאותנו על יחסם האדיש של מלווינו. אמנם ידועה לנו חמתיות השוררת בין היהודים ובין הערביים, אלא שאין מצב זה משתפר מהתנכרות עד כדי כך. כלום ישפיע הדבר לכאן או לכאן בשעת מיקח וממכר? דברים אלו נרשמו רק כדי לציין, שאפילו סוציאליסטים כשרים שבין היהודים לוקים לפרקים בחוסר-סובלנות ובשחצנות.

ברם, שונה היתה אדיבותו של ד"ר טהון, שליווה אותנו מטעם החברה להכשרת הישוב. לאחר שמהביקור הנ"ל לא יצא כלום,

נסענו אתו למקום אחר. הגענו עד לחצר, שהבית היה תקוע בה. עמוק-עמוק. התחיל הד"ר ט. נוקש בחזקה בשער ומקים רעש גדול. התפלאנו על כך. הסביר לנו, שייתכן והנשים הערביות מסתובבות בשעה זו בחצר חשופות פנים, על כן עורר את הרעש כדי להשמיען שגברים זרים באים ועליהן להתרעל. ערביה רעולת-פנים באה ופתחה את הדלת, תוך הודעה שבעל הבית הלך לרעות צאנו במקום אחר ומרוחק. כלום אין כל התמונה מזכירה את אחי יוסף שהלכו לרעות צאן אביהם דותנה? פנינו אף אנו ל"דותן". מצאנו שם הר טרשים בשדה, ובהר מערה. פי המערה הוא מעין נקבה עד כדי כניסת מכונית-משא. לפני הכניסה משתרעה מין רחבה, המשמשת, כנראה, מקום לביילוי זמן, למאכל, לבישול, לפיכך מפוייחים גם פי המערה וגם הרחבה עצמה.

את פנינו קיבלו בסבר יפה ושאלונו מייד אם אין אנו רוצים לאכול מה, כבשה, גדי עזים, ענה הד"ר ט., שאנו סובלים, לא עליהם בקיבותינו, ולכן נאלצים אנו לפטור עצמנו מכיבודם.

„אולי קפה?”

„קפה — כן, רב תודות.”

פתחו בכתישת הקפה, תוך כדי השמעת קולות מקולות שונים. וזאת עליכם לדעת, כי רק מומחים גדולים ממנו בקיאים בכך עד כדי להבחין לאיזה סוג של מכובדים מכוונת הכתישה, לסוג אלף או לסוג בית, שכן כל סוג וסוג דורש כתישה בהשמעת קול מיוחדת. בינתיים נכנס אתם הד"ר ט. בשיחה. אין אנו מבינים דבר, אלא שמסתבר כי המחמאות נשפכות משני הצדדים. הפועלים הערביים עומדים על גבינו ברוב נימוס, שכן רק בעל הבית והאורחים ישובים הם על האדמה, לאמור על האבן.

מגישים את הקפה, שהוא לרוב ערב לחיד.

„להמתיק?”

„מוטב להמתיק”, אמרתי.

שלשל בעל הבית את ידו לתוך חלוקו המזוהם, ושלה מעומקו שני גורים, משראיתים לא ידעתי מהותם. וכל כך למה? על צבעם החום, שכן, כידוע, סוכר לבן הוא או תכלכל, ואילו הללו היו כהים כרגבי פחם. הורידם בעל-הבית לתוך ספל הנחושת שלי, והדיר ט. אומר לי בלחש: „שתה אחא! מובן, שלאחר מעשה איאפשר לסרב ואני לוגם כמה לגימות. יזכור נא מלאך הדומה בבוא יומי לצרף לכל הזכויות הדלות שלי את קרבני זה למען המולדת! ברם אותה שעה לא סייע הקרבן בידנו ולא כלום, הקנייה לא נתקיימה!

שוב המשכנו בסיבובינו על שייכים ועל ערביים סתם, ולכלל תכלית לא הגענו, כיוון שאין ערבי מוכר, כפי שכבר נכתב למעלה, אלא בשעת מצוקה רבה, בלית ברירה. אולם היו מקרים, שהקרקע הוצעה לנו בכל לב, ואנחנו היינו המסרבים, כיוון שהיתה זיבורית. בינתיים היו החברים ממטירים עלינו מכתבים מניו-יורק ודורשים מאתנו להזדרז ולקנות אדמה. שוב אין להם סבלנות להמשיך בחיי הגלות. משראו שאין מכתבי הבקשות וההתרגזויות מועילים נקטו תכסיס אחר: שלחו אלינו כמה משפחות, שהתיישבו במלון בתל-אביב וציפו לעלייה על הקרקע, שטרם היה לנו מושג-מה איפה הוא נמצא. באותו הזמן כתבתי לחברי בניו-יורק, שאילו היתה הכלה חигרת רק על רגל אחת או עיוורת בעין אחת, כי אז היינו כבר מסתפקים בה, אבל המצב היה גרוע בהרבה.

ירושלים

במשך שמונה ירחים היינו מסיירים ותרנים, מחפשים אחרי קרקע. אין פירושו של דבר כי היינו בדרכים ובחיפושים יום-יום. לפרקים היינו משתהים שבוע ולמעלה מזה תוך ציפיה לתשובתה של החברה להכשרת הישוב. וימי בטלה אלה היו הגרועים ביותר, הקשים ביותר. שכן נתונים היינו אז ללבטים נפשיים רבים, שנבעו מאותה אולת יד שלנו לגבי המשימה הגדולה. שאיפתנו רבה היתה למהר ולרכוש אדמה וליסד מושבה, מבצר חדש בארץ-ישראל, נקודת אחיזה ליהודים רחוקים מלאי כיסופים, ואילו המציאות והנסיונות גילו לנו את כל הקשיים והאכזבות. לא זו בלבד שרק לעיתים רחוקות נודמן לנו לראות אדמה שחורה, אלא שנוספה דאגה חדשה ממדרגה ראשונה: הדאגה למים. באותן השנים כמעט ולא ידעו על אוצרות המים הגנוזים אי-שם בנבכים, שברכות הימים נתגלו למכביר. ברם אז לא היו בארץ אף הכלים, והעיקר אנשי המדע, שידעו לכוון את חיפושי המים.

וכך היה שבוע רודף שבוע ושני השליחים, שבאו מאמריקה הרחוקה במטרה מסויימת, סובלים היו גם מההשתהות הממושכת ללא סיכויים ונוסף על כך מהבטלה, שהיתה אוכלת את נפשם. כלום.

רגילים היו באמריקה לחיות חיי בטלה? היו איפוא יושבים ימים שלמים וסחים איש עם רעהו שוב ושוב באותם עניינים, שוב בגורלו של העם היהודי ובגורלה של הארץ, שוב ושוב ניתחו את הבעייה העומדת לפנייהם ואת הדרך לפתרונה, ומובן מאליו, שמחשבות ושיחות אלה תוך ישיבה של בטלה לא הביאו על פי רוב לידי עידוד רב. מדרך הטבע הוא שאנשים, היושבים על מדוכתן של בעייות כלכליות בכל ארץ וארץ, בכל עם ועם, שסופם מגיעים למסקנות עגומות. על אחת כמה וכמה שהיתה עכורה רוחם של יהודים, בבואם לנתח את המצב והסיכויים בארץ ישראל של השנים 1920—1921. שוב עלה בראשם מעמדם של החברים באמריקה, אורח חייהם וחיי המשפחה, שוב שאלו את עצמם: כלום ההם, החברים, יוכלו להסתגל לקשיים וחכאן. אשר לי עצמי, החלטתי שאמנם חלק ניכר מרכושי אשקיע במושבה אשר נייסד ואף אעבד את האדמה אשר תפול בחלקי, אלא שאת חיי ואת חיי ביתי אבסס על העיר, על התעשייה. קמתי ועשיתי. יסדתי בית חרושת בירושלים, שהעסיק ברבות הימים עד מאה וחמישים פועל. מובן מאליו, שבאתי בדברים עם החברה להכשרת הישוב, שמיד לאחר שתודיעני על אדמה לרכישה, אקום ואבוא. חברי, השליח השני, נשאר בתל-אביב לעת-עתה.

ביני לביני הציע לי סוחר הגון ירושלמי קרקע לקניה, בסמוך לירושלים, בדרך ליריחו. הסוחר עשה רושם של אדם ישר, ועל כן קיבלתי את ההצעה ברצינות ופניתי אל ידידי מר בראזה ע"ה אשר במוצא שיבוא אתי לראות את הקרקע, שכן ידוע היה ידידי זה כמבין בקרקעות והיה אחד הוותיקים בסביבה.

יוצאים אנו מרחק חצי שעה ממרכז העיר ואנו נכנסים לבין שני הרים, שבקעה משתרעת לרגליהם ורחבה עד כאלף רגל במקומות

אחדים, ואילו במקומות אחרים היא נעשית צרה יותר. מסתכל אני בקרקע ורואה שהיא שחורה, מכוסה ירק, מרהיבת עין, ואני נהנה מהמראה, אשר לידידי בראזה, הרי זה התפעל ממש: הרי לך קרקע! ובהתלהבותו כי רבה הוא נוקש במקלו וקורא: כאן יאה לו לבית המקדש שייבנה!

ואם כי לפי עניות דעתי מתאים היה המקום לגידול ירקות, הרי למושבה בשבילנו לא יצלת. שכן כל כמה ששמנה היתה הבקעה, היו ההרים שמסביב רזים וטרשיים. ועם כל המישורים המבצבצים אי־פה, אי־שם על ראשי ההרים, אין בהם בכל זאת כדי שטח מספיק ליסוד מושבה.

אנו ממשיכים בדרכנו, מתוך תקווה שהבקעה תלך ותתרחב, והרי תהיה זאת פינת חמד ממש. אולם לדאבוננו הרב, נשתנה המראה כחתף. עוד אנו עומדים על מרבדי הירק והנה כאילו נחתך הכל כבמאכלת: מעבר מזה ירקות, רעננות, ומעבר מזה — רזון, צוהב, כמישה, מסתבר שהגשמים המשקים את האדמה בסביבות ירושלים, אינם פוקדים אלא לעיתים רחוקות את השטחים המשתרעים לעבר ים המלח. מעבר מזה — פריחה, ומעבר מזה — מדבר. המסקנה היתה ברורה: אין המקום מתאים ליסוד מושבה. ודבר זה גרם לנו צער רב, כיוון שהסביבה היתה נהדרת ובייחוד הקרבה לירושלים היתה אף היא קוסמת.

תוהים היינו ועינינו למרום: מתי נבוא אף אנו אל המנוחה ואל הנחלה? ושמי ירושלים הזכים תלויים היו בדממתם הנצחית.

חרבת עזון

ל אחר זמן קצר קיבלתי ידיעה מתל-אביב לבוא שמה. משנכנסתי למשרד החברה להכשרת הישוב נמסר לי שניתן לראייה שטח מסוים ליד כפר-סבא. חברי השליח השני, כבר ראה את המקום והעניין נראה לו, אין הוא מחכה אלא לאישורי.

יצאנו שנינו בלוויית אגרונום לראות את המקום ולהעריכו עד כמה מתאים הוא לתעודתנו. בדרך נתעכבנו בכפר-סבא. המושבה שנוסדה זמן קצר לפני מלחמת העולם הראשונה והיא עדיין בחיתוליה, אלא ש„זכתה" ושימשה שדה קרב ממש ועל כן מנותח גוף אדמתה ומלא חפירות החוצות אותו לכאן ולכאן, מתפתלים לאורך עשרות קילומטרים. הבתים המעטים, שהוקמו עם יסוד המושבה, הרוסים ומפוצצים. גם הערביים נתנו ידם בביוז וסחבו לכל צד. ערביים מסכנים, לבם הרך לא נתנם לראות בדלתות, בחלונות ובשאר מיטלטלין שעומדים הם ללא שימוש, נטלום לעצמם. והחפצים הגנובים מתקו להם... באר חדשה נבנתה כאן אי-פעם, ואף היא חוסלה על ידי הערביים, ואנו לא מצאנו אלא שרידים ממנה.

ברוח נכאה אנו עוברים את המושבה וממשיכים דרכנו. לא הרחקנו ללכת והנה הנוף המוצע לפנינו. חפירות ושוב חפירות.

תרמילי כדורי תותחים פוזרים לאלפים. נתעכבנו. אין דרך להמשיך בה. והעגלון אומר: זהו. הגענו. הרי המקום! ואותה שעה דומה היה למי שנועץ אצבעו בנקודת קרקע ואומר: כאן טבור העולם! ברם לנו היתה זו נקודת משען לאחר תשעה ירחי-חיפוש ומאמצים. שדה, שדה חשוף וריק, ללא גבולות, ללא עצים, ללא שיחים. רק החילפה פה ושם. כזה המקום!

חברי שוב אינו טורח לעבור מחפירה לחפירה, למשש, לבדוק. הוא כבר ראה ואישר. הוא מרוצה. גם המחיר הנקוב מתקבל על דעתו ואף על דעתי. אף השטח (כשבעת אלפים דונם) מתאים, בערך. עיני הכל מוסכות אלי, אימרתי היא הקובעת. משראתי כך נעשיתי עגום ורציני ביותר. הרגשתי בחוש, כי הגיעה השעה לחרוץ גורלו של המפעל אשר יזמנו, ועלי לעשות את הצעד המכריע: לכאן או לאחור. אני מרים עיני ומאהיל עליהן, משתדל לחדור לתוך המרחק והמרחב: אין אילן, אין צמח, אין בניין, רק חולות, חולות מצבעים בהירים וכהים, ואיפה אישם כמין טיט אדמדם וחול צהוב מעורבים; עשבים שוטים שאוכלו, חילפה בודדת.

על מקום זה ובחירתו עתיד אני ליתן דין וחשבון לשולחי, למשפחותיהם, לילדיהם. ברוב מבוכתי פונה אני אל האגרונום בשאלה אם ניתן כאן לזרוע חיטה, שיפון או כל דגן אחר. והוא מסנן לי תשובה חרישית: "לא. פרט אולי למקומות בודדים. לעומת זה אפשר יהיה לגדל ירקות, שעורה, עצי פרי". הוא נשתתק. אין הוא מרבה בדיבורים, אין הוא מסביר. אני תאב לשמוע פרטים על דגן, והוא מבטיח לי ירקות ועצים. מבלי משים עולים בזכרוני דבריו של אותו מצביא גרמני על "היהודים הטיפשים, שדאגו לתפוחי-זהב והזניחו את התבואה". לאחר זמן נודע לי שאגרונום מסכן זה הוא

בעל נסיון ויודע הוא עד כמה נתאכזבו האנשים, שחשבו לראות ברכה בשדות תבואה. ברם, נודע לי כמו כן, שהדבר היה כמעט תמיד תלוי בעובדים יותר מאשר בקרקע.

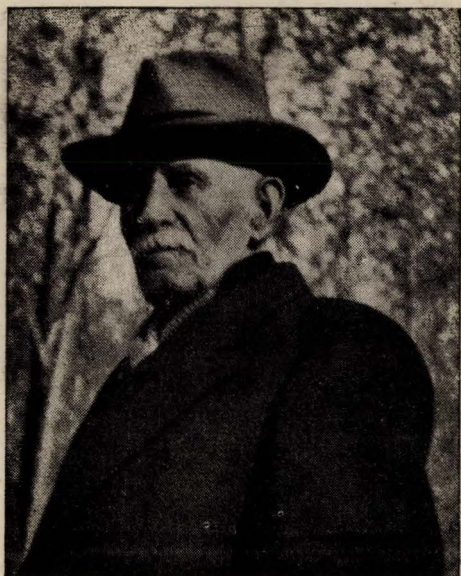
הייתי הולך ומהסס, פוסח על שתי הסעיפים: להגיד „כן?“ והרי בזה אני נוטל אחריות עצומה כלפי משפחות רבות; להגיד „לא?“ כלום ראיתי עד כה אדמה טובה מזו? אני הולך בראש מורד ובברכיים כושלות, פוכר אצבעותי מרוב התרגשות עד כי דמעות זולגות מעיני. מציץ בי העגלון ואומר:

„אדון! על שום מה אתה מיואש כל כך? על שום מה אתה פורק כפיך? על שום מה דמעות אלו? הרי אני לפניך, בנו של קולוניסט, שנולד בפתח-תקוה וגדל על גבי חולות אלה. וכי מה רוצה אתה מאדמה זו?“

והוא כופף עצמו לתוך חפירה, מחטט ומעלה רגב אדמה ואומר: „רואה אתה אדמה חולית אדמדמת זו? זוהי אדמה יקרה! הכל תצמיח: גם ירקות, גם עצי פרי, גם שעורים! וכי מה? כלום אין שעורים תבואה טובה לאדם ולבהמה?“

בטעם לא אמר אדם זה יותר משאמר לנו האגרונום. ההבדל היה בנעימה. הלה היה הססן, מפחד לקבל אחריות על עצמו, זהיר; ואילו זה בטבעו הבריא מסר לנו דברים פשוטים על סמך נסיונו שלו. כלום יכולתי לבוא בטענות אל האגרונום על זהירותו המופרזת לגבי אנשים, שאף בלאו הכי מלאים היו ספקות כרימון? אולם דבריו של העגלון היה בהם כדי להפיח תקוה.

ובכן המצב הוא ברור בהחלט: אדמה זו לא רעה היא, ובכל אופן לא נופלת מכל מה שראינו במקום אחר, כפי שראינו וכפי שאנו עלולים לראות. וההיסוסים שלי נבעו ממקור אחר: אם בדרך כלל

חיים אליעזר ז"ל — אחד מפעילי האחוזה
ומפיצי התרבות ברעננה.

לסיים בצורה זאת של התיישבות את השליחות שהוטלה עלינו. או
לשוב ולספר ולתאר ולהבהיר ולהבליט לחברינו את כל מה שראינו
ושצפוי לנו ולהם? במלים אחרות, אם לנהוג כפי שנהנו המרגלים?
רטט אחזני, בשמלה זו חלפה את מוחי. שכן מימי ילדותי ב„חדר“
נחרתה מלה זו כמשהו נרדף למתועב ולכזוי. זכרון זה מ„החדר“
הוא שהכריע ואלצני לתת את התשובה: „כן“.

הרהורי ביניים על אבחנה וערכה

דסכמתי, על אף כל הספקות, על אף החישובים, על אף הגישה התגיונית — הסכמתי! מדרך האדם הוא לרמות את עצמו ולחזוב שהוא פועל תחת שלטון השכל בלבד. ולא היא: דווקא בשעות מכריעות, בימי משבר נפשי, כגון במקרה אהבה, והמדובר הוא באהבה אמיתית, כלום השכל הוא השליט? ואף בשעה זו שעמדתי על גבי האדמה המוצעת, ששימשה פתרון סופי לכיסופים ממושכים לארץ-ישראל, כלום אפשר היה להניח שאוכל למצוא בי את הכוח לשכנע את החברים הרחוקים באמריקה, שהסתלקתי בשמי ובשמם מהחזון ומהגשמתו? וכדי לפצות את הוד רוממותו השכל, השתמשתי בנימוקים שאף הם נתונים למרותו:

א. לא נשלחתי על ידי חברי לכאן כדי לחקור ולבדוק טיבה של הארץ, אלא לשם קנייה, קניית אדמה, ואם אפשר ביהודה, ואת זאת הרי אנו עומדים לעשות.

ב. מובן, שקנייה זו כרוכה בסיכון מסוים, ככל קנייה שמבצעים. ברם אנו, כשליחים, משתתפים בסיכון זה בחלקנו שלנו, שהוא במידה מסוימת גדול מחלקם של אחרים, שכן מניותינו רבות יותר. ג. אם, חס וחלילה, ניכשל, הרי סוף-סוף עשינו כמיטב-יכולתנו.

שכן בחרנו באדמה הטובה ביותר שנודמנה לנו מכל מה שביררנו במשך ירחים לא מעטים.

ד. אם הכשלון תלוי יהיה לא באדמה, אלא באנשינו שלא יהיו מסוגלים לעבדה, הרי שוב אין הקולר תלוי בצווארנו.

גם הבאנו בחשבון את האפשרות הגרועה הקיצונית, שהאדמה לא תכשר לנו — במקרה זה נוכל למסרה לרשותה של הקרן הקימת. נימוקים אלה ונימוקים שכנגד נוסחו לא פעם בשיחות שבין שני השליחים. במשך הזמן גם באתי לכלל מסקנה, שאין לך מצב שתוכל לנחש תוצאותיו מראש בבטחון גמור. אף אנשי המדע הגדולים סוּסֶם שהם נכשלים למרקים, מבלי לקבוע בבטחון של מאה אחוז את העלול להתרחש. לאחר שנים הייתי עוסק בקריאה על מטעי ההדרים בירחונים ובספרים מקצועיים, ומצאתי לא פעם הבדלים בין ההלכה לבין המעשה. איש המדע דורש כך החקלאי עושה אחרת. זה על סמך חישוביו ההגיוניים, העיוניים, וזה על סמך נסיונו בחלקתו. ויתירה מזו, לרוב מוצא אתה סתירות וניגודים שבין אנשי המדע לבין עצמם. זה חולק על זה, זה מניח זה סותר. ואף זו, איש המדע איננו סומך על עצמו, ומדי פעם בפעם פותח הוא בנסיונות אחרים לגבי אקלים מסויים. קרקע זה או אחר, עונה זו או אחרת. ויש שאנשי-מדע אלה, הגדולים בחכמת החקלאות, הם עצמם מנהלי מוסדות חקלאיים בעלי תוצרת גדולה, ועליהם לתת הוראות יום-יום לפועלים המשוטטים כיצד לנהוג, ובינתיים תובע המשק את שלו ואין אפשרות לתכות „להוראות“ מוסמכות אלה בשטח הנסיונות.

כך קרה גם לנו. עד שאנו עומדים ומדיינים ומתווכחים. מנתחים ובודקים ומגיעים למסקנות הגיוניות, באה המציאות ותובעת סתרון מידי. תשובה ברורה, והיא ניתנה על ידנו שלא בהתאם לחישובינו.

מקץ שנה לאחר הקנייה נוכחנו לדעת. שכל הנחותינו. חישובינו ומסקנותינו אינן נכונות. ואנו נהנינו לראות בעין שהאבחנה היתה בלתי נכונה. כלום טעמתם מימכם טעמה של הנאה לאחר שנקבעה אבחנה מוטעת? הבה אספר לכם מה שקרה לי לאחר זמן באמריקה.

יום אחד חלה ילדי. לכאורה לא היה מצבו קשה. אלא שרופא הבית נהג הפעם שלא כדרכו ומומין עצמו לבדוק את הילד מספר טעמים ביום. הוא מועיד התיעצות של רופאים. מכניסים את הילד לבית חולים. שם בודק אותו הרופא הראשי וקובע ש.אין המדע הרפואי כומגנו יודע מקרים. פרט לאחד מאלף. שהילד נשאר בחיים לאחר מחלה זו. ואף אלה שניצלו ממוות נשארו בעלי מום גופני ונששי לכל ימי חייהם. את מי עוד עלי להזמין? אולי יש עוד מומחה לריפוי מחלה זו? הרופא הראשי מגביה כתפיו כלא יודע ובלית ברירה קורא בשמותם של שלושה רופאים פרופסורים. בקושי רב עלה בידי למצוא אחד מהם בשעה מאוחרת בלילה. הוא בא. הסתכל. בדק. וקבע אותה אבחנה: למות ולא לחיים!

אני עוזב את בית החולים. ללכת הביתה? מה להגיד שם? כלום יהיה צורך להגיד? וכי הכרת פני לא תעיד בי? ברנע מסוכן זה נזכר אני ברופא חולים יחיד. שעדיין לא סניתי אליו. ובאפלת הלילה אני פונה אליו כמלים פשוטות וגלויות:

„אתה היודע מה צפוי לו? ומה תעשה? זכור את אשר היה אתי לפני שנים אחדות. כשעמך ישראל שלחני לארוש את בתך יחידתך. את ארץ בחירתך. באתי ומצאתי מום בכלה. נניח שמשגה היה אתי. כפי שהוכח לאחר מכן: אולם אתה יודע ועד שמעוטי באה מיושרי ומיחסי הרציני. ואף על פי כן גברה בי האהבה לבעלת המום

ידיכאה בי את קולו של השכל הישר. על מנת שאביא את הכלה לאיזה מעמד. עשה נא כיום הזה לבעל המום שלי. כלום תעשה ז' הרחוב היה שותק. האילנות דוממים. ואף "הוא", כביכול, שתק. כעבור שלוש ימים הובא ילדי הביתה מכית-החולים ועד מהרה שב לאיתנו.

מותר לכם להסביר את הדבר כרצונכם. אלא שדעתי היא כי הרומאים רובם ככולם טעו בקביעת האבחנה. ועכשיו מבינים אתם על שום מה מוקיר אני כל כך אבחנה מוטעת?

לאחר אמירת "הן"

ל

אחר שנתתי איפוא את הסכמתי לרכישת הקרקע, התחילה פרשה של מדידה, של התקנת מפה, של פארצלציה ליחידות. משהותקנה המפה היה מראה כעורה של כבשה לאחר שנפשט מעליה. צווארה נמתח לעבר כפר-סבא וקצה השני יוצא אל הים. אף כפיים יש לו, ככפי עור הכבשה, אבל רק שלוש במספר. דומה, העסק צולע היה על רגל אחת. אולם דא עקא, שהבטן חסרה לגמרי. כאילו שתי חתיכות עור כאן, נפרדות לכל אורכן, פרט לרצועה קטנה, צרה, המאחדת את שתיהן בקצותיהן. לאמור: באמצע משתרעת אדמה ערבית, ואם כך יוצא שבחלקנו יהיו שני נתחי מושבה, שביניהם ישכון כפר ערבי. הייתכן? חברי מנחם אותי שהחברה להכשרת הישוב מבטיחה לרכוש את החסר. מתי? אחר כך. ברם על החווה וההמחאות יש לחתום מיד, שאם לא כן מתבטלת הקניה. אמנם החברה להכשרת הישוב ידועה ביושרה, אלא שאין היא נותנת אחריות לכך שתספק לנו את האדמה החסרה. בכלל אין היא קיימת למעננו אלא כמתווכת וכסוכנת לרכישת קרקעות מידי הערבים תמורת דמי תיווך. מובן, שהתנאים הללו קשים היו; ההגיון דרש לבטל את העסק, אלא שוב ושוב צריך להדגיש את הספציפיות של תנאי ארץ ישראל כדי

להבין, שבמקום שההגיון דורש „לא“, אתה מנענע ראשך לאות „הן“. שכן אין לך רכישת קרקע בארץ ישראל שהיא משוללת-סיכון. לא נשאר לנו איפוא אלא לחתום על החוזים ועל ההמחאות ולהשליך ייבנו על החברה להכשרת הישוב. אכן, לא עבר זמן רב והאדמה המובטחת נרכשה על ידנו; לא נשאר אלא חלק קטן ברשות הערבים, שאף הוא חשיבותו היתה מועטת.

ובכן עומד אני ומתבונן היטב במפה של חרבת עזון, היא רעננה בעתיד, ועיני תופסת שקצותיה המשורבבים, המזכירים את הכפיים, מסומנים בקווים כחולים.

„מה פירושם של קווים אלה?“ שואל אני את חברי.

„ביקשתי את החברה להכשרת הישוב שתשאיר למענה את השטחים הללו, באשר חסרי צורה הם ולא נוחים לחלוקה. הרשות בידה למכרם, ואילו בחלקנו יהיו שטחים רבועים, נוחים לחלוקה ונחמדים לעין“.

ואני מהרהרה אז: כלום מפותיהן של כל הארצות מיושרות בקצותיהן? כלום מכרה אמריקה את קצותיה הבלתי מיושרים למכסיקו?

בכלל מספיק השטח כולו (כ-7 אלפים דונם) לחברי אחווה של עכשיו. ברם עם התווסף חברים חדשים, והרי לכך אנו שואפים, מאין נקח קרקע למענם? אולם בינתיים נתקבלה הידיעה שהפתיעתנו, כי חברי, השליח השני, ישמש כמנהל העסק, ואם כך הרי האחריות תפול עליו לבדו, „ואני את נפשי הצלתי!“

הדבר היה לפלא בעיני: איך זה שינו אנשי „אחווה“ את טעמם כלפי, ואיך זה מתמנה אדם מבלי שאדע על כך. מצאתי בין השאר גם מפה אחרת, משורטטת בעפרון, שהותקנה על ידי השליח השני.

מהנדס לפי מקצועו. לפי מפה זו משתרע שטח המושבה עד לים באורך גדול, וכל חלקה וחלקה מחולקת לחמישה חלקים. אני מנסה לשאול פרטים והסברים מפיו, אלא שהוא מתחמק מתשובה ברורה ורומז לי כי בבוא העת יודע לי הכל. מרוגז ונעלב אני על יחסם של אנשי „אחווה" אלי. מריץ אני מכתב מפורט לניו-יורק, מרצה את כל העניין, מנתחו לפרטיו, מסביר שאין אני חושד חס וחלילה בשליח השני, שכן יושרו אינו מוטל בספק, אלא שבנידון דידן נחוץ מומחה; יש לחפשו כאן בארץ ולמנותו כמנהל המושבה, התשובה היתה קצרה: תודה על טרחתי עד עכשיו; מכאן ואילך פטור אני מאחריות. נדהמתי: מה עשיתי להם לחברי אחווה, או מה לא עשיתי? לאחר ירחים, משבאו חברים חדשים, נתחוויר לי „פשעי": הואיל ופתחתי בית-חרושת בירושלים, הרי אני כבוגד במעמד האיכרות. וכבוגד אין אני כשר אף לכתיבת עצות והדרכה למתיישבים. לא הובאה בחשבון העובדה שבמפעלי העסקתי כמאה וחמישים פועל באופן ישיר ורבים אחרים באופן בלתי ישיר, לא התחשבו בכך שבית החרושת שימש גם אולפן מצויין ללימוד המקצוע לרבים, שלא הכירוהו עד עכשיו, ושנהפכו ברבות הימים למומחים ומדריכים. כל זה נבע מהקיצוניות המופרזת של אלה, אשר לא הכירו את תנאי הארץ ומציאותה. ברם הצד המעניין ביותר הוא, שלא החברים באמריקה ואף לא כותב הטורים, לא ידעו או כי זה שנתמנה למנהל התכוון בעצם להעביר אותם על „דת האכרות" ולהפכם לבעלי חרושת, כפי שנראה זאת להלן. ולאחר זמן לא רב מוכרחים היו לרכוש בקושי רב את אותם השטחים הלא-מיושרים שבגבולות, שבחלו בהם בשעתם, ונרכשו על ידיהם במאוחר יותר במחירים גבוהים עד כדי פי חמישה. אך בנידון מינויו של מנהל למושבה, עמדו החברים במריים

זכדרישטם: אין הם רוצים בכך-הארץ, ב"זר", בשעה שיש להם אדם
 "משלהם", והוא ישר וכשר. בשום פנים לא אבו לשמוע על כך
 שיושר ומסירות לחוד ומומחיות לחוד. כך דרכם של ציוני-אמריקה.
 שבעניינים מעשיים של ארץ-ישראל לא די שאינם בקיאים, אלא גם
 לא יודעים שאינם בקיאים.

שני השליחים קובעים עתידה של רעננה כל אחד לפי דרכו

כל מאורע היסטורי, פעולה כלשהי, משקפים במידה מסוימת את האישים שהשתתפו בהם, שפעלו למענם. ואף דרכה של רעננה בתחילתה, על מגרעותיה ומעלותיה, קשורה באנשים מסוימים, ואילו יסודה של מושבה זו בא הודות לשני השליחים של אחוזה. וכדאי איפוא להתעכב על המשותף ועל השונה שבשניים אלה. אחד מהם כבר הלך לעולמו ושוב אין באפשרותו להעיד על עצמו; דבר זה לכשעצמו מקשה את הכתיבה על בן-זוגו. ישמשו טורים אלו רשימות-זכרון לאחד, שהיה כל ימיו יהודי נאמן ומסור לעמו ולארצו. ואף טעויותיו, אם נתרחשו, מעידות על כך שהיה חלוץ בתכניותיו. שרק הזמן והנסיבות והאנשים הסובבים אותו שמו אותן לאל.

יצוין מיד שהמדובר הוא בשני שליחים, בשני יהודים, הווי אומר, שני עולמות שונים, אם כי השאיפות היו למטרה אחת, שכן שניהם רצו בכל נפשם ובכל מאדם לעשות את הטוב למען ארצם ועמם, שניהם מעוניינים היו למלא את שליחותם באמונה, ובמובן זה, במילוי השליחות נעוץ גם השוני שבגישה, נעוצים חילוקי הדיעות! תוך כדי שיחה, התפלספות, ניתוח המצב המייאש של הארץ, של העם

כולו ושל חברינו בפרט. באו לכלל דיעה אחת: לא טוב! ביחס לבדיקת הקרקע, על סמך הידיעות מימי ילדותם (שניהם בני אוקראינה) ולקביעת ערכה שוב לא היו חלוקים בדיעותיהם, כמסופר לעיל. על הסיכויים להתאחזות כאיכרים, תוך השוואה עם חיי החוואים באמריקה, לא נתפלגו בדיעותיהם: לא טוב!

ברם מיופי כוח היו לא לבדוק ולא לנתח, כי אם לרכוש אדמה למושבה, נוסף על כך היה התיור עצמו, החיפושים הממושכים, גורם קובע להתקשרותם הנפשית עם הארץ, פשוט נתחבבה עליהם הארץ על מגרעותיה, האמיתיות והמדומות, ואהבתם נתלהטה, משל לילד חולני חלוש המתחבב ביותר על הוריו המודאגים ומוצא לו קן חם בלבם. היתה זו אהבה מהולה ברחמים! לא מעט גרם לכך הנוער החלוצי הנלהב, שלמראה הקרבתו העצמית ללא גבול, למראה סבלו ללא ריטון, היו שני השליחים מתמלאים הערצה ואף קנאה: במה יחוסנו גדול יותר? כלום אין שעה זו כשרה שנמלא את חובתנו אנו? דומה, יד של ברזל תפסה בציציות ראשינו וכופה ערפנו להסתכל יפה-יפה בצרכי העם ובסבל הארץ, תוך קריאה: מוכרה אתה לעשות! הכרח לאומי הוא!

והבעיה שעמדה לפני השניים היתה: למצוא את הפשרה שבין הלא-טוב ובין הכרח השעה! וכאן נולד השוני שבהשקפות השניים, שכל אחד מהם היה נבדל מחברו בחינוכו, בדיעותיו, במזגו, בהלך רוחו. האחד היה מפולג עם עצמו, כפול כאילו, ואילו השני, פועל לפי קו מסויים, קבוע, אינו נוטה לימין או לשמאל, אף בפני אש ומים וכל מיני ציוויים של השכל. הראשון קיבל חינוכו ב"חדר", בישיבה, נתגדל על הספרות העברית, אולם בלע גם מנות גדולות של הספרות על "חופש המחשבה". הוא אף נוטה לכך, שהמחשבה החפשית היא

המרוממת את האדם והיא מותר האדם מן הבהמה. ברם לא הביא אותה שעה בחשבון שחשיבותו של השכל האנושי קשורה גם בעצם או בתופעה שאליהם-היא מופנית. משל למה הדבר דומה? לסנדלר העומד ומסתכל בתמונה. כל כמה שהוא בודק את הנעלים שעל התמונה, הרי הערכתו קיימת, כיוון שהוא עובר לשאר החלקים, דעתו בטלה והוא אינו „מבין“ אלא כסנדלר. אף אנו כך; משהתמודדנו לנתח את מצב העם והארץ דומים היינו למי שמודד את המים בשעלו. כלום נוצר כבר אותו איש המוכשר למדוד את כוח הכשרון היהודי? את רוחו היוצרת? ברם באותו זמן, לאחר שירדתי מעל ספסל הלימודים של תורת הראציונליזמוס, הייתי נזהר שלא להקשיב לקול הרגש והדמיון, כי אם לקול ההגיון הקר בלבד. וכתוצאה מכך באו כל אותם הפקפוקים, ההיסוסים והדאגות. ורק ברבות הימים ראינו שכל החישובים והניתוחים ערכם כקליפת השום לעומת כוחות היצירה הגנוזים בעם שואף לגאולה ולחידוש חיים. אז נוכחנו לדעת כי לא בהגיון, ולא בניתוחים ולא במסקנות שכליות נתפוס את הנעשה ואת מה שיש לעשות, שכן מכשיר אחר נחוץ כאן, הוא האמונה.

כשהיו תרים את הארץ, היה זה מסתכל בכל עבר והלב היה מתכווץ מכאב: על שום מה קטנה כל כך הארץ? על שום מה מרעיפה היא טיפות נחמה במידה זעומה כל כך? ברם מיום ליום, מחודש לחודש נעשתה ארץ דלה ודוויה זו חביבה יותר ויותר, ולאחר שנים, כשנודמן לו לתור ארץ רחבת-ידיים, ענקית, הרגיש שם בגעגועיו עד כמה גדולה אהבתו לארצו הקטנטונת. יתר על כן ראה שאף בארץ בעלת ממדים גדולים אין אדם קשור אלא לנופו הקרוב, המוגבל, וכלום אין בארץ-ישראל פינות חמד שאתה מתקשר אליהן בטבורך?

שליו זה, כשנעמד על פרשת דרכים של ה"לא טוב" והכורח האבסולוטי ועליו היה ליצור את המזיגה, למצוא איזו דרך ביניים, אדם זה בא לכלל מסקנה פשוטה ביותר, לתפוס את הרע במיעוטו: לקנות את האדמה הטובה ביותר, ואשר לחברים יבוא כל אחד ואחד ויבור לו דרכו, מי שיסתגל לעבודת אדמה יהיה איכר בישראל, ומי שיבחר במלאכה או בחרושת — אף הוא יבורך, שכן לא מעטים הם מבין החברים שהם בעלי מקצוע מנוסים. ואולי גם תוכל "אחוזה" כחברה להשתתף במפעלים חרושתיים שיוקמו על ידי החברים, על כיוון זה התווכחו השליחים ואף הריצו מכתבים לניו-יורק, ביחס לעצמו החליט הראשון לבנות את עתידו בצורה כפולה: לעבד את חלקת אדמתו במושבה, אולם חיי משפחתו ופרנסתו יתבססו על החרושת בעיר.

השליו השני היה לפי טבעו אישיות מסובכת פחות. ידיעותיו ביהדות היו מועטות, ומכאן גם יסוריו הפחותים במידה על סבל העם. אולי גם ציפה פחות למצוא בארץ ישראל ואכזבתו לא היתה על כן רבה ביותר. אבל אף הוא הגיע בעת ובעונה אחת למסקנה ש"לא טוב" ושצורך השעה מחייב. זה היה אדם יבש, שכלתני, מחושב באורח מתימאטי כמהנדס, אולם עמוק בחיטוטיו. הוא ראה רק פתרון אחד, דרך יחידה, ושניה לה אין. הוא חשב לאט, פעל קמעה-קמעה והגיע לאחר חישובים על חישובים למסקנה ברורה אחת, תוך כדי עיבוד תכנית מפורטת על פרטי-פרטית, וזו נהפכה לאמיתו האחת, הנצחית! שנינו קיבלנו את הדיעה להפנות את החברים לתעשייה, אולם ההבדל היה בזה, שלגבי דידי היתה זו דרך בין אפשרויות אחרות, לפי השגתו ונטייתו של כל חבר וחבר, עד שתימצא הדרך הנאותה לו. ואילו הוא ראה אפשרות יחידה רק בתעשייה, ואת החקלאות לא

החשיב כלל. ואם כך הרי אין צורך ביחידות-קרקע גדולות עד כדי חמישים דונם. בכלל יש להפוך את המושבה לעיר-גנים, שעיקרה התעשייה. כל חבר יקבל עשרה דונם בלבד, בזה גם מוסברת אותה חלוקה בעפרון, על המפה שהתקין, של כל יחידה לחמישה חלקים. אף הרחובות יהיו מקבילים וחוצים את הרחוב הראשי (הוא רחוב אחוזה). מכאן גם הצורך למכור את קצוות השטח, שכן לפי התכנית יש להכין יחידות של עשרה דונם, באותו מחיר. משמע, כל חבר יקבל בעד הכסף (1025) 10 דונם ונוסף על כך חלק בתעשייה. אמור מעתה, שקרקע יש די והותר, פי חמישה מכפי החישוב הקודם, ויספיק להמון חברים חדשים, ואין צורך כלל להשקיע אלפי לירות בשטחים הקיצוניים חסרי הצורה.

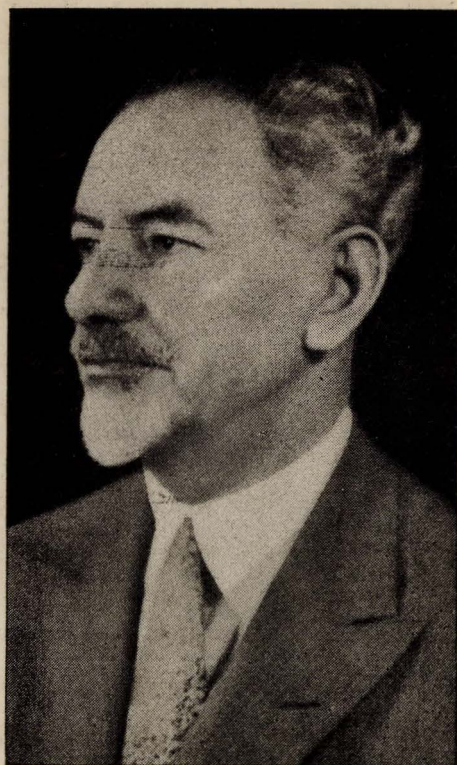
לעומת זה חשב לצורך הכרחי רכישת קרקע על חוף הים, כדי לבנות שם נמל בעתיד, ועל כן התפשטו היחידות ברחבות עד הים ממש, כזאת היתה תכניתו של האיש; לבנות כאן עיר-גנים מגוונת בבתי החרושת שלה; להמשיך ברעננה את חייהם של אנשי התעשייה באמריקה. תכנית זו בשלה על כל פרטיה בשעה שאני הייתי בירושלים. ולי נתגלה הדבר במאוחר לא מפי המתכנן עצמו, כי אם מפי אחר, שכן יותר מדי הייתי אני חולק על תכנית כגון זו. והוא ידע זאת יפה. על סמך נסיוני כתעשיין בירושלים ידעתי, שבגלל מיעוט התושבים היהודים בארץ בתקופה ההיא לא כדאי להכניס מכונות חדשות מושלמות, ודווקא חרושת זעירה היתה מתאימה יותר בזמן ההוא.

ברם רעננה ומנהלה לא נתנסו בתעשייה. ההנהלה בניו-יורק הכשילה, כנראה, את התכנית, וכך לא נתגשם חלומו של האיש, אשר הכניס בו את מיטב כוחותיו, כשרונותיו ומרצו. אין ספק, שהיה זה יהודי חם ששאף להעניק אושר לעמו ולארצו. כבוד לזכרו!

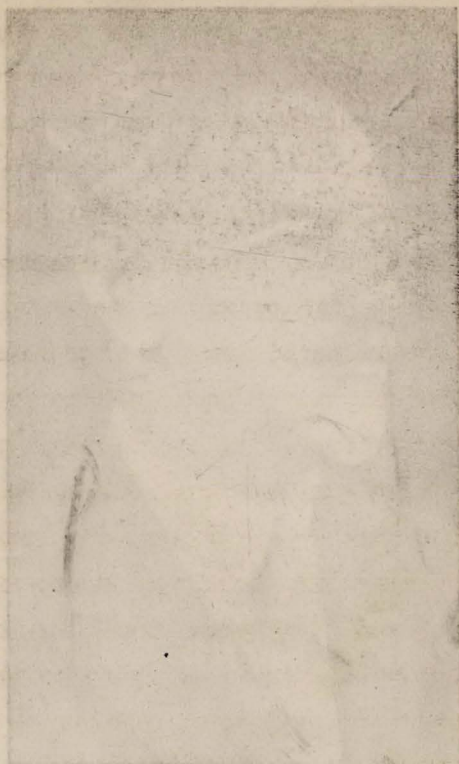
אחד במאי 1921

”ישב יעקב, פירוש רש”י: „ביקש יעקב לישב בשלוה. קפץ עליו רוגזו של יוסף”. בנידון דידן, ביקשנו להתיישב על אדמתנו, קפצו עלינו המאורעות בעקב התפרעותו של ישמעאל. באסרו חג של פסח תרפ”א חזרתי מירושלים לרגל העסקים, נתכוונתי לקנות משהו לצורך בית החרושת ובינתיים גם להיכנס לעבי הקורה של חלוקת האדמה ברעננה. פוגש אני בתל-אביב ביהודים יוצאי אמריקה, שותפים לעסק אחד, המתנים לפני את הסכסוך שנפל ביניהם והם מבקשים ממני לפשר ביניהם. נכנסנו לבית קפה בסביבות שדרות המלך ג’ורג’ ביפו. טענו שני הצדדים וטענו עד שנתפשרו בעזרתי — ושלום על ישראל. אני יוצא מבית הקפה ומכוון צעדי לרחוב בוסטרוס, פגשו בי שני חיילים אנגלים ושואלים אם יהודי אני. משאמרתי להם כי נישאו יפה, הם אומרים לי שמכיוון שיהודי אני מיעצים הם לי שלא אמשיך בדרכי. והם עצמם מיהרו לעבר תל-אביב. אני עומד תוהה ומשתומם. מסתבר, שמשוה קרה, משהו הקשור ביהודים, ואם כך הרי מחוייב אני ללכת ולראות את המתרחש. אני רואה בינתיים שהרחוב ריק מאנשים ואוטובוסים אינם עוברים כלל, החנויות סגורות. אמנם אין זו ראייה, שכן שעת הפסקת הצהריים היא.

אך אני ממשיך ומבחין פתאום ביהודים המפרקים גדר של עץ ומוסרים את הקלונסאות לאנשים מסביב. אני נזכר שבידי אין כל, אף מקל אין. אני נזכר שכאן בקרבת מקום גר בן-לווייה שלי בספינה, הוא וביתו. אני ניגש לבית. הוא סגור. אני מקיש על הדלת בעז. חלון נפתח למעלה, ומשמבחינים בי ניגשים לפתוח לי את הדלת. פתאום בא בריצה איזה גבר, ספק ערבי, ספק תורכי, כיפה אדומה על ראשו ולבוש מכנסיים רחבים. פרצופו וראשו שותתים דם. אף הוא נחפז לדלת. רגע קל אני חושב: מה לזה כאן? אלא שהוא פורץ בקריאה: "שמע ישראל, אני יהודי". מוזר הדבר, אנו, היהודים, מתקשים להכיר איש את רעהו כיהודי, ואילו שונאינו מיטיבים להבחין בנו כי יהודים אנו. אנו עולים לקומה ומשם על הגג כדי לראות מה נעשה בעולמנו. הגה צעיר ממקור על אופניים, וקבוצת שקצים ערביים, יחפים ופרועים, דולקים אחרינו ומיידים בו אבנים. מתמלא הצעיר חימה, מוריד בחתף את כובע הקש שלו ומשליכו לעבר רודפיו. מתנפלת החברה על הכובע, רומסים אותו ברגלים וקורעים לגזרים, משל רוצים הם להתנקם בזה שהיה חובש אותו. ובינתיים נמלט הצעיר ונעלם. אף כאן נוכח אני לדעת, שהערבים מיטיבים להבחין ביהודי ממני: לא עלה כלל בדעתי, שאותו צעיר יהודי הוא! שוב אנו מסתכלים ומבחינים בשוטר, שמראהו סודאני, ופניו שחורים ומבריקים. הוא רוכב על סוס ובקול רעש ורם מכריז הוא "מות אל יהוד", שלפי מה שהבינתי פירושו הוא: "מוות ליהודים!" משמע שאף המשטרה לוקחת חבל פעיל בעבודה קדושה זו. אנו רואים מייד לאחר זה קבוצה ניכרת של נשים וטף מבני הערביים, והם טעונים חפצים שונים יקרים; זוהי הביזה, כנראה, שהללו הספיקו כבר לשלוח בה ידם. הו, דבר זה לא מצא כלל חן בעיני! היתכן, בעצם היום, ואנו נשתוק? ירדנו מייד, אני ובן-

מ י כ א ל ש ל י ט ז"ל — הנשיא הראשון של
האחווה וצירה הראשון לרכישת קרקע בארץ.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

לזייתי החלוק, ונתנו בקול על „הקהל הנכבד“ הזה, תוך דרישה להניח את החפצים. למען האמת ולמען כבודם יש להגיד, שלא נתנו עצמם לפיתוי ארוך ומילאו אחרי דרישתנו, והחזירו לנו את כל הרכוש במחיר המקורי, לאמור, חינם אין כסף. לעת-עתה פרקנו הכל במסדרוננו של בית יהודי קרוב והמשכנו להתבונן בנעשה. הנה מכונית באה, ובה מ. דיזנגוף המנוח ואתו כמה מחשובי העיר. המכונית פנתה לנווה-שלום לעבר השוק הערבי. מקום זה היה הרה-סכנות ביותר, וסימן לדבר שמשם באו קולות יריה במספר רב. בינתיים הבחנו גם במהומה הולכת וגוברת מעברו השני של רחוב המלך ג'ורג', בדרך למקווה-ישראל. המון ערבי בא משם, חזק כזרם מים הבא בשטפוננו על פני חול יבש שבפרדס. מים ראשונים השוטפים על פני החול נספגים בקרקע המיובשת, אולם לאחר שהקרקע נתרוותה, שוטפים המים על פניה בעוז ובמהירות הלאה-הלאה. אף כאן היו הערבים מגיחים מבין כל הסמטות הצדדיות, מאחורי גדרות וחצרות, מתוך מחבואי פרדסים, מהדרך הרחבה של מקווה-ישראל. לכתחילה כבושה כאילו גיחה זו, אלא שקמעה-קמעה הולך הזרם וגובר ונדמה, שהנה יכסה הכל בשטפוננו, אם רק תינתן האפשרות.

אותה שעה יוצא לעומתם קציין-נמל אנגלי, המאיור ג'ון, (כפי שנתחזר לי אחר כך) עם שני אקדחים בידיו, בלוויית שוטר ערבי, שרובה בידו. הקציין נותן פקודה לשוטר לירות, והשוטר מטעין ופורק בלי הרף ואין חוזר אלא על שתי המלים „מוס קווייש!“ לאמור: „אין הכדורים כשרים!“ אני הולך כל הזמן ליד השוטר ומתמלא רוגז על שוטר זה, שאין היריה עולה בידו. בינתיים נחשל השוטר בדרכו אחרי הקציין, פורק כל הזמן את הרובה ומפליט את הכדורים ארצה. הייתי מרים אותם ותוחבם לתוך כיסי עד שתזדמן לי האפשרות לבדוק

מי לא כשר לפעולה, הכדורים או השוטר הערבי. בינתיים ראו הערביים, שרובים מכוונים לעומתם, התחילו נסוגים וחוזרים אחד-אחד למשכן-מבטחים שלו ולמנוחתו. ברם אחד מהם הגיע לפתע מתוך עבי-פרדס לאחוריו של הקצין, בסמוך לרחוב יפו; בידו מאכלת שלופה והוא כולו מוכן לעסק. נראה שרק זה ביצע מעשה במאכלת זו. שכן היתה מגואלה בדם. אותו רגע התנפלה עליו ביעף קבוצת יהודים, שעמדה לשסע את הרוצח, אלא שאז הופיעה דמותו האצילה של הרב רבי עזיאל, אשר עיכב בעד היהודים לעשות את מעשם. הערבי כרע על ברכיו ותוך כדי זחילה התחנן אל רבי עזיאל שיציל את חייו. נענה לו הרב ודרש שיוליכו את הערבי אל המשטרה. וכיוון שהקצין והשוטר הספיקו בינתיים להתרחק, ואילו הצעירים היהודיים לא רצו לעזוב את „החזית“, נפל הגורל עלי ועל עוד יהודי „ללוות“ את הערבי עד משטרת יפו.

בתחנת המשטרה היה רעש ושאון. לאחר שהות קיבלנו קצין משטרה ערבי, מסרנו לידו את הערבי עם המאכלת וכן פרטים לפי דרישתו על המאורע. הקצין הביע תמיהה על חרושתן אמריקני שנגרר אחרי עניינים אלה, ודבריו נאמרו בנעימה כזו, משל פושעים הם אלה שהביאו לכאן את הערבי, ולא להיפך. ותוך כדי חקירה מסתכל היה במאכלת וכאילו בודקה אם תיטב לשימוש בה על צווארינו.

בשעה מאוחרת בערב חזרתי אל המלון. הבינונו שיש להתכונן כראוי ליום המחרת. המשך למה שקדם אתמול. נשק חם אי-אפשר היה למצוא בעד כל הון. החפץ היחידי שנמצא לי לשימוש היה מקל של כדור-בסיס. מהיכן נזדמן כאן במלון מקל זה, אין אני יודע. טוב מקל זה מאשר לא כלום. יצאתי לפינת רחוב הרצל-דרך יפו. לכאן נתקהלו כמה אלפי יהודים עם מספר כפול מזה של ידים ריקות.

עומדים הם כאן, מסתכלים ומחכים. פתאום באה מכונית משוריינת עם קצין ושמונה חיילים. נראה, שאנגליה מתכוונת בכל זאת להגן עלינו! יפה! ברם הקצין והחיילים יורדים מעל המכונית ונחפזים לעבר היהודים. חוטפים כמה צעירים ומוליכים אל המכונית. על שום מה נאסרו? מה נעשה כאן? תוהים הכל ואין יודעים פירושו של דבר. אז ניגש אני אל הקצין ושאלו על כך. ככה? רוצה אתה דווקא לדעת? הרי טוב! והוא נוטל גם אותי במאסר. שוב תהיה: כלום טעות יש כאן? כלום דעתו נטרפה עליו? ועד שאני מתאמץ להבין חקר דבר, מובילים אותנו לדרך יפו. ממול רחוב הרצל עמדה אורווה ארוכה, שקיר אטום שלה פונה אל רחוב יפו. הציגו אותנו, כתריסר יהודים, אל פני הקיר, אחורינו אל הקהל, שעמד בצד השני של הרחוב. וכך אנו עומדים בתנוחה של „שמונה עשרה“ ומצפים לבאות. חייל אחד, ששמעני מדבר אנגלית אל הקצין, פונה אלי: „הרי אמריקני אתה! חכם גדול! תבוא על שכרך! כלום יודע אתה שבילילה הוכרו מצב חירום. אוי לו למי שימצאו אצלו נשק כל שהוא. עד בוא השמש ייהנה כבר בעולם הבא!“

אמנם שיכור היה, אלא שהידיעה על מצב חירום היתה חשובה וחדשה בשבילי. מיהרתי ומסרתיה ליתר היהודים. נסתבר שאחד, אקדח היה לו בכיס. שוב צרה! אלא מכיוון שחול תחת הרגלים לא חסר היה, ברוך השם, שילשל הלה את נשקו וברגליו כיסהו בחול. אך הגה מכונית באה ובתוכה סוקולוב, דיזגוף, קולונל מרגלין, גיניראל דידס. הקולונל מרגלין הבחין בנו שעומדים אנו בפנים מוסבות אל הקיר והחיילים, לפי פקודת קצינים, מתכוננים לקשור אותנו בחבלים; מתמלא הוא חרון ושואל את הקצין מה המעשה כאן. ענה לו הקצין מה שענה. נצטעק הקולונל שיאסור אותו, אולם הגיניראל

דידס קרא אליו את הקולונל והסביר לו מה. לא עלה בידי לשמוע את הדברים. אלא שראיתי שהקצין נצטווה להמשיך בפעולתו. הושיבו אותנו במכונית, לא כפותים אמנם, והובילונו לכלא יפו. שני היהודים, ששימשתי להם אתמול מתווך, פגשו בי בדרך ומשראוני בכך שאלוני מה פשעי. כלום יכולתי להסביר להם?

בקרן הרחובות קינג ג'ורג' ויפו נתעכבה המכונית. כמה מאתני הורדו בלוויית משמר חיילים, ואילו השאר הובלו למקום אחר. עלינו היה לחכות כאן עד שוב המכונית. הצתי סיגריה ותוך כדי עשייה הבחנתי בכיסי את הכדורים שאספתי אתמול. משעמדתי על חומרת המצב התחלתי לשלשל את סחורתי האסורה על פני החול ולכסותו, ברם כדור אחד נתגלגל הצידה והחיל, אם כי שיכור היה, הבחין בו ומייד התחיל מגלה גם את היתר. קריאת שמחה פרצה מגרונו: "עכשיו מובטח אתה!"

משהובאנו לבית הסוהר מצאתי שם את קצין המשטרה הערבי מאתמול, ששמח מאוד לארחני. אף הקטיגור היה שם, נערך פרוטוקול מפורט וצורפו הכדורים לאות על אשמתי הכבדה. החדר בבית הסוהר היה גדול. נמצאנו שם כמה עשרות יהודים, דבר שהרחיב את הדעת. אי אפשר היה לדבר על נוחיות רבה ב"מלון אסייתי" זה. ה"ריהוט" היחידי בו היו סורגי-הברזל על החלונות וקירות ערומים. לאחר שנכנסתי בשיחה עם היהודים שמצאתי כדי לעמוד על "העבירות" שבגללן נאסרו, נתחוויר לי כי הכל תוהים כמוני. נתעייפנו במקצת משיעמום ומעמידה ממושכת, לא מצאנו דרך אחרת מאשר לטפס אל אדני החלונות הרחבים, שאמנם גבוהים היו מדי, אך בשעת צרה מוכרח היה כוח ההמצאה שלנו להתגבר עד שהתיישבנו עליהם ודמינו ללהקת צפרים שמצאה לה מנוח על חלונות של בית-יראה.

את הערבים החזיקו בחדרים אחרים, אלא שמבעד לחלונות יכולנו לראות. שאף משלהם הובאו במספר ניכר. גם השאון במסדרון לא פסק. שמע מינה ש"אורחים" מוסיפים לבוא.

אני נוקש בדלת כדי לקרוא מישהו; אין עונה. ואני רצוני להודיע על כך שנתין אמריקני אני, רצוני להתקשר עם הקונסול שלי. אלא שמכלל רצון לא יצא הדבר, שכן אין אל מי לפנות; דבר אל הקירות. לעת צהריים הכניסו לנו בתוך קעריות של פח מין נזיד שבמראהו דמה לבליל נוזל שהיו מגישים לפרה איפעם באירופה. אלא שריחו של הנזיד שבקעריות היה נעים עד כדי כך שדיו כדי להשביע בריחו בלבד ויכולנו לשלוח את הקעריות חזרה כלעומת שבאו. בינתיים אמרו לו למגיש מזוננו בערבית, שהאמריקני שבינינו רוצה להתקשר עם הקונסול שלו. שלח הלה פקיד יותר גבוה, שהסביר לי כי דבר זה יוכל להיעשות על ידי מושל יפו בלבד. רב תודות! ובכן כיצד לראות את מושל יפו? תיקו!

לאחר שעה קלה נכנסו אלינו שלשה יהודים, מהם השניים שתיווכתי ביניהם אתמול, ואילו השלישי היה גוראלסקי ז"ל, מהפירמה גורלסקי את קריניצי, מתחרי בחרושת. לאמיתו של דבר הייתי אני המתחרה בו, שכן הוא קידמני באותה תוצרת, ואף על פי כן היינו ידידים. הוא היה אדם יקר ועוסק בצרכי ציבור באמונה. מטרת בואם של השלשה היתה להביא לנו אוכל, שכן נפוצה מהר הידיעה על המאסרים. הם הביאו אתם שק מלא מזון, אולם בלי לחם, כיוון שהיה זה יומיים לאחר הפסח והמאפיות לא הספיקו, כנראה, בימי מבוכה אלה לעשות את מעשיהם במלוא הקצב. הביאו איפוא מצות, ואף סיגריות לרוב.

האמריקנים הבטיחו להתראות ככל האפשר מהר עם הקונסול

ובכלל לפעול ככל יכולתם. בינתיים רד הערב. הכניסו לנו ערימה של מחצלות. שישמש לנו יצועים על גבי הרצפה. דלי מלא מים לשתייה ועוד דלי שני ריק. השתרענו לאורכה ולרוחבה של הרצפה ופתחנו בשיחה. וכי ניתן לישון על יצועים אלה? צעיר אחד, אף הוא אמריקני, סח לי בסוד שחושש הוא מאוד למצבו המסובך. איש איש ומקרהו. צעיר זה היה הבוקר בנווה-שלום לא רחוק מתחנת הרכבת ושוחח עם חייל אנגלי, שעמד שם על משמרתו. אותו חייל סיפר לו שאין הוא אלא עובר-אורח. שכן סיים את שירותו והוא נוסע כעת לאנגליה ועושה דרכו מכאן לאלכסנדריה של מצרים. בעוד יום-יומיים עליו לעלות על האניה, וכיוון שפרצה כאן מהומה הציבוהו על המשמר. עוד הם עומדים ומשוחחים נשמעו יריות. ערבי צעיר יוצא במרוצה מתוך אחת החצרות ואקדח בידו. הם תופסים אותו. אז מבקש אותו החייל האנגלי שיוליך את הנתפס לבית הסוהר. כיוון שהוא עצמו אסור לו לעזוב את משמרתו. נטלו האמריקני לערבי והוליכו עד לבית הסוהר ביפו. שם יושבים הקטיגור הערבי וקצין משטרה. משנכנסו מוסר האמריקני את הנתפס עם האקדח בליווי פרטים על המעשה. אומר הנתפס: הוא לא הובא. אלא הביא לכאן את היהודי. האקדח של היהודי הוא. בו ירה והרג את אחותו. על כך יכולות להעיד שתי דודותיו. מה עשו הקטיגור וקצין המשטרה? הכניסו את היהודי למחלקה היהודית ואת הערבי למחלקה הערבית של בית הסוהר. ועכשיו דאגתו של היהודי האמריקני מהי? שחושש הוא מפני כך שהחייל האנגלי, עדו היחידי, עומד לעזוב מחר את הארץ. ועוד: מסומן הוא האמריקני בסימן מיוחד במינו. שהרי בין שערותיו השחורות כעורב נמצאת מלידה קווצת שערות לבנות על ערפו. שכן אפשר לפי זה להבחין בו מבין אלפים, ואם יעלה

איך שהוא בידי הערבי להודיע על סימן זה לדודותיו, הריהו אבוד. השתדלתי ככל האפשר לנחמו ולרכך את המצב, אלא שלא מצא לו ניחומים, אף כסף במידה מספקת לשלם לעורך דין לא נמצא בידו. בינתיים הגיעה שעה של חצות. דומה שהרחוב דמם, אלא שהבאת „האורחים“ אינה פוסקת. ודרך הכנסת האנשים כך היא: המסדרון מואר בכל אורותיו, הוא גבוה יותר מכפי הכניסה לחדרנו. מוליכים את האיש לכל אורך המסדרון, עד שמורידים אותו שתיים-שלוש מדרגות, פותחים את הדלת ודוחפים אותו פנימה בחושך. דומה, הנה נופל הוא לתוך מרתף. ברם מששומע הוא קולות „שלום“ מסביב, מעז הוא להציג גם רגל על קרקע מוצקה ונרגע במקצת: ובלבד שבין יהודים הוא! אותה שעה שוכח הוא לגמרי לשאול מי הם יהודים אלה: אשכנזים? ספרדים? כאן בבית הסוהר בתוך חשכת הליל „כל ישראל חברים“. שוב פותחים בשיחה, שוב חוקרים אחד את רעהו בשלמה וכיצד. מסתבר שאין למצוא „עבריינים הגונים“ ממש, אם לא להביא בחשבון מי שנמצא ומקל או קרש בידו. סח אחד שהוציאוהו מן המיטה ולא נתנו לו להתלבש, הביאוהו לכאן בכסות לילה. ועל שום מה? ערביים אמרו שיריות נורו מחלונו.

עם בוקר הוציאונו אל החצר, ללא ארוחה, כמובן, וסידורנו בשורות, שעה ששתי ערביות יחפות ומלוכלכות הסתכלו בנו מפנים ומאחור, הסתכלו והתבוננו עד שמצאו את לקוחם! הריהו הצעיר האמריקני שסח לי את המעשה ושאני הייתי היחידי שידעתי על כך. לאחר שחזרנו ל„אולמנו“ המשכנו שוב בשיחה משעממת. מאחרוני „האורחים“ נודע לנו שמצב חירום לא הוכרז כלל, הסתפקו ב„משמר מוגבר“, ובינתיים הרי כבר באה השמש פעמיים וטרם הוצאתי לירייה, משמע שאנגלי, אם גם שיכור הוא, אינו יודע לומר תמיד

מניו-יורק עד רעננה

את האמת. ביום השלישי שוב באו השותפים האמריקנים. שוב הביאו אוכל ואף את הבשורה שאני משוחרר בערבותם. הם שוחחו בטלפון עם הקונסול האמריקני, והלה צחק מכל העניין. לפי זכויותיהם האכסטריטוריאליות של האמריקנים, אין לאנגלים רשות להחזיקני במאסר ולא לשפטני. במקרה של עבירה ע"י נתין אמריקני נתון העניין לשיפוטו של הקונסול האמריקני בלבד. על הצעיר האמריקני ועל עניינו לא ידע הקונסול ואף לא השליחים ולא כלום. אולם בינתיים התחילו משחררים גם את יתר היהודים בערבות כספית לא גדולה. ואף ללא ערבות כלל. מכל המהלכים אתנו, מכל היחס אלינו, מאופן המאסר והשחרור ניכר שלא היה זה אלא משחק ששיחקו מגיינו האנגלים. ומשחק זה מגוחך היה ביותר: כיוון שנטל לאסור רוצחים ערביים אמיתיים, הרי יש צורך לאסור גם יהודים. ואם לא יימצאו פושעים יהודיים? אין ברירה אלא לצרף למניין האסירים יהודים סתם. באותו זמן לא היתה דרך זו של האנגלים נובעת מתוך רשעות, אלא פשוט "פרנסה" קשה היא זו, ששמה השתלטות על עמים. וזהו שקונן קיפלינג "על עולו של האדם הלבן".

בשולי המאורעות

ל
אחר יציאתי מן המאסר נודע לי שהעורך־דין הארי סאקר נתמנה מטעם ההנהלה הציונית לטפל בכל העניינים החוקיים הקשורים במאורעות. פניתי אליו בנידון הצעיר האמריקני עם קווצת השערות הלבנות על ערפו, והוא הבטיח לפעול מהר ככל האפשר. כעבור יומיים מצאתיו לצעיר שהוא חפשי. דבר זה אופשר לאחר שערכו יציאתו של אותו חייל אנגלי ברגע עלותו על האניה, הביאוהו ליפו על מנת שיאשר את דברי הצעיר האמריקני. הנה כי כן הופרה עוד מזימה אחת של הערבים המסכנים. ברם המצב בכללו הוחמר.

רציתי לנסוע לרעננה לבקר את החברים שם, אלא שבשום פנים לא ניתן לי לעשות זאת. אותם הימים היו ימי ההתנפלות על פתח־תקוה בראשותו של שייך אבו־קישק, אותו שייך שקיבל אותנו פעם ביחד עם ד"ר טהון בסבר פנים יפות כל כך. בכלל היה המצב באזור זה מסוכן ביותר, וראייה לכך הרצח של בנו של י. ל. גולדברג ושל ברנר ז"ל. ואף בתל־אביב עצמה לא היו העניינים מבדחים ביותר. דומה, החיים הגורמליים פסקו. הבריות מצויים היו כולם ברחובות, בידים ריקות, כמובן, עומדים ומחכים.

קבוצת יהודים אמריקניים, וביניהם גם אלה שדאגו לגורלה של רעננה ושאף הספיקו לסבול בגוף וברכוש, התחילו מעיינים

באפשרות לפנות לוואשינגטון בבקשת עזרה. פנחס רוטנברג ע"ה, שהיה המפקח של ההגנה, עורר אותנו לכך ואף דרש מאתנו לספל בעניין בחומרה. ולעומתו נחום סוקולוב ז"ל, שאף הוא היה איתה שעה בתל-אביב, בא לאסיפתנו ובגודל כשרונו השתדל לשכנע אותנו שלא לעשות צעד זה. גזירה שמא נעמיד את אנגליה המסכנה במצב לא נעים, אז היה עוד לפני קבלת המנדט על ידי אנגליה, שכל כך רצתה בו, ואילו מחאה מצד יהודי אמריקה, ואולי גם מטעם השלטונות האמריקניים, לא היתה מתאימה ביותר ואף לא נוחה בשעה זו דווקא. והואיל וההסתדרות הציונית חוסה בצלה של אנגליה, הרי אין נקיטת צעדים הפגנתיים כגון אלה נאותה כלל. בנאום חם ומפורט השתדל איפוא סוקולוב לשכנע אותנו שאנגליה אינה אשמה כלל במה שאירע. כלום חידוש היה בכך שברצונה של אנגליה לשפוך זעמה על עמים החוסים בצלה, מסכסכת היא את שני הצדדים עד כדי פריצת קרבות ולאחר גמר הפעולה, המסתיימת במספר של עשרות ואף מאות קרבנות משני הצדדים, באה היא ומטילה חתיתה ומחלקת מלקות לכאן ולכאן. וכך נאה וכך שפיר! אז באים זקני העדות משני המחנות, כורעים ברך ומנשקים את כפי המצליף בהכנעה. כך הוא מאז ומעולם בכל מקום ואין דבר זה מפריע, חס וחלילה, לפרנסתו של "בעל-הבית".

ברם הנה הופתעה אנגליה מהיהודים, ששונים הם, ואין הם נוהגים כשאר העמים, שכן באים הם בטענות גלויות, בדרישות יורידיות המבוססות על ידי עורכי-דין מפורסמים, יהודים, שהתמחו באוקספורד ובקמברידג' ושבכוחם להתגבר ולהכניע את כל הפקידים הגבוהים. עורכי-דין אלה אינם נכנעים, אינם מתחננים; הם דורשים, הם מוחים ומקימים שערוריה בעולם. מתפתלת אנגליה מרוב תדהמה ואינה מוצאה אלא תקנה קלה: פועלת היא בעזרת סוכנות הידיעות

„רויטר“ ומפיצה את הידיעות באור משלה, ולא לפי טעמים של היהודים.

אלה היו, בערך, הנימוקים שהשתמש בהם סוקולוב כדי להפנות אותנו מלנקוט את הצעדים שיזמנו. נניח להיסטוריונים בעתיד לדון מי מהשניים היה אז צודק, רוטנברג או סוקולוב. אלא שדבר אחד הוכח, שנוסף על כוחה העצום של אנגליה בצבאה המגוון, בחיל הים, בצי, רכשה אף הפעם לצדה מראשי המופים, שפעלו לטובתה. אשרי החזק! ואילו אנו אף חלשים איננו עדיין; עלינו עוד לפעול הרבה עד שניהפך ל„משהו“. הנה באה קבוצת אמריקנים להסתדר ברעננה ורק היושב במרומים יודע עד כמה קשים הם לבטיה, שכן במידה שקבוצת האנשים קטנה היא כן גדולים הסיכוכים מבפנים ומבחוץ. והנה נוסף עליה סיבוך חדש, עם לידתה ממש: מאורעות דמים! ואתה לך והרצה טענותיך בפני שני „בעלי דבר“ כרבוש״ע וכאנגליה, להבדיל!

אף אני בבית החרושת שלי לא הייתי משולל דאגות וקשיים. אלא שדווקא בית החרושת הוא ששימש באותו זמן מעין מבצר. והטעם לכך: למעלה ממאה פועלים, כולם יהודים, נמצאו מרוכזים בו; דבר זה לכשעצמו הפך את בית החרושת למעין מצודה ומגן לסביבה כולה. ויהודים ירושלמיים, חבושי „שטריימלעך“, גאים בכשרותם ובחסידותם, שהיו עד כה מביטים בעיני זעם ובוז על הפועלים הצעירים החפשים (מובן, שלא חסרו גם יוצאים מהכלל בשני הצדדים) נידבקו לפתע אליהם, ובית החרושת הפך מהר למעין מחנה צבאי; במאוחר יותר שימש גם „למשרד עליה“. רק לאחר ארבעה-עשר חדשים עלה בידי למצוא את ההזדמנות לבקר ברעננה ולעמוד על היווצרה של מושבה בארץ ישראל.

רעננה בינקותה

כבר נזכר למעלה, שעוד לפני רכישתנו את הקרקע ואף לפני היות לנו מושג על מקומה, נודדנו ובאו קרוב לעשרה חברים ומשפחותיהם מאמריקה, וכולם מחכים בכליון עינים לקראת העליה על הקרקע שטרם נרכשה. ועל אחת כמה וכמה לאחר שנרכשה וניתנה לראייה, קפצו ועלו.

ובכן יש לנו, ברוך השם, מתיישבים, יש לנו מנהל, ויש לנו גם שם למושבה, כפי שזיכו אותנו החברים בניו-יורק, לכתחילה „אחוויה" ומייד לאחר זה „רעננה"; זה שמה וזה זכרה לעולמי עד! ואם כי מייד לאחר אמירת ה„הן" שלי הפך המקום לשלי, המושבה שלי, הקרקע שלי, הרי השם „רעננה" היה מצלצל באזני במין זרות וזיוף, שכן שומם ומדברי היה המקום עד אפסים — כלום נאה לו השם „רעננה"? כלום אין השם הקודם, המקורי „חרבת עזון" הולמו יותר? מי היה עזון זה שעל שמו נקרא המקום, אין אני יודע. בוודאי איזה בדווי חשוף-שת! ידוע היה כיצד היו הערביים „מנצלים" את השטח. דבר זה נאמר לנו מפי ערביי הכפר הסמוך, אשר נושא את השם „חרבת עזון": היו באים לכאן במתי מספר, זורעים לפרקים שעורים ומלונים — ומסתפקים בכך. להתיישב כאן? לא כדאי

הוא הדבר, מאחר שיכולים הם „ליהנות“ משיבה בכפרם „הנהדר“. ב־18 במאי 1922 עלו על הגבעה (שעליה מתנוסס כיום בית־העם) המנהל עם עוד כמניין יהודים, שבידיהם שלשה דגלים: הציוני, האמריקני והאנגלי. המנהל הכריז על יסודה של רעננה, בשעה טובה. שתו יין וצירפו לברכת „לחיים“ איחולים שרעננה תקום כאן כמושבה יהודית לעד.

וכך נוסדה רעננה. ללא טכסים מפוארים, ללא חגיגות־יסוד נהדרות, ללא המולה, בדומה למנהגם באמריקה, היתה אף כאן חברת „אחווה“ צנועה וחרישית בהליכותיה. וביום היווסדה ניגשו החברים מיד אל העבודה, לפי תקנותיה של „אחווה“ כל הקודם זוכה ובוחר לו את היחידה הנראית לו, וכך עשו. ניגשו מייד לבניית בתים, על פי רוב צריפי עץ. חמרי הבניין, שהיו אז מעטים בארץ, היו מובאים מתל־אביב והבנייה היתה יקרה ביותר, יותר יקרה מאשר בתי־אבן שנבנו לאחר מכן. היו חברים שהשתמשו בצריפים צבאיים שנותרו לאחר המלחמה, אולם אף הללו יקרים היו במידה ניכרת, וכיוון שהמתיישבים הראשונים לא היו ברובם אמידים ביותר, הרי לאחר הוצאות הדרך לארץ ישראל, הישיבה במלון במשך חדשים, הבנייה הצנועה וההשקעה הראשונה במשק, נשארו בידיהם סכומי כסף זעומים בלבד. ברם כל אחד ואחד השתדל לחרוש ולזרוע ככל היותר, אף באר קטנה הותקנה במקום, פשוטה, עם משאבת־יד, כפי שראו אצל החוואים הזעירים באמריקה. לא היתה זו אלא לנסיון לאחר קידוח לא עמוק. באר זו שימשה לצרכים החיוניים של משפחות מעטות, אולם ניתן להאמין שבשכבה עמוקה יותר ימצאו מים בשפע.

קשה לשער משמעותם של מים אלה לנו, השליחים. במדבר

שומם זה, שחיפשנו וחיפשנו בו מקום להתיישבות היו המים בראש דאגותינו. דומה, שום שמפניה שבעולם לא תדמה בטעמה למים ראשונים אלה ששתיתי ברעננה!

כניסתי הראשונה מירושלים לרעננה היתה מלווה פחד וחששות. דימיתי, הנה יום הדין שלי: פחדתי שאפגוש פנים זעומות של המתישבים הראשונים. אולי יתנפלו עלי בחירופים, ואולי אף בקללות על בחירתי זו. אולם להפתעתי הנעימה, קיבלוני בסבר פנים יפות ואף בשמחה גלויה וידידות רבה. כל אחד ואחד ביקש, התחנן, דרש שאבקרוהו ואראה את משקו. הראשון שקיבלני — כיוון שמשקו סמוך היה לדרך כפר-סבא והוא שמע את הרעש של אופני-העגלה, וזה היה דבר נדיר למדי, היה גיומן הזקן ז"ל. מיד ניגש וסחב אותי ממש בכוח מעל העגלה לתוך ביתו. ביתו של זה בנוי היה אחרת מיתר הבתים, שכן הוא עצמו ליבן לבנים מן החומר שברעננה וייבש אותם בשמש. על כן עלתה לו הבנייה בזול, אולם מראה הבית היה כבקתה. בתוך הבית היו כמה חדרים, מהם חדר מיוחד לבנו הצעיר, תלמיד חכם, שישב שם ולמד תורה ללא הפרעה. הזקן קיוה שיצטרפו בקרוב כמה בחורים אחרים והבית ייהפך למקום תורה, למעין ישיבה. על כן מאושר הוא היהודי. ואני, שטרם ראיתי את רעננה החקלאית, הרהרתי אז, שלשם תוצרת תורנית יכשר גם מקום מדברי כרעננה, אלא שתוך כדי הרהור חשתי בהיעדרו של הזקן, שכן מיהר והביא מהגן סל מלא אפונה בתרמיליה והוא מבקש אותי לטעום. יודע אני שבאמריקה קולפים את האפונה וזורקים את התרמילים; אף האפונה עצמה טעונה בישול, ואילו המארח רוצה דווקא שאטעם מהאפונה כמו שהיא. כלום מסרבין למארה? אני טועם — טעים מאוד! מתוק כדבש.

„נו, מה דעתך על האפונה שלי? טעימה, לא כן? אילו רק ידעת מה רבה התנובה! אין אני יודע מה לעשות ביבול גדול כזה. ניחמתי אותו בכך, כשתהיה לו כאן ישיבה, אם ירצה השם, ואז ישתדלו בחורי הישיבה לחסל את האפונה כולה. והאיש קורן כולו. מאושר הוא על שזכה כאן בארץ-ישראל ליהנות „מטל השמים ומשמני הארץ“, תורה ואושר במקום אחד. נהניתי באמת לראותו באשרו, שכן נזכר אני באותן אסיפות שלנו בניו יורק, בהן היה האיש הזקן מופיע כהתמדה, מגרד במעמקי כיסיו את פרוטותיו האחרונות ומעולם לא היה מגיע לכלל תשלום מלא של עשרת הדולרים, והיה מבטיח מדי פעם בפעם למלא את החסר באסיפה הבאה. מי ידע אז תוכנם של חלומות הזקן והזיותיו, שעה שהיה דוחף את העגלה שלו בחוצות ניו-יורק או בלילות נדודיו, כי ביום מן הימים יזכה להשתקע בארץ ולבנות שם בית למענו ולמען בנו שילמד שם תורה... ועכשיו זכה לכך, לתורה ולאושר במקום אחד בארץ ישראל.

מובן מאליי, שלא שיערתי קודם כי עתיד אני בכניסתי לרעננה הצעירונת להיתקל במקום תורה וקדושה דווקא. אולם בינתיים נודע להם ליתר המתיישבים על בואי ברוב פאר ב„אכספרס“ של עגלת העץ. וכי דבר קטן הוא, נשיאם לשעבר בא! מייד קפצו והתחילו סוחבים אותי לכל בית ובית, לכל משק ומשק. זה מספר לי על התירס שעלה יפה וטעמו כנופת צופים; זה תוחב לי מלפפון לטעימה, ושוב מתוק הוא וטעים; זה מראה לי את עגבניותיו שהן משונות בגודלן ומרובות, בלי עין הרע, על כל שיח ושיח, ושוב: מתוקות הן כצפיחית בדבש! ואדם זה מומחה לגננות מאירופה ומאמריקה והוא מבטיחני שמעולם לא ראה כגודלן וכמספרן על גבי שיח אחד. הכל אומרים שהיבול הוא מצויין, שהפרי טעים ומתוק

להפליא. וכל אחד ואחד סבור, ששטח-קרקעו ופירותיו עולים על אלה של חבריו.

אני מתבונן בכל, שומע את דבריהם, טועם. רבנו דעלמא כולא! איזו מתיקות! כאילו נתכוונה ארץ-ישראל לפצות אותנו על כל השנים המרות. והרי כל אלה אינם אלא תוצרת של אנשים חסרי נסיון, של ידים לא מאומנות, ללא זבול כמעט, והכל כאן, במדבר, במקום שהייתי משוטט וזוחל ברוב יאוש ובשפיכת דמעות, כיוון שסבור הייתי שעומד אני לאמלל את ידידי וחברי שנתנו אמונם בי. המעט שנשתל כבר במקום זה שוב אינו מזכיר את "חרבת עוזק". לא! מעכשיו נאה הוא והולם השם "רעננה". ואתה, בן-אדם, חטט כאן במקצת, העמק חריש בחולותיה של רעננה, והברכה, ברכת ד', תצמח לך מתוך האדמה המדברית כאילו.

כך! מפגישתה הראשונה, לאחר חדשי פרידה, תבעה ממני רעננה את כל עלבונותיה ובזיונותיה! אלא שבדומה לאם רחמניה, נאמנה ואוהבת, גמלה לי בברכתה ובפריונה חלף הפקפוקים והחששות שהטלתי בה ובארץ כולה. ביד אם מסורה הגישה לי מפעם לפעם משהו: טעם, בני; ויבושם לך, ופתאום חשתי שאין בי הכוח לשאת את כל השפע הזה. בטענה דומה הרי באו במאוחר יותר בני רעננה: "יותר מדי, יותר מדי"! מה לעשות בשפע זה של פרי הדר, מה לעשות באשכוליות, בלימונים? באותן השנים נאלצים היו לחפור בורות ולקבור בהם את פרי-הזהב שניתן בשפע, ופירות אלו, שיכולים היו לפאר שולחנות עשירים באמריקה, לשכר בריחותיהם ובעסיסם, הורדו למעמקי בור ונדונו לרקבון. כלום חסרו שווקים? לאו דוקא. אלא שחסר היה הכוח הפוליטי והכלכלי שידע לנהל את גורלנו. אותה שעה, וגם במאוחר יותר, כשהייתי מרווה צמאוני בפרי

הזהב. הייתי חש כמין תולעת המכרסמת את ישותי ואת מצפוני על כל ספקותי והרהורי שקדמו לכך. באיזו חוצפה העז הראדיקאליזם שבי להביט על הארץ וסיכוייה, באיזה לעג קל התייחסתי לכל מה שכתוב היה בספרים העתיקים! מה מגוחכות היו בעיני המלים „ארץ זבת חלב ודבש!“ כלום הייתי בקלות ראש כגון זו מתייחס לדבריו של איזה איש-מדע מאירופה? ואילו למה שכתוב בתורה הייתי מתייחס כאל שירה פרימיטיבית ותמימה, שיאה היא לשבטי בדווים, נאה לקריאה ולשעשוע, אבל לא לשמש בסיס לסיכויים התיישבותיים. אדרבה, המדבר עם חולות הזהב המשתרעים הזימו כאילו את הכתוב בספרים הקדושים, את דברי המקרא.

מסתבר שיש לחפש ולחטט בפסוקי התנ"ך עמוק ועמוק, בה במידה שצריך להעמיק ולחפור בקרקע הארץ, כדי לגלות את אוצרותיה ואת ברכתה. ובאותה המידה יש גם לצלול לתוך נבכי הנפש, לחפש ולחשוף כל מה שחולות השכלתנות כיסו, לתת חופש לכל הרגשות שנשתלטה עליהם רוח החקירה וההגיון. שכן ספגו השכבות העמוקות את ה„חדר“, את הכיסופים לתחיה, את החינוך והזיקה לכל דבר שביהדות, שנעשה במשך הזמן לעוגן הצלה בשעות סכנה ויאוש. והרי מכל זה נבעה גם האהבה ליצור החלש, ששמו ארץ-ישראל החדשה. ידוע ידענו שעוזב הוא ומזנח, אלא שדווקא מצב זה תבע מאתנו פעילות יתר, מדי ראותנו תיירים ציוניים באים ויוצאים, מסתובבים לכאן ולכאן — וחולפים לדרכם, היינו אומרים, לא. אנו נשארים כאן! יש לראות מה יהיה בסופו של היצור הרך!

ומה גדולה היתה ההפתעה לראות, שאין זה יצור מגוון כלל! אדרבה, הרי זו אם צעירה, יפה, אהובה ועדינה, והיא מפרנסת אותנו בידה המלאה, כלום לא היתה „תבוסתנו“ שלמה?

הרהורים על המתיישבים

ל אחר שסיכמתי להנאתי את גודל „האכזבה“, שהארץ הנחילתנו, עברתי להרהורים על אלה שבאו להחיותה, על „רבי ישראל“. נאמר, ששני השליחים יכולים היו, כאמור, לחתום בשתי ידיים על כך, שאין אנחנו מתמצאים בענייני קרקעות וחקלאות, ולפיכך מוצדקת היתה התוצאה הלא-צפויה והטעות הגסה, טעות לטובה. ברם את חברינו האמריקאים הרי הכרנו יפה-יפה, אחד-אחד, משם, מאמריקה. ידוע ידענו ארחם ורבעם, עסקם ומשלח-ידם, הם ומשפחותיהם. ידוע ידענו שאין להם, פרט לאחד, מושג כל שהוא בעבודת אדמה. ולכן היה מוצדק פחדנו בפני המציאות. חוששים היינו שהחברים לא יעמדו אף בנסיון הראשון, וחשש זה כמעט ועבר לבטחון גמור, שכל מה שאנשים בלתי מנוסים אלה יתחילו לעשות יביא אתו כשלון חרוץ, והאנשים לא יעמדו בו. בטוחים היינו כמו כן, ששני החברים תהיינה הראשונות להתחרט על עלייתן.

והנה לא מיניה ולא מקצתיה! ראינו שביעת רצון, התלהבות, בטחון עצמי! הכל שמחים, הכל בטוחים כי השיגו את החלקה הטובה ביותר, כי יבולם הוא המשופר. שוב עמדתי „מאוכזב“. הי, חברים, החזירו לנו כל אותם לילות הנדודים שהקדשנו לדאגותינו

לכם ולעתידכם. אולם משהמשכתי לעקוב על דרכי מחשבתם וחייהם של החברים הופתעתי מדבר נוסף. הרהרתי בכך שהשעועית והמלפפונים והעגבניות שהגישו לי, הרי הם מין תקרובת לכבדני, מצוין! אבל בעת ובעונה אחת הרי בשבילם זה מקור פרנסתם וקיומם! ואם כך על שום מה אין הם מדברים על ההכנסה הצפויה להם מיבולם? להיכן נעלמה הגישה המסחרית, התכליתית? כי מדי חשבנו בדאגה על חברינו ועל התעסקותם חששנו מכך, שמיד תצוף בפניהם השאלה: מה הם הסיכויים מבחינה חישובית, עסקית. ודבר זה עלול לגרום להם רפיון ידים ורות, והנה מסתבר, שכחקלאים, בשלב הראשון לכל הפחות, נהנים היו ביותר מעמל כפיהם ומתוצרתם, ואילו כסוחרים נתגלו חלשים למדי. אף זו הפתעה כבירה!

אני מתבונן בבתים, שאחדים מהם טרם הושלמו. אני מסתכל באהלו הנקוב של מי שהיה מנהל בית-ספר למסחר בניו יורק, במאפיה הציבורית שהיא בנויה מחומר ומקורה בענפי אקליפטוס, במטבח הפועלים, אף הוא בסוכה דומה. שוב אכלתי מפרי המקום ושתיתי ממי הבאר. לכשתרצו הרי כל זה כל כך רומאנטי הוא, ולכשתרצו הרי זה מעין מחנה צוענים דל. ברם לי נעשה כל זה קרוב בבת אחת, שלי! רעננה שלי! ביתי שלי! מבצר חדש בארץ ישראל! כעם כמבצרו! אולם בטוחני שמבצר דל זה יבלה את מצודות האבנים והברזל, שכן נבנה מתוך אהבה וקדושה, שכן הורטב היסוד בדמעות, ספוג הוא וממורק מיסורים! לא לשם כבוד עצמי, לא לשם חיים נוחים ומרווחים יותר באו היהודים לכאן. כי אם עזבו משכנות עשירים על מנת לבנות בית נאמן למען בני ישראל הנודדים, חסרי הבית והאדמה! כזה הוא יסודה של רעננה, כאלה הם הריונה ולידתה של המושבה. כלום לא היו ספקות, ספקות מרים? אלא שהחובה, חובת

ברזל, ריתקה את כולם! חיישובים וניתוחים שהובילו עד למבוי אטום, אלא שהאהבה לארץ ולעם פרצו את האטימות. שכן לא מצוקה פוליטית או כלכלית גירשה לכאן את המתיישבים הללו, אלא האהבה לחופש יהודי, לאושר ישראלי, הביאה אותם לכך שיבחרו בחיי עוני ועמל. וכל כך מאושרים היו בהישגיהם ובמפעלם, עד שהאושר מזדהר היה מעל פניהם! את הפועלים היו מקבלים באחוזה גלויה והיחסים היו מהמשופרים! בשעה שאני כותב טורים אלה שוב מתעוררים בי רחשי הכבוד לראשוני רעננה, לחלוציה, שלצערי הרב לא זכיתי להימנות עליהם, שכן השקעתי באותו זמן מרץ ועבודה במפעל אחר בירושלים, אלא שבדומה לבלעם בזמנו, התרוננתי אף אני שתום עינים בקריאה: "מה טובו אהליך, יעקב, משכנותיך, ישראל!"

נביאינו הגדולים והקטנים בעבר רגילים היו לגלות בנו את המומים, לראות את המעוות שבנו. אף כותב הטורים האלה היה רואה את אי-כושרו של העם בראשית שנות העשרים ומפקפק היה בכך אם מסוגל העם לבנות חיים חדשים. אולם כל כמה שחי בארץ וראה את נס הארץ בבנינה, את כשרונותיו של הדור ואת סגולותיו הפיזיות והרוחניות, שוב לא נתרופף בטחונו בעתיד האומה בארצה. ואף על פי כן כדאי להתעכב כאן על שלשה גורמים שסיכלו את כל השערותינו והפירו את חששותינו, הלא הם: אהבה, אמונה, והכרח! אנו, השליחים, סבורים היינו, שאנחנו בלבד מאוהבים בארץ, והנה מסתבר שיהודים פשוטים אלה מאוהבים בה הרבה יותר, ובמיוחד גדלה אהבתם לרעננה, מראשית צעדיהם על קרקעה. ואם המדובר הוא ברגש האהבה, הרי שוב אין מקום לחיישובינו ההגיוניים! שכן אין לך דבר העומד בפני כוח האהבה; בכוחה של אהבה צמחו המלפפונים המתוקים, גדלו העגבניות היפות.

גורם שני: אמונה. יהודים אלה שוב לא היו שוברים ראשם בכל מיני שאלות וספקות אם טובה היא הארץ או לא. היהודי האדוק הרי יש לו פסוק מפורש להסתמך עליו: „ארץ זבת חלב ודבש“, ואילו היהודי הלא-אדוק ביותר יש לו מלת קסם „ארץ-ישראל“, שתוכנה נעלה מכל. וכיוון שהוא רואה שמומחה הוא לא רק כובעי-נשים להתקין, אלא גם לגדל עגבניות מפוארות, הרי זה סימן מובהק לכך, שמושלם הוא. מכאן גם בטחון העצמי, הבטחון שאין כמותו. גורם שלישי: הכרה. שהרי יהודים אלה הרסו את כל מעמדם באמריקה ובאו עם משפחותיהם, הם מוכרחים לסדר כאן את חייהם. שאם לא כן נהרסים הם.

לאחר שראיתי כיצד אנשים אלה נהנים מהישגיהם, מפרי משקם ומחיייהם, נתבשמתי אף אני מהנאה גמורה זו, ולא הספקתי לשים לב לכך עד כמה אנשים, נשים וטף אלה הסתגלו יפה וחשים עצמם בביתם במקום זה. שעם כל המשקים שהוקמו, היה ברובו שטח מדברי. ההרגשה הזאת היתה כל כך טבעית, ביתית, עד כי להתפלא על כך לא ניתן אפילו: וכי כיצד ירגישו אנשים אלה, כלום לא בביתם הם?

מידת בטחון זו נמסכה אף בי, כשהייתי אחר כך מטייל להנאתי ומרחיק לכת בתוך פרדסי ביחידות. כלום יש לי לחשוש מאילנות אלה, שבמו ידי נטעתי? כלום יש לי לפחד בשעת טיול על פני הכביש, שהשקעתי בו ממיטב עמלי וכספי. ומעל לכל היתה ההרגשה המרגיעה ש„בתוך עמי אנכי יושב“. לא חשוב אם במקרה זה או אחר לא מסתדרים מבחינת היחסים. אלה הן תופעות משפחתיות, העיקר הוא שעם כל תוספת של מתיישבים מתחזקת ההכרה על כוח הגנה נוסף, מתגבר הבטחון. ועל חשיבותה של הרגשה זו עמדתי לאחר

מניו-יורק עד רעננה

שנים רבות, כשעברתי לרגל מסעי במאנילה שבאיי הפיליפינים. פגשתי שם בפליט יהודי מגרמניה, פרופיסור שתפס עמדה חשובה באוניברסיטה שם. סח לי שמשבא למאנילה ביחד עם יהודים פליטים אחרים, התייחסו אליהם הנשיא המנוח קוונזון והממשלה כולה יחס ידידותי ביותר. ניתנו להם שטחי אדמה ואמצעים לעבודה, אולם יחד עם זה יעצו להם לא להתעסק בגידול קנה סוכר וכדומה, שכן ילידי הארץ אף הם אינם מצליחים ביותר בעסקים אלה; מוטב איפוא שיפנו לענפים אחרים. עלו היהודים על הקרקע, שכרו תושבים פיליפיניים, שעבדו בזול, לא רק לשם עיבוד קרקעותיהם, אלא אף לשם הגשת כוס מים לשתיה. וכי למה להם לעבוד, ללמוד, להסתגל לתנאי הארץ, בה בשעה שהכל זר שם, וישיבתם שם אינה אלא ישיבת ארעזי? והרי יחס הממשלה והתושבים היה טוב ביותר, ידידותי ממש! ועל שום מה נעשתה רעננה, המדברית למחצה, עם הפרעות שפרצו מייד לאחר בוא המתיישבים, ביתית כל כך, קרובה כל כך? אדרבה, על שום מה?

רעננה בעיני המנהל

כל מה שנאמר למעלה משתייך לצד הרומאנטי, האידיאולוגי של המפעל בראשיתו, לידתה וירחייה הראשונים של רעננה. ברם משמתפכחים במקצת ומתחילים בהתבוננות מן הצד, צפות והולכות בעיות אחרי בעיות הדורשות פתרון. אכן נאה הוא הניר ונאים הם הירקות, אלא שהם תופסים שטח קטן בלבד; השאר נשאר בחולותיו כמקודם. כלום אפשר היה בכוחות עצמיים לעבד את כל האדמה. ועוד: אילו גם היה השטח כולו מצמיח שעורה וירקות, הרי אין בכוחם לספק פרנסה, שכן ההובלה העירה באמצעי תחבורה פרימיטיביים, כל אחד בעגלה שכורה, יקרה כמעט כמחיר התוצרת עצמה. אמור מעתה, שיש להמציא מעין תחבורה והובלה משותפות. הנה המאפיה שהוקמה בצורה פרימיטיבית ביותר, לא על ידי בנאים מומחים, עם סכך ענפי האקליפטוסים — עדות נאמנה היא לתומם של המתיישבים, אלא שאין היא רוצה לגמול להם חסדה ומוציאה היא על פי רוב לחם אפוי רק למחצה ולשליש. נוסע משהו העירה לרגל ענייניו הרי הוא מביא אתו משם ככרות לחם לפי שהזמינו, אלא שנסיעה כגון זו עולה ביוקר; לפיכך שוב חוזרים לאכילת הלחם האפוי למחצה. מובן מאליו, שצורך ראשוני הוא להקים מאפיה ראויה

לשמה ואף להזמין אופה אמיתי ; אולם דבר זה אינו ניתן להיפתר על ידי יחידים.

ועוד : יש ילדים, לא רבים, כעשרה, והם זקוקים למורה, גם רופא צריך שיבוא לביקור פעם בשבוע, לכל הפחות. והעיקר, הרי יש לדאוג סוף-סוף לפרנסה, למקורות הכנסה ! אי אפשר להסתפק בשעועית ובמלפפונים. יש להבטיח תוצרת חקלאית למכירה מספקת עד כדי מילוי צרכיהם של המתיישבים. וכי עד מתי יוכלו עוד להתקיים על מעט המצלצלים שבכיסיהם ? דומה, אחרוני המטבעות הם. אנשים אלה עדיין מתלהבים הם ממפעלם, עדיין מאמינים הם שירחי הדבש יימשכו ויימשכו. הם גם אינם מצפים לסיוע ממישהו. ידוע לי שבקופת "אחווה" נמצא עוד כשליש או כרבע מהסכום שכל אחד מהם הכניס בשעתו לשם פיתוח המושבה, כלום לא הגיעה השעה להשתמש בסכומים אלה לצרכי הכלל ? אמנם יש החלטה מפורשת שלא להשתמש בכסף זה לעזרת יחידים. ברם כאן הרי מדובר על ביסוס מעמדם של ראשוני המתיישבים על מנת להבטיח המשך, שתבוא גם קבוצת מתיישבים שניה ושלישית, שילמדו מקודמיהם מה יש לעשות ומה לא, כיצד להתחיל וממה להימנע. ואם כך, כלום תהיה הצדקה לכך, שהמתיישבים הראשונים יעשו על חשבונם ובכוחות עצמם את הסידורים הציבוריים הראשוניים ההכרחיים ויבואו אחריהם היתר ליהנות מהם ?

כאלה וכאלה היו הגיונותי וטענותי כשפניתי אל המנהל בהצעה לפעול בשטח זה למען הכלל. ומה גדלה השתוממותי בשמעתי את תשובתו :

"וכי מי אמר להם שיבואו לכאן ? למי יש צורך בהם ?"

מלים אלו נראו לי גסות ואכזריות. הכיצד ? לא לשם פיתוחה

של רעננה, לשם יסודה ובניינה באו? וכי אינם תושביה הראשונים?
המלים נראו לי משונות ביחוד, מאחר שיצאו מפיו של נציג החברה
„אחוזה“, שהיתה כל השנים מעין חברה משפחתית. כלום כך מדברים
אל חברים ועל חברים, על חברים, שפעלו ופועלים במידה רבה יותר
משפיללנו? כן ידעתי שהוא סייע בכספים בידי החלוצים שנפגשנו
בהם על האניה; והרי לגביהם היה אדם מן הצד, בה בשעה שכאן
המדובר הוא בחבריו שלו. משהזכרתי לו על הסכומים של המתיישבים
הנמצאים עדיין בקופת „אחוזה“ לשם פיתוח, ענני שיהיה צורך בהם
למטרות אחרות. מה הן המטרות, לא פירש. כפי שכבר נזכר למעלה,
היתה לו, למנהל, תכנית משלו, כמוסה עמו, שאף ההנהלה בניו יורק
לא ידעה עליה. מובן מאליה שסתומה היתה אז בעיני התנגדותו
המוחלטת והתנהגותו הרודנית לגבי החברים. לאחר מכן, משנודעה
לי תכנית הפיתוח התעשייתית, שהתנגדתי לה בכל תוקף, ראיתי עד
כמה היה פועל רק בכיוון תכניתו ועל כן היה רואה כל מתיישב חדש
מעין מכשול בדרך ההגשמה.

מבחינה רשמית לא נשאתי עוד באחריות על הנעשה, אלא
שבתורת חבר אי אפשר היה למנוע בעדי מלגלות עניין בכל מה
שקשור ברעננה. גם אחדים מהמתיישבים כתבו, כנראה, לניו-יורק על
הצרכים, וכן המנהל עצמו הציע אז, בלי ספק את תכניתו להנהלה
בניו-יורק. כל זה נצטרף יחד והביא לידי כך, שהחברה התחילה
להרהר ברעננה ובעתידה. ברם כבכל הסתדרות דימוקראטית, עבר
אף כאן זמן לא קצר עד שנשתנו פני הדברים.

שנות הילדות

שנה אחרי שנה עוברת, שנים ללא "היסטוריה". לאמור: לאדם מן הצד אין מה לספר עליהן. משל למה הדבר דומה? לחיי משפחה, שאין משהו מיוחד להודיע עליהם לאיזה ידיד, שכן מתפנה הוא ובא רק במקרה של שמחה או, חס וחלילה, של אסון. ואילן ההורים, המטפלים בגידולו של תינוק אצלם מאורע הוא כל הגשת אוכל לילד הרך, הצעד הראשון, שיניים ראשונות שבצבצו, שחשו בהן ובנשיכתן. אף בגידולה של רעננה כך. ואם כי כותב הטורים מקום מגוריו היה ירושלים ועמוס היה חבילת צרות משלו, היה מקיים עם זאת מגע מתמיד עם רעננה, ועל כן ידוע היה לו שאין העניינים שם מזהירים ביותר.

מזמן לזמן נכנס אני לשם. חידושים נעשו. יש כבר עגלה יום-יום, שפניה לרעננה, ומקום קבוע לה בתל-אביב. הרי זה פרוגרס במקצת. אתה בא למושבה — השטחים המעובדים נרחבו, אולם אין בהם כדי חיונה מספקת. נבנו בתים חדשים, טובים מקודמיהם ואף זולים מהם. חברים חדשים מאמריקה באו להתיישב, ומי מראשוני המתיישבים מכרו נחלותיהם כבר לאחרים. לא אמריקניים, וקיבלו הרבה יותר מכפי שעלה להם. יש כבר בית ספר, בדירה שכורה

אמנם, מורה קבוע, מובן, שכל אלה מאורעות חשובים הם, והרי זוהי דרכה הטבעית של כל גידול.

נכנס אני בשיחה. נושא בראש תופס המנהל. קובלנות לאין שיעור, מהן מבוססות ומוצדקות ומהן לא. שכן צמחו להם שיניים. לחברים, והן נושכות. דרך הגידופים הקצרה והקלה היא לכנות את המנהל בשם גנב, גולן! ואילו אני הרי ידעתי בתוך-תוכי, שיושרו מגיע עד אבסורד; לפיכך לא יכולתי לסבול את הביטויים והגידופים הללו והשתדלתי להבין את טעם רוגזם. מסתבר, שעיקר רוגזם על כך שהוא מכריח אותם לבנות את הבית בחצר בריחוק של 12 מטר מהרחוב. הכיצד, הרי אדמתו של המתיישב היא, ולמי איפוא ניתנה הרשות להתערב ולדרוש: בנה כך או אחרת? המנהל רוצה שלפני הבית תהיה גינת נוי, שכל הבתים יהיו בשורה אחת, וכי אפשר להכריחם לכך? הסברתי להם שהצדק אתו. וכאן ניתן לציין, שהרחוב הראשי ברעננה, הוא רחוב אחוזה, רחב הוא כרחוב שדרות בעיר אמריקנית, והזות הבתים משני הצדדים לעומק החצרות בשנים עשר מטרים מרחיבה את הרחוב עוד יותר. ואף זאת: רוחבה של כל חלקה בחזית הוא 62 מטר ואילו העומק שלושת רבעי קילומטר, שלא כבשאר המושבות, והדבר נעשה לפי תכניתו המפורשת של ירחע. אני לכשעצמי סובר, שאילו היה זה הדבר היחידי שהתקין — דיו להנצחת שמו. מובן, שאין לך דבר מושלם לעולם; אף במקרה זה נתגלתה מגרעת מסויימת בכך, שהבתים סדורים היו במרחק ניכר משני צדדי הרחוב, מה שגרם לריחוק לקיצוניים מבית הספר, מבית הכנסת, מהשוק עם החנויות. מאידך יש לשאול: מה עדיף, בית ספר קרוב, או משק ליד הבית?

בכל אופן אין המתיישבים רוצים להתעמק ביותר בתכניות, שכן

כל אחד רוצה לפעול לפי חשקו, והואיל וטרם הוקמה מועצה כפרית, מוכרח היה המנהל לדאוג לבנייה תכניתית של רעננה. אין המתישבים מסוגלים להבין זאת, כמו שאינם מבינים כיצד אני מאשר את דרכו של המנהל בנידון זה, בה בשעה שידוע להם כי אין אני שווה בשווה עמו. ברם אין הם יודעים שבשאלות מסוימות חשובות היינו מחולקים, אלא שעם זאת חולקים היינו כבוד איש לרעהו ואף המשפחות נשארו מיודדות ביותר כל הימים.

הרגעתי במקצת את האנשים. אלא שתוך כדי כך רואה אני שהנעל לוחצת במקום אחר; הקושי הוא בשטח הכלכלי. הוא, המנהל, בא על משכורתו וחי ברווחה, ואילו להם ולמצבם אינו דואג. אני נפגש עם המנהל, מדבר אתו מלב אל לב ועומד על גודל אכזבתו ומרירותו. אין זאת שהוא עצמו נוכח לדעת עד כמה אין תכניתו, תכנית הפיתוח התעשייתי, ניתנת להתגשם כאן, או שההנהלה בניו-יורק לא הניחה לו להשתמש בתכנית אפיקורסית זו. ייתכן גם שהדיעות שמסרתי לו על מצב ענייני העגומים בבית החרושת שלי בירושלים פעלו עליו. הוא הרי שאף לכך שאעביר את בית החרושת מירושלים לרעננה, והנה הוא שומע מפני שהמפעל עומד בפני חיסול, ואילו היה זה מפעל ציבורי היה מזמן מתחסל. נראה היה בפניו, שאין הוא יכול להשלים עם מילוי תפקידו כמנהל בחיי חקלאות יומיומיים, זעירים, שהרי שאף לתכנית גדולה ענפה, שהיא בלבד תשמש פתרון לדרך בנייתה של הארץ. לא היתה לו הסבלנות הדרושה להקמת מושבה צעירה, שבעיותיה הראשוניות זעירות הן וכל אחד מהמתיישבים תובע את שלו ותוחב חטמו לקדירתו של המנהל. הנה כי כן ראה במו עיניו חורבנו של חזון חייו, תכנית גדולה נמוגה ללא תקנה, ושמה היה אילו יכול להיפטר מתפקידו בעוד מועד.

כותב הטורים שמע את וידויו של ידידו ואף הוא רוחו עכורה
היתה; אמנם לא תכניות לאומיות ארציות תכנן, אולם ראה בתמונת
בית החרושת שלו, שגררה אתה לא רק אבדן כספו הוא וכספי
שותפיו, כי אם גם חורבן מעמדם של למעלה ממאה וחמישים פועל
על משפחותיהם, שיישארו ללא פת לחם.

אני בניו-יורק ולבי בארץ

שעה שהביאו לו ליעקב את כתונת הפסים של יוסף בנו, והיא טבולה בדם, קרא אביו: „טרף טורף יוסף, חיה רעה אכלתהו“. ושנים רבות לא יכול להתנחם אחרי בנו. בסופו של דבר היה הדבר לטובה ומעז יצא מתוק. במידה אולי פתוחה יותר היווה חיסול בית החרושת בירושלים טרגדיה רבה לבעליו, שאיבדו בו את כל הונם. אף הפועלים, שמספרם היה למעלה ממאה וחמשים, וכן כל אלה שינקו פרנסתם בעקיפין ממפעל זה, נשארו אז ללא משען. ועוד: ארץ ישראל הצעירה בבניינה איבדה בכך את אחד המפעלים התעשייתיים הגדולים שלה באותה תקופה. כלום תיתכן רעה גדולה מזו? אולם הדבר נסתיים בכי טוב. האבידה היתה אמנם גדולה, אבל ליחידים בלבד, ואילו הארץ כולה יצאה מעניין זה בריווח, שכן מצבם של הפועלים הכריחם להתפזר במקומות שונים בארץ ולנסות כל אחד לפי דרכו והבנתו להקים מפעלים קטנים אחרים; מהם שהשתמשו במכונות שנפלו בחלקם מבית החרושת המחוסל, ומהם שפתחו בתי מלאכה זעירים; מהם שעבדו ביחידות ומהם נתלכדו לקואופרטיבים, וברבות הימים עלו ועלו ופיתחו תעשייה יפה. חייכם, שלא הייתם מכירים אחר כך אותו חלוץ ירוק, שקודם לכן לא היה לו מושג מלאכת-

עץ מהי, והנה הגיע לגדולות, ורבים-רבים אחרים שמהלכים כעת במכוניותיהם ופרנסתם מצויה להם ברווחה. הללו קנו תורתם בבית החרושת הירושלמי, אלא שידעו להשתמש בה בהתאם לצרכי הארץ ובמידה הנכונה, שכן לתינוק רך נאה עגלת-יד קלה בלי מנוע; אל תנסו להכניסו לתוך מכונית-משא ענקית, פן יינזק. כיום מותר כבר להשתמש בארץ במכוניות ענק, אולם אז אפשר היה לנצל עגלות-יד בלבד. אשר לבעלי בית החרושת, ידוע לי שאחד מהם, שיצא כאילו בריסוק אברים, זכה כעבור שנים מספר לקומם מעמדו ביתר שאת, ואם כי חי באמריקה, ראשית דאגתו היתה — ארץ ישראל.

והרי לכם דוגמה נוספת לכך עד כמה אי אפשר לנחש לאן יש להפנות את הדאגה: כל הזמן, לפני העלייה, היו הכל מודאגים ביותר מתגובתן של הנשים, של בני המשפחה. כיצד תוכל האשה, שהתרגלה לנוחיות אמריקניות, להשקפת עולם מסויימת, למילוי דרישות שונות, כיצד תתאקלם כאן? מסתבר, שהבעל, הציוני בעל המסורת, מוכרח היה במשך ירחים רבים להיאבק עם ספקותיו וסבלו עד שנוצח על ידי הארץ. וכל כך למה? משום שציפה למצוא כאן פינה, קטנטונת, צנועה, אבל נקיה והדורה. בא והתאכזב, ואילו אשתו בטוחה היתה שתמצא כאן אנשים דרים במרתפים ובסוכות, והנה מצאה דירות לא רעות, לבושים מי בקפלט ובשטריימל ומי בבגדים אירופיים, אולם הצד השווה שבהם הוא הנקיון. החצרות והבתים של אנשי השטריימל אף הם נקיים. לפיכך שמחה לכך מהיום הראשון לבואה והופתעה לטובה. תופעה דומה לכך אפשר היה לראות אצל הילדים. הללו בוחלים לכתחילה בחבריהם: „אין הם מדברים אנגלית, רק עברית רצויה להם!“ מתבדלים הם בבית הספר; מתקיימים השיעורים ואין הם משתתפים בהם. הם מסתכלים לא במורה ולא בחבריהם,

כי אם בקירות ובתקרה. כיוון שנגמרים השיעורים ובאה שעת המשחקים, מתאפקים הם קמעה; אלא שלעמוד מן הצד שעה ארוכה, הרי אי אפשר, מתחילים להתקרב והלשון המשותפת הולכת ומתפתחת. מובן, בעברית. אז מתחילים להבין גם את לשונו של המורה, מגלים עניין במה שהוא מספר ומסביר. בקיצור, לאחר זמן בוחלים באנגלית ועוברים ל"רק עברית", עד כדי התיידדות עם אלה שידעו לנפץ שמשות על דיבור וקריאה באידיש, ועד כדי להוות, במאוחר יותר, חברים במפלגה הרביזיוניסטית, ודווקא מתוך התלהבות: דרכיו של אבא אינם די חריפים, איטיים הם, הוא, הבן, הוא הציוני האמיתי, וכולי וכולי. והגעו בנפשכם מה נוצר, שעה שההורים פותחים פתאום בשיחה: "נתנה ראש ונשובה אמריקה". יללות והתמרדות.

ברם מה שלא יכלו לפעול היריות והפרעות, יכולה היתה לפעול בעית הפרנסה הזעומה. וכיוון שחוזרים לשם, לאמריקה, טבעי הוא שמביאים גם דין-וחשבון מפורט ל"אחווה" על הבתים ומצבם, על מיעוט הפרות ברעננה, על בית הספר והמורה, על החיים בכלל. מייד לאחר שבאתי לניו-יורק וקיימתי את אסיפת אחווה הראשונה עמדתי על הצורך להכניס ענפי חקלאות נוספים לרעננה, על הקשיים בבית הספר בחדרים שכורים וכדומה. קפץ חבר מבין הנאספים והציע ש"אחווה" תתחיל מייד בבניין בית ספר ברעננה. קם אחר וטען: ומדוע רק בית-ספר ולא בית-כנסת גם כן? קם שלישי: ומדוע לא בית-עם? לאחר ויכוחים ממושכים באים לכלל פשרה לבנות משהו שיכלול את כל הדברים הנ"ל. מכריזים על תרומות. הן עפות מכל צד, קטנות וגדולות. אני עומד ומתבונן ודומה אז לשואל, שהלך לבקש את האתונות ומצא את המלוכה. אני הרי התכוונתי רק למסור אינפורמציה לחברים, להודיע להם על הצרכים

יהושע ירחע — ציר האהוזה לרכישת
הקרקע ומנהלה הראשון של רעננה.

והבעיות, בעיקר הכלכליים. והנה נגע אל לב האנשים דווקא הצד הרוחני, הסעיר אותם ממש. מילא, כיוון שכך מוטב שלא אפריע אותם, יתפרקו נא ויתרמו איש איש כאשר ידבנו לבו.

אותה שעה הרהרתי בדבר נוסף. ידוע ידעתי שכל הצעותי שהצעתי בשעתן לפיתוחה של רעננה ושהריצותי אותן בכתב מהארץ לא נתקבלו. כן הבינתי שגרם לכך דבר אי-התיישבותי כאיכר ברעננה. לפיכך צפויה היתה לי קבלת פנים לא חמה ביותר. אולם את חובתי חשבתי לנכון למלא כדי לתקן את אשר ניתן לתיקון. ואילו הנאספים, שידעו על כשלוני ואבידותי כחרושתן, ואולי גם משום שחשו עצמם אשמים על שזלזלו בהצעותי, דימו לפגוש איזה יהודי מלא דכדוך נפש שחזר מלא מרירות על ארץ ישראל בכלל וחסר עניין במצב ברעננה בפרט. והנה את ההפך מצאו. אז רק נתעוררו לראות נכוחה.

לאחר זמן קצר שוב נקראה אסיפה כללית עם בחירות והעלוני על כסא סגן הנשיאות. וכי למה יחמיצו הזדמנות כזאת, כשיש בתוכם מומחה לשאלות-ארץ-ישראל. וכך נכנסתי שוב למסלול הפעולות החברתיות. אמנם חסר היה עדיין דבר פעוט: פרנסה, אלא שגם זה הסתדר בזמן קצר. שוב ראיתי חיים באמריקה, אולם לבי היה במזרח! וכאן צריך לציין, שאשתי, שקודם לכן היתה אדישה לארץ-ישראל, ולאחר שחיתה וסבלה שם, מן הדין היה שתתגבר מרירותה והתנגדותה לארץ, נתמלאה עכשיו כיסופים וכל כך היה גדול הקשר בינה לבין הארץ, עד שהיתה רואה בכל כותרת שבעתון על ארץ-ישראל מעין מכתב-אהבה מאמא, מהבית! וכל כך למה? שאלו נא את ארץ ישראל ותגדכם!

חבלי טיפוח

ההנהלה החדשה נכנסה לפעולתה תוך שמירה על כמה עקרונות יסוד. ראשית, לא להגיש סיוע ליחידים, אלא ליצור תנאים בשביל הכלל, שיש בהם כדי להבטיח את שיפורי חייו של היחיד. בראש וראשונה יש לדאוג לכך שתקציבה של רעננה יתכסה על ידי "אחווה" שבאמריקה. הצדקה לכך שימשה העובדה שהחברים ברעננה, הרי בעצם היותם שם מעלים את ערך המקום, שכן הולכת קרקעם ומתייקרת, משלוש לירות הדונם, כפי שעלתה לנו, עד 30—50 במקומות הבנייה, במאוחר יותר פי כמה מזה. אמור מעתה שעם עצם היותם שם ועם גידול האוכלוסיה הולכים וגדלים גם הרווחים של החברים באמריקה. לפיכך מן הדין הוא שיכסו את הוצאות המושבה הכלליות. אכן הוצאות אלו הלכו וגדלו משנה לשנה, מחודש לחודש כמעט, בד בבד עם גידול האוכלוסיה. הסידורים הציבוריים נשתפרו אף הם. וכל זה ישמש לטובת המתיישבים הבאים.

שנית, להקדיש את כל תשומת הלב לרעננה בלבד, ואילו החזקת המשרד בניו-יורק תתבטא בסכומים מינימליים. לאמיתו של דבר היתה גישה זו טבעית ביותר ונובעת מן האמור למעלה. המשרד וההנהלה בניו-יורק אינם משמשים אלא אמצעי, מתווך,

בפעולת הבנייה ובהקלת תנאי החיים ברעננה. עקרונות אלו שימשו במשך שמונה שנים נר לרגלי ההנהלה בראשותו של מי שקשור היה בנימי לבו לארץ-ישראל. הוא זכה אמנם בתמיכתו של הרוב המכריע של החברים. אולם היו גם מעטים שרצו לכוון את פני הדברים אחרת. תחילה היו תביעותיהם עמומות, רוטנות, אלא שמפעם לפעם הלכו ונתגברו ופרצו בקול רם: „על שום מה נשלם אנו, שאין אנו משתמשים בסידורים ובמתקנים, בעד אלה שמפיקים מהם תועלת ישירה?“

כספי הרזרבה של „אחווה“ הלכו ואזלו! מוכרחים היו לבנות בארות מים גדולות וטובות, שעלו בכסף רב. ולא הספיקו לחפור באר אחת ולהתקינה לשימוש, והנה צץ הצורך בשניה, בשלישית. צינורות שהונחו לאורך המושבה טעונים היו חילוף באחרים, רחבים יותר, ואף הרחבים הוחלפו ברחבים מהם. מובן, שגם בקודמים, הצרים, השתמשו להסתעפויות צדדיות. ושוב קדיחת בארות, ושוב צינורות. המושבה עם גידולה החקלאי דרשה ודרשה — וכספינו אזלו כמעט ואי אפשר היה לספק את הצרכים. כדי לקבל מושג מה על ההוצאות, כדאי לציין, שבמתקני המים הושקעו כמאת אלף דולאר. בינתיים נשתנתה האוכלוסיה ברעננה עצמה. נתווספו חברים חדשים, ורבים מהוותיקים עזבוה ומכרו נחלותיהם עפ"י רוב ללא-אמריקנים במחירים גדולים ביותר מכפי שעלו להם, בה בשעה שבאו לשם חברים חדשים מאמריקה. הורגש מחסור בקרקע, מחסור שהלך והחריף. השטחים החדשים שנתווספו לא היו מספיקים, ופרט לזה, הרי צריך היה לשלם ביוקר ולפעמים אף לחזור ולהתחנן ולקנות שוב מה שנמכר על ידי החברים לא מזמן, ובמחירים מוגדלים. כך נאלצנו לקנות ביוקר את שטחי הקרקע הקיצוניים,

שנמחקו על המפה הראשונית על ידי המנהל לשעבר כבלתי-יעילים.
כפי שסופר למעלה. ההבדל היה בזה, שמוכרחים היו לשלם פי חמשה.
וכך הולך וגדל הילד ששמו רעננה, הוא גדל מתוך בגדיו, שהיום
טובים הם ומחר נעשים הם צרים וקצרים. כימים ההם היו יושבים
יהודים בקומה השמינית בניו-יורק, לאחר ימי עמל חמים, עד שעה
מאוחרת בלילה, יושבים ואורגים ארג חדש לבגדים הולמים יותר,
רחבים וארוכים יותר. צנועה היתה העבודה, ללא פרסומת, ללא
המולה, הכרך הגדול, הארץ הגדולה — מושג אין להם על עבודה
כשרה וצנועה זו, ספוגת אהבה ומסירות לעם ולארץ. ברוב רצינות
ורחשי יושר טווים הם את החוטים המקשרים את אמריקה לארץ-
ישראל. קדוש וברוך יהי זכרם! לדאבוננו הרב, הלך כבר מאתנו
חלק ניכר מהם, ושאיפתי הרבה היא, שעלים דלים אלה ישמשו
ציון להנצחת שמותיהם, ומכאיב מאוד החשש שמא אחסיר אחד
מהם, שהרי תהיה זו אבידה שאין לה תמורה. ואלה הם שמות
הפעילים:

מיכאל שליט, ל. שייפר, ליאופולד קעלמאן, ישעיהו ירחע, לוריה,
נתן חזן, בנימין סיגל, חיים אליעזר — ו"ל.

וייבדלו לחיים: לואיס גרמאן, זלמן זאכס, סם כהן, יוליוס
האבר, ש. פ. שווארץ, המהנדס שמואל מוסקוביץ, רבי יששכר לוין,
חיים רוזנברג. כל אלה שימשו בזמנים מסויימים חברי ההנהלה.
אני מרכין את ראשי מתוך יראת כבוד בפני בוני ארצנו אלה,
התמימים והישרים. זכות גדולה היא לי וכבוד רב שעבדתי
במחיצתם ואף שימשתי במשך שנים מנהלם. ואם כי לא בכל אחד
ואחד מהם יכול אני לציין משהו מיוחד במינו, הרי הקו המשותף
שבהם הוא — יושר, נאמנות, מסירות ללא פניות אישיות, למטרה

הנשגבה של הגדלת הרכוש הקרקעי, הרחבתו ושיפור החיים בארצנו. ברם החברה כולה, ברוב צניעותה, הצטיינה במסירותה לאין שיעור למטרה קדושה זו. אציין כאן לדוגמה מקרה אחד, המעיד על כך. זלמן זאכס, ששהה ברעננה, כותב לנו על המשא ומתן המתנהל בדבר רכישת שטח ניכר חדש לשם הארכת גבולותיה של רעננה לעבר הים. פתאום אני מקבל מברק ממנו, שאם לא נמציא לו תוך שבועיים ימים סכום של ששים אלף דולאר, הרי לא זו בלבד שנאבד את שטח הקרקע המדובר, אלא שנפסיד אף את הסכום שהכנסנו כמפרעה. בשעת קבלת המברק היו רוב חברי ההנהלה מחוץ לעיר, שכן היתה זו עונת הקייט. הם נקראו טלגרפית ובאו כולם לישיבה. כל אחד ואחד נתן הלוואה כפי יכולתו, או כפי שהשיג בבאנק ובאופן פרטי. יששכר פ. שורץ לווה 15.000 ואף על פי כן לא נצטבר הסכום. החליטו איפוא לקרוא אסיפה כללית שלא מן המניין — והכסף נאסף.

חבר בודל הסתודד עם אשתו והכריז שיביא למחר 2000 דולר, כל החסכון שלו בבנק.

ורבים היו מקרים כגון זה, שכן מסורה ונאמנה היתה ההנהלה, אבל לא פחות מכך היתה החברה כולה. לדבר, למתוח ביקורת, להתרגז אפילו — בבקשה! אולם להביע אימון, להצביע בשאלות חשובות — דבר זה נעשה כמעט תמיד פה אחד! כלום לא היו גם חברים לא-ישרים, להוטים אחרי ממון, שואפי כבוד? מובן שהיו, אולם יחידים מעטים בלבד, שלא מצאו להם כל תמיכה ואקלים מתאים ושבדומה לתפוחים רקובים נשרו מעצמם.

ואף על פי כן תחת שרשו של אילן חזק זה התקין לו פתן חור לעצמו. רק הודות למקרה ובמפתיע נתגלה הפתן. התחילו מחטטים

ומחפשים עד שמצאו את החור בכל גדלו. משהתחילו חוקרים את
הברנש, הודה: "כן, חטאתי" ושילם הכל. מה לעשות בו להלן?
החליטו ששוב אין הוא יכול להיבחר להנהלה או להצביע, אולם
להשליך אותו ממשרתו — על זה לא העיזו להחליט, שהרי דבר זה
פירושו הוא לקפח את פרנסתו ופרנסת ביתו. ומה גם שבתור פקיד
מוכשר הוא ובקי בכל העניינים. ימשיך איפוא לעבוד תחת השגחה
וביקורת קפדנית. וכל זה הוכנס לספר הפרוטוקולים לזכרון עד. ויש
לזקוף דבר זה לחובתו של כותב הטורים, ששימש אז נשיא החברה,
אם כי נתמך גם ברוב דיעות! שגיאה חמורה היתה זו: שנים חלפו,
ההנהלה נשתנתה בהרכבה, חלק גדול מהשופטים הלכו לעולמם, ואילו
הפתן המשיך בקיומו ובכרסומו ואף הכנים זוהמה רבה בתוך חברה
טהורה זו. שגיאה חמורה היתה זו, שכן לסלוח אפשר על פשע חד-
פעמי ולא על פשעים מחושבים ומתמידים. רחמנות מידה יפה היא,
אלא שאין היא ראויה לתפוס מקומו של משפט צדק!

נסיונות מנסיונות שונים

מנהל חדש נתמנה ברעננה. י. ג. שורץ. המכונה ז'ק שורץ. כוונתו רצינית ביותר ואין הוא מבקש אלא לסייע בידי המתיישבים לעמוד על רגליהם. הוא פונה אל הנהלת "אחווה" בעצה שתינתן הלוואה לאותם החברים הרוצים לרכוש פרה. וכי מי לא רוצה בפרה? זה רוצה בשתיים. זה בשלוש. ואילו פרות אינן אז בנמצא בארץ; לאמור, פרות ערביות אפשר ואפשר לקנות ולא ביוקר, אלא שהללו גדלן קצת יותר מעז, ונוסף לכך עשו הערבי והפרה הסכם ביניהם, שלפיו אין היא מקבלת ממנו מזון ואין היא נותנת לו חלב. רוצה אתה בחלב ממש, עליך לקנות לך פרה בארץ אחרת. המנהל נסע במיוחד לדמשק, שכן שם מקום הפרות המניבות. בקושי רב ובעמל ממושך עלה בידו להביא את הפרות לרעננה. מסתבר, שהחברים אשר רצו בפרות מוכרחים היו לא רק לחתום על שטרות בעדן, אלא אף להיווכח שהפרות אינן אלו שבחלומו של פרעה, אלא פרות ממש, הדורשות טיפול. מה עשו? חלק מהם הסתלק מכל העסק, והמנהל נשאר מטופל בכמה פרות; אלו היו אמנם על חשבונה של "אחווה", אולם הטיפול מוטל היה עליו.

קשה לי להגיד לכם כמה זמן נאלצים היו החברים לבזבז עד שלמדו את תורת הטיפול ברפת; דבר אחד שמענו באמריקה, שתוך

זמן קצר גילו את האמת, שמחירם של מים נמוך מזה של חלב. והואיל והחלב היה נאסף ונמכר במקובץ ניסו כמה מהחברים להוסיף יותר מים ופחות חלב. אילו היה אחד בלבד נוקט שיטה זו, היתה זו תחבולה לא רעה; ברם משנקטו שיטה זו אחדים, נתקלקל הפאטנט, ולא עברו ימים רבים ומשק-החלב כולו נתחסל, שכן קדמה לכך גם פשיטת רגלו של הסוחר, שקנה את התוצרת.

עכשיו מתחילה פרשת הטאבאק. רוצים הם המתיישבים במדריכים שידריכו אותם בענף חקלאי זה; אחר כך בונים גם בנין גדול לשם ייבוש הטאבאק. והעסק נמשך כמה שנים, ליתר דיוק: הנטיעה היתה בסך הכל במשך שנה אחת, אלא שלשם החזקת התוצרת, ייבושה ותשלום הבלו, נחוץ היה לאבד כמה שנים רצופות. וזאת עליכם לדעת, שהואיל והבלו נמצא בפיקוחה החמור של הממשלה, היתה זו שולחת שנה-שנה את פקידיה לבדוק את משקלה של התוצרת, שמא חסר מה. והואיל ומטבעו של טאבאק הוא שאין הוא מוסיף במשקלו אלא להפך, מתייבש הוא ומתמולל, הרי הממשלה דורשת את שלה בעד המשקל הראשוני המלא. היו משלמים ומשלמים עד שלבסוף נתקבל הרשיון לשרוף את הכל. ובכן נוכחו לדעת, שרעננה אמנם טובה היא ויפה, אלא שאין היא כשרה לגידול טאבאק. בינתיים עלה הנסיון ל"אחוזה" בכמה אלפי לירות. אם ללכת לפי הפתגם של "צרת רבים חצי נחמה", הרי יש להתנחם בכך, שבשום מקום מהסביבה לא ראו ברכה בגידול הטאבאק, והכשלון היה כמעט באותה מידה. ברם "שכר-לימוד" שולם בעין יפה.

מכאן ואילך פרשת פרדסים. עניין זה שימש מעין מהפכה בחייה של רעננה. אנו בניו-יורק מקבלים ידיעות מאנשים פרטיים, מהמנהל, מן העתונות על כך, שעתידיה של רעננה, כשל השרון כולו, תלוי

בגידול ההדרים. שמוע שמענו שהפרדסנים הולכים ומתעשרים, הולכים ומרחיבים מטעיהם; מי שהיה בעל שטח של 10 דונם קם ונוטע עוד 20—30 דונם. המנהל והחברים המתיישבים אינם דורשים לעצמם כל עזרה. הם רק מציעים לחברים באמריקה שיטעו פרדסים ברעננה ואז תצמח טובה כפולה: למתיישבים ברעננה, שיעבדו את הפרדסים ויתקיימו על כך, ולחברים באמריקה שיבואו ביום מן הימים וימצאו פרנסה מן המוכן.

לא כאן המקום לסכם ולבדוק את הצלחתה או את כשלונותיה של תרבות ההדרים. אלא שדבר אחד יכול להעיד כותב הטורים, שבמשך עשרות שנים התעסק במישרין בענף זה ולאחר מכן ביקר בקאליפורניה ובפלורידה לשם התבוננות במטעי ההדרים, והוא — שהשרון ועוד כמה מקומות בארץ־ישראל קרקעם מתאימה ביותר למטעים אלה. ועוד דבר, שיהודים, ואפילו עירוניים, מסתגלים יפה לענף זה. שכן הפרדסנות ענף חקלאי הוא ותעשייתי כאחד. ועל כן מסתגל אליו גם האלמנט העירוני בעניין רב. שפע הפירות, בהמוניהם, הטעם המובחר והריח הנעים, עסיסיות הפרי והעץ — כל זה מעיד על כך שקרקע טבעית היא למטעים אלה. אף ההבנה הדרושה בטיפול העצים הללו ובפירותיהם, ההסדר המשקי והשיווק — מתאימים לטעמם של הפרדסנים ושל הפועלים. ואם אירעו בשנים אלו או אחרות כשלונות מסויימים, הרי אין לתלות את הקולר במעבדים או בקרקע, אלא במדיניות הכלכלית, שלא היה בכוחה לייצב את גורלנו בחוץ לארץ, ואף במצב המדיני באירופה כולה לפני מלחמת העולם השנייה ועל אחת כמה וכמה בשנות המלחמה עצמה.

ובכן, בשנת 1926 התחיל עניין הפרדסים, שעלה ושגשג משנה לשנה, ברם, בדומה לכך שצריך היה לשלם „שכר-למוד“ עם התחלת

ענף החלבנות ותוצרת הטאבאק, כך צריך היה לשלמו גם בראשית התפתחותו של ענף ההדרים עד שהמדריכים עצמם ילמדו אותו כראוי ויעמידו תלמידים הרבה. וקרה גם שהמנהל חיפש ומצא אחד מנוסה במשך שנים רבות, פרדסן כל ימי חייו, בקי ומצליח. ראו הפועלים כך, וביניהם גם ממתיישיבי רעננה, שהפכו אף הם פרוליטאריים בעלי הכרה, ולא רצו להשלים עם זה. וטעמם ונימוקם עמם: אותו פרדסן מעסיק היה ערבים בפרדסו. לא הועילו הטענות, שאדם זה לא הוזמן אלא כמורה ומדריך, מוכרח היה להסתלק. במקומו בא אגרונום מוסמך מאמריקה וזה שותל היה, כמו באמריקה, 36 שתילים על כל דונם, כדי שיישאר ריווח מספיק בין העצים לשם עיבוד בטראקטור, כמו בקאליפורניה ממש. כעבור שנים הוכח, שלא היה בכך מהתבונה. שכן לאחר 6—7 שנים, כשאתה בא ליטול את הפרי, עובדה היא שמ־60 עץ אתה קוטף הרבה יותר מאשר מ־36. בקיצור, דבר זה ועוד כמה דברים, שהם כל כך שימושיים וטובים לאמריקה, אינם מתאימים לתנאי ארצנו. ומוטב שלא לשכוח כלל זה, שהוא בבחינת מושכל ראשון, שאין להנעיל רגל קטנטונת רכה זו של ארצנו בנעלה הענקי של אמריקה.

אכן הפרדסנות שינתה לגמרי את ההרכב הסוציאלי של רעננה. במידה שנטיעת הפרדסים רבתה והלכה, גדלה אף הדרישה לידיים עובדות. ערביים לא הובאו כלל בחשבון, אלא שאף חברי „אחווה" המתיישבים בטלו בששים לעומת המספר הגדול של הפועלים השכירים והאחרים, שהגיע למאות ואחר כך לאלף (כן ירבו!). פרט ליחידים יוצאים מהכלל, היו הפועלים זרים לעבודה בפרדסים; מהם שבאו לרעננה ישר מהאניה. ואף על פי כן היה כל אחד, בין גבר ובין אשה, מקבל את שכרו המלא בהתאם למה שקבעה ההסתדרות. ההבדל

היה רק בכך, שבפתחת־קוה ובמושבות סמוכות אחרות היה השכר 150—170 פרוטה ליום, ואילו ברעננה „הרשתה“ ההסתדרות לקבל 200 פרוטה. ואם כי ההסתדרות מדקדקת בכלל בעניינים אלה ואינה נוטה לויתורים, הרי בנידון רעננה נהגו לפנים משורת הדין, מאחר שחברי „אחוזה“ באמריקה התנדבו בעצמם לתשלום יתר, כדי שפועלי רעננה יקבלו יותר מאשר במקום אחר. ונוהג זה של שכר מוגדל נשאר גם להבא. כשחברי אחוזה עברו מאמריקה לרעננה והדולארים כבר נדלו מכיסיהם. כן ניתנה אז להסתדרות האפשרות לרכוש מגרשים יקרים לצרכיה במקומות מרכזיים ברעננה, בין בכסף מועט ובין בחינם. יצויין־נא, אגב, שאף לפועלים פרטיים ולסתם יהודים משוללי יכולת ניתנה אפשרות דומה לרכוש במחירים אפסיים מגרשי בניין בלב רעננה כדי להסתדר בה.

חיזוק יתר ליחס ליבראלי זה לגבי הפועלים נוסף עם בואו של ברוך אוסטרובסקי מאמריקה על מנת לפקח על הפרדסים של החברים באמריקה. כחבר „פועלי־ציון“ מאז ומתמיד פעל כאן למען ביסוס מצבם החמרי של הפועלים והגברת השפעתם הפוליטית. שכרם הגבוה של הפועלים, הזכויות המיוחדות וכן הבטחון מפני התחרות ערבית בעבודה, הביאו אתם גידול בלתי פוסק של אוכלוסיית הפועלים, שהלך בד בבד עם התרחבות ענף הפרדסנות. שכן כל פרדס חדש דרש עשרות פועלים חדשים. פועלים צעירים, מלאי מרץ, שפטורים היו מלנהל מלחמה למען הקיום, כפי שזה היה במקומות אחרים, מצאו כעת אפשרות לגבש את מעמדם מבחינה מפלגתית. פעולתם נצמצמה בשטח הפוליטי בלבד, כיוון, שכאמור השיגו בשטח הכלכלי יותר מאשר דרשו ולא היו מוכרחים ללחום על כך כפי שנלחמו במושבות הסמוכות.

ובמה יכולה היתה להתבטא פעולתם הפוליטית ? בהריסת השפעה
ציבורית כלשהי מצד אלה שהניחו את היסודות ואף בנו את הבניין
ששמו רעננה. לא היה זה דבר קשה כלל וכלל לחסל את האלמנט
ה"בורגני" כביכול, שהיה אף מבחינה מספרית די זעום : מהמתיישבים
האמריקניים הראשונים נשארו מתי מעט. יתר המתיישבים היו כבר
אנשים באמצע שנותיהם, שמבחינה כלכלית נתדלדלו והלכו משנה
לשנה, שכן לא הביאו הפרדסים או אלא הפסדים. ברם, כיוון שלא
נמצאו רכושנים אמיתיים, שימשו בעל כרחם מתיישבים מסכנים
אלה "בורגנים". נוספו על אלה גם אחרים משכבות שונות, ברובם
חסרי מעמד.

בניינים ציבוריים כיצד ?

כבר נזכר למעלה, שבאחת האסיפות של חברי „אחווה“ בניו-יורק, בשנת 1925, בערך, הוחלט על בניית בית-עם ברעננה. החברים התרימו עצמם בהתנדבות בצורה הגונה, אף חברי אחווה שברעננה עשו את שלהם וביחד עם מקצת מהפועלים תרמו ימי עבודה למען קידום הבנייה. הבניין הוקם על מגרש ציבורי, על חלקה של 50 דונם, שהיה במקרה גם הגבוה ביותר במושבה, אלא שאז מרוחק היה במידה ניכרת מהישוב, שהיה ברובו בדרך לכפר-סבא. וכיוון שניגשים לבנייה, הרי מוטב לבנות משהו גדול, לפי מושגי הזמן ההוא, שיכיל כמה מאות אנשים. התחילו החברים ברעננה רוטנים : רחוק כל כך מ„העיר“ ! גדול מדי ! שהרי באותו זמן היתה האוכלוסיה כולה ברעננה פחות ממאה נפש, בכלל זה אף יונקי-שדים. היו רוטנים — ובונים, רוטנים ובונים, ברם מהתרומות ונדבות ימיי-עבודה אי אפשר היה להשלים את הבנייה, לפיכך שלחה אחווה מכספיה שלה לשם גמר הבניין.

משנגמרה הבנייה נוכחו לדעת, שאין בית העם גדול כל צרכו, שכן גדלה במשך הזמן האוכלוסיה. מה עשה המנהל החדש ? הוסיף אגף חדש, אלא שבמקום הגג השטוח הקים גג מחודד ומשופע. לאחר

שנים מספר שוב נאלצה המועצה להוסיף כמה חדרים לבניין, וחדרים אלה הוקמו תחת גג מקומר. הנה כי כן קיבל הבניין כולו צורה משונה ביותר עם שלשה גגות שונים, וכל כולו דומה היה לברווז שיודע לשחות, לעוף ולרוץ, ואף אחת מפעולות אלה אינה ניתנת לו על בורייה. למה ישמש בניין זה? לבית ספר אינו טוב, פרט לחדרים מועטים, שכן למה לבית ספר אולם ארוך זה, בה בשעה שהיה צורך בחדרי לימוד? לבית כנסת אין הוא עלול לשמש, כיוון שמתקיימות שם הרצאות ונשפי מחול. לאסיפות ולבילויים לא ישמש, הואיל ועומד שם גם ארון-קודש, ועל כן אין להימצא שם בגילוי ראש. הנה כי כן בנו ובנו, ובסופו של דבר מוכרחים היו אחר כך לבנות בית ספר לחוד, שאף הוא קטן היה מכפי הצורך, ועל כן השתמשו באופן חלקי גם בחדרים של בית-העם לשם לימוד. כמו כן ניגשו לבניית בית כנסת, שלפי גדלו והדרו נאה הוא אף לעיר שבאמריקה. בנו בית-תרבות מכספי הקרן על שמו של אחד מחברי אחוזה פאניק, עליו השלום, ששימש גם לספריה וגם לבית משפט השלום.

וכדאי להתעכב בהודמנות זו גם על מוסד זה, ששמו בית משפט השלום. שופטיו היו נבחרים מבין כל השכבות, ואם כי כוחו לא היה משטרתי אלא מוסרי בלבד, לא נמצא אף אחד שהטיל חשד בצדקת משפטו. וכאן נסתרת אותה הנחה מפורשת של שונאי ישראל ושל ישראל עצמו, שכאילו אין העם היהודי מסוגל לשלטון עצמי. הרי בית משפט השלום יוכיח! ובאותה המידה קיימת גם הדאגה לבריאות הציבור, שהשמירה עליה נעשית בצורה העולה על זו שבאמריקה. וכן צא ולמד טיבם של מתקני המים, של החקלאות למיניה, של הפרדסנות ברעננה, שנוצרה בצורה מקורית ביותר על ידי חסכוניותה

של „אחוזה“ באמריקה (למעלה ממאת אלף דולאר) ונמסרה לאחר מכן כמעט כתשורה לאוכלוסיית רעננה.

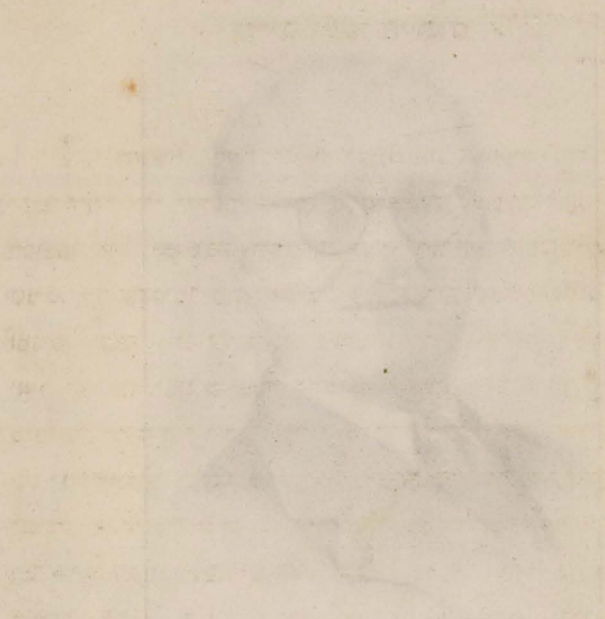
ברומו של אחד ממכילי המים נבנה מגדל, עליו היו עומדים צעירים וצעירות על משמרתם בלילות ומאותתים לכאן, שואלים ומקבלים תשובות מהמושבות הסמוכות. תקלה כלשהי כי תקרה באחת הנקודות המרוחקות ביותר, ידעו עליה כאן לאחר דקות ספורות וננקטים האמצעים הדרושים. גן פרחים נמצא על הרחבה שלפני בית הספר. וכי תשאלו: מה בסופו של בית העם? אל תדאגו. הייתם יכולים לבוא אליו באחד מערבי 1939—1940: בחדרים אחדים קורסים לעברית למבוגרים, אנשים ונשים; בחדר אחר קורסים לאחיות, על מנת לאמןן לצרכי מלחמה. פה מלמדים איך להתגונן בפני גאזים ושם שיעורים באיתות. בקיצור, כל פינה מליאה חיים, עד שלא הספיק בית-העם ובית הספר ומוכרחים היו להשתמש בסככת העץ ששימשה אי-פעם לייבוש הטאבאק. הכלל, הכל לומדים; אנשים, נשים וטף, הכל מתכוננים לקראת החיים, להתגונן עליהם ועל הארץ. כלום יש להתפלא על כך שבמאוחר יותר היה הכל מוכן ליסוד המדינה?

כיום נמצאים, פרט לבניינים שמניתי למעלה, גם בתי ספר אחרים, גני ילדים, גנים ומגרשים ציבוריים, מהם שהוקמו על קרקעה של „אחוזה“. אף בית-מכבי מתנוסס לתפארת עם בריכת-שחייה. כל אלה הם נכסי ציבור שנרכשו על ידי יהודים פשוטים למען יהודים. ברם, בד בבד עם כך מתפתחת מעין כפילות ומוסדות מוקמים למען ה„אצולה“, רק למען עצמה. אין טעם אחר ונימוק אחר מאשר הנטייה להתבדלות, גזירה שמא יתבוללו ביהודים חסרי מעמד, והרי התפרדות זו היא אחד ממקומות התורפה שלנו.

עם זאת יש לציין שבשעה שהמדובר הוא באיזה עניין לאומי, שוב נעשה האיחוד אורגני. אז מתבלט לפניך העם כולו, בכוחו כי רב, ואז גם נוכח אתה לדעת שראויים אנו להיות עם בין העמים! שעה שמכריזים על איזה מפעל מאוחד, על חגיגה משותפת, על הופעה בצוותא, מייד מתגלה לפניך הממלכתיות, האומה בכל הדרה, גאונה ורצונה. אז רואה אתה שממנהל הבאנק ועד מצחצח-הנעלים, מהפרו-פיסור ועד הסבל, כולם עומדים לשירות העם. וכל זה נעשה בלי אלות-משטרה, בלי כורח מהחוק, אלא מתוך צו פנימי. רק אותו אדם, שחי והשתתף בכגון אלה מסוגל לחוש ולהבין את הסיפוק הרב מהמראה הזה, מההכרה הבטוחה, "שאנו מה שאנו, אבל יהודים אנחנו!". אשרנו הגדול הוא שבמומנטים חשובים מאוחדים אנו! ואז כוחנו רב; שוב אין אנו "תולעת יעקב", כי אם גיבורי חיל. החל משנות השלושים היה כל תושב מקטון ועד גדול מבלה לפרקים לילות שלמים בשדה, בחפירות, במקומות אסטרטגיים, במשמרת. היתה זו שמירה על רעננה! וברגעי עצבות ופקוקים, שעה שהייתי מציג לעצמי בצנעה את השאלה: כלום כדאית היא רעננה לכל הדאגות שהושקעו בה? הייתי מסתכל על מאות היהודים שהשתתפו בשמירה, שומרים שבאו מכל ארצות תבל, מכל המעמדות, והנה הם הולכים להגן על רעננה, שנאחזו בה והשתרשו בה, מוכנים לשפוך דמם על הגנת מבצרם זה, ואז הרהרתי לעצמי: נראה שזוהי מולדת, זהו בית! והייתי מוסיף ברכה: אלהים, שלח ברכתך על שומרי ישראל! אלהים, נצור מבצר רעננה לנצח!

ברוך אוסטובסקי — נשיא מועצת
רעננה.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
500 5TH AVENUE NEW YORK 17, N.Y.

גדיים נעשו תיישים

ל כי תשאלו: מאין לקחה רעננה את הכספים לכל הסידורים והבניינים? עלי להוסיף על כל מה שאמרתי למעלה, שאף הזמן פעל לטובתה של המושבה, והדברים נעשו לפרקים קמעה-קמעה, משך שנים, עד שהקימו מה שהקימו, על פי רוב מאוחר מדי. ברם היו זמנים, שבאו „מים עד נפש“, פשוטו כמשמעו, כלתה הנפש למים — ואין. ואז היו הבונים והפרדסנים מתעלפים בחרבונני קיץ ללא טיפת מים. מה לעשות? שוב לפשוט יד לניו-יורק? והרי אזלו המקורות שם. מתרוצצים בבאנקים — אין נותנים הלוואות. במוסדות — היד קפוצה. התירוץ הוא שיגרת: אין נותנים ליהודים אמריקנים. אילו היו אנשי רעננה קשורים באיזו חברה שלטת, היתה, כנראה, העזרה מוגשת. עכשיו שזוהי חברה, מורכבת מיחידים, יהודים ציונים טובים, שמטרתם היא רכישת קרקע בלבד, בניית הארץ, ואילו ביחס לשאר אין היא מתערבת ודרכה צנועה — הרי לא טוב. ובכן מה יש בכל זאת לעשות? אין לך ברירה אלא לכתוב לניו-יורק ולכנס אסיפות. לאשרנו, שבניו-יורק כשקוראים לאסיפה באים כל החברים, חברי אחוזה, שומעים ברצינות, דנים בעיון; החברים מכניסים את תשלומיהם, היתר משיגים הלוואות, עד שנוצר, או כמעט נוצר, הסכום

הדרוש, כדי שימשיכו בבנייה. עיקר הדאגה הוא למתקני המים, שכן פרט לבארות ולבית העם לא טפלה אחוזה באופן ישיר בבניינים, ואילו בעקיפין כן. כי מי הם סוף-סוף תושבי רעננה? שוב חברי אחוזה. והם משלמים מסים וממשיכים לבנות. ברם, כבר היו מבין תושבי המקום אחרים, שקנו את נחלותיהם של החברים האמריקניים. והנחלות עברו אליהם ביחד עם זכויות הבעלים הקודמים. זכויות אלו מה הן? לשלם מסים ודמי חבר, שכן לא נשארו, לצערם, זכויות אחרות. לאחר מכן נתווספו גם אלמנטים אחרים, שקנו שטחי קרקע, בנו בתים, עסקו במסחר וכדומה ואף הללו שילמו מסים. גדלה האוכלוסיה וגדלו ההוצאות, וחברי אחוזה בניו-יורק היו, לכתחילה בלחישה ולאחר מכן בקול יותר רם, מביעים מחאה על שום מה מחוייבים הם לשאת את נטל רעננה הגדלה, בה בשעה שמהשיפורים נהנים אחרים.

יחד עם זה התחלנו מקבלים דרישות מתושבי רעננה, ששוב אין הם רוצים בחסדה של „אחוזה” ומנהליה. רוצים הם להיות עצמאים ובעלים לעצמם! הנה כי כן זכינו לכך שהגדיים נעשו תיישים. זכותם היא! הרי לכך חיכינו וציפינו!

הנהלה חדשה, דרכים חדשות

מששמעו החברים בניו יורק על דרישותיה של רעננה, התחיל מעין שידוד מערכות: חלק לא גדול, אולי כעשרה, הביע את חשקו לפרוק מעל עצמו את העול של הדאגה להוצאותיה הכלליות של רעננה, ולהקדיש את כל תשומת הלב לעסקי עצמם בתור פרדסנים ברעננה. וטענתם היתה, שאם הבנים גדלו ומוכנים לעמוד ברשות עצמם, אולי הגיעה באמת השעה שההורים ינחו קצת מהדאגות ומצער גידול בנים וישבו בשלווה. וכן גם הדימוקרטיה דורשת זאת, שאדם אשר השקיע עמל בהנהלת החברה במשך שלש שנות המלחמה, שלש שנים אחרות בילה בארץ ישראל, שאף הן סיפקו לו דאגות לא מעטות; משחזר לאמריקה שוב שמונה שנים על כס הנשיאות — וכי לא די?

הצעתי איפוא מועמד אחר לנשיאות. זה היה חבר חדש ב"אחווה" ובהנהלתה, אלא שעשה רושם של אדם פיקח ומוכשר. קיבלו החברים את ההצעה. הודו לנשיאם הוותיק ואף הגישו לו טבלת-כסף מפוארת למזכרת. הכל יפה ונאה! הנשיא החדש טרם ביקר בארץ ואין הוא מבין כדבעי עניין זה של ארץ ישראל הנבנית מהו, יותר נכון, אין הוא חש מה ארץ-ישראל דורשת מאתנו. לעומת זה הכיר יפה טיבה של

אמריקה מהו ורצה לנהל את ענייני "אחווה" בנוסח אמריקה. רצה לראות את "אחווה" כהסתדרות ארצית גדולה. אמנם גם לפני כן היו לנו חברים מפוזרים במדינות המרוחקות ביותר, אולם החברה כולה היתה צנועה ביותר, ואילו הוא שאף למשהו גדול, ואף את "אחווה" רצה לראות גדולה ומסועפת.

נשלחו נואמים על פני כל הארץ לשם תעמולה, ואלו באו, כמובן, על שכרם. הבטיחו פרסומת בעתונות, שאף היא עלתה בכספים לא מעטים. גם הראדיו לא ניתן חינם. נתמנו סוכנים, שמטרתם היתה הפרנסה בלבד. והללו את האמת כולה על העניין המוצע אינם מכירים. האמת לחצאין אינה מספקת לאנשים, שאליהם הם פונים; אין להם איפוא אלא להשלים כגודל דמיונם. הם מדברים על "עסקים", על פרדסנות, ואם כך הרי מי מומחה לזה יותר מאשר יהודים? ועל כן דורשים הם כמעט ערבות בנקאית על אלפי הדולארים שהם עומדים להשקיע. ועוד: הבטחנא להם שההכנסה מההשקעה תהיה, לכל הפחות, אף היא בכמה אלפי דולארים. הנה פונה יהודי בשאלה אל הסוכן: "כמה מקבל הנשיא שלכם בשנה?" "לא כלום", עונה לו הסוכן. "וכמה מקבל סגן-הנשיא? הגזבר?" "לא כלום", עונה שוב הסוכן. "אם כך, קורא הלה, כלך מכאן, אדוני הסוכן, שכן רמאי גדול מדי אתה!"

שירה חדשה נשמעת ב"אחווה"; תזמורת חדשה, מוסיקה חדשה! האימון ההדדי והמשפחתיות נמוגים, ואילו העולם "הגדול" לא נרכש, שכן זה שאף "לעסקים". וכי מה יכולת להציע לו? מכרות זהב? נפט? ובכלל מה גדלו של אותו עולם יהודי? של אותם שירצו לעזוב את החיים המושרשים וללכת ל"שם"? נכון, פה ושם אתה מוצא יהודים, שאותם דווקא לא היה עולה במוחך לחפש. פונה אתה

אל שכאלה גלויות, מעורר בהם את הכיסופים החבויים, את השאיפות
הכמוסות משך שנים, ומתווסף חבר למשפחה, לוחם היודע שעלול הוא
לסבול ולשלם ביוקר בעד השתתפותו בבניין הארץ. ברם יהודים
אלה אינם נתפסים בקסמם של מאמרי תעמולה מחוכמים, לא בחבלי
הראדיו ועל אחת כמה וכמה לא על ידי סוכנים שכירים. ואילו
המעטים, הבודדים, שהשפעת הפרסומת פועלת עליהם, מוטב שלא היו
נרכשים כלל.

הנשיא כוונתו היתה בלי שום ספק רצויה. אלא שהואיל ולא חי
בארץ ולא עמד על הסוד, שארץ ישראל נקנית בסבל יותר מאשר
בכסף, בחר לו דרך פעולה משלו.

פרדסנות כיצד ?

קמעה-קמעה התחילו חברי אחוזה, שהיו בעלי קרקע ופרדסים ברעננה, עולים להתיישב בה. החברה "אחוזה" שבניו-יורק חיסלה לגמרי את עסקיה וחשבונותיה עם רעננה והתחילה בטיפולים של מושבה חדשה "גן יבנה". כל מה ששייך היה לחברה ברעננה, מספר קטן של מגרשים, עבר לרשותם של חברי "אחוזה" ברעננה. החברים האמריקנים, בעלי הפרדסים, התחילו עובדים בצורה רצינית ביותר ותוך זמן קצר נעשו פרדסנים טובים, כקודמיהם, תושבי ארץ ישראל מזה שנים. ההבדל היה רק בזה, שהאמריקנים לא רצו בשום פנים לתפוס את התורה, שפועלים ערביים זולים יותר ושעות עבודתם אף הן ארוכות יותר. ועוד דבר: אם כי האמריקנים ומשפחותיהם למדו לחיות בצורה חסכונית וצנועה, לא נעשו קטנוניים ולא רבו על פרוטה בשעת תשלום השכר לפועל.

מה שלמדו מהנסיון הוא, שפרדסן אינו בעל-אחוזה ואף לא חוואי לפי מושגי אמריקה, אלא יש לשרת את הפועלים; רצונך שהפועל יעבוד עבודה יעילה, עליך לשרתו, לסייע בידו. ומכאן אתה למד, שהפועל הזול ביותר, שאין לך צורך לשבור את הראש למען תשלמו השבועי, שיכול אתה להשתמש בו לעבודות, שלא כדאי

לשכור למענן פועלים סדירים — הריהו בעל הפרדס עצמו. כמו כן בדקו ומצאו שאין הפרדסנות דומה לסוג של חקלאות אחר, שהוא קשור בעונות מסוימות ונותן אפשרות של חופש לכמה חדשים. הפרדסנות דורשת עבודה תדירה, ולא דווקא לשמונה שעות ביום, כפי שעובדים הפועלים. אלא לאחר שהפועלים הולכים הביתה, אז רק באה השעה הרצויה להתבונן יפה ולטפל בעצים, בדומה לאב המטפל בילדיו. אמנם מגודלים הם ילדים אלה ואבא שלהם הוא מעין קטינא לעומתם, והוא שבע נחת ודאגה כאחת מיצורים חיים אלה. זה חלה וזה נפגע; זה נדמה לך, אינו בקו הבריאות, וזה מסורבל מדי. הנה נשבר ענף, ודווקא לא קטן, מוכרחים לפעול מיד. שכן אם קורה דבר כגון זה, לא עליכם, יש לתקן כל זמן שהשבר טרי הוא ואז אפשר להציל את הענף ואת פריו. אלא שהענף כבד הוא ונחוץ כוחו של גוי כדי להרימו. גוי לא תמצא כלל ברעננה. פועל עברי אף הוא איננו, שכן דבר כגון זה מתרחש בימי גשם, גשם סוחף, והסערה הופכת עולמות ממש. דומה, הנה עומדת היא לעקור את פרדסך כולו ולהפכו תחתונים למעלה ועליונים למטה. ואתה מוכרח לזחול בתוך המים עד לברכים מבלי לחשוב על השטפון הגובר, אתה קוטף את הפרי, מרים את הענף, מושכו בחבל וקושרו לצמרת. אז אתה מחזק את השבר בכמה מסמרים, פשוטו כמשמעו, ומורח מלמעלה במין משחה — והענף ניצל! לאחר זמן קשה יהיה להבחין בשבר.

משסיימת עבודה זו עליך לחוש ולהגן על יתר העצים המסורבלים בפירותיהם, שכן השבר הרי נגרם רק בגלל כובד הפרי. שאין העץ מסוגל לשאתו. כבר מוכנות לידך סומכות מזלגיות, אולם הנה נפלה סומכה מצד זה, ומצד אחר יש להגביהה יותר, וכל כמה שתרבה

להשגיח אין אתה יוצא ידי חובה. ברם כל מה שאתה עושה מתוך חובה ואהבה אתה עושה. כלום אין האב מטפל בילדיו מתוך אהבה. וכי מה אשמתם של עצים אלה, אם הפרי בשפע מכביד עליהם? אחרת לגמרי היא ההרגשה, שעה שמוכרה אתה להתעסק בתיקונו של צינור שפקע, שכן במקרה זה יש לך עסק עם דומם, ואתה עושה מה שעושה כדי להציל ולחסוך כסף. מה שאין כן בפרדס, כאן הרי יצורים חיים לפניך, שאתה נפחת בהם רוח חיים, שתלתם בעודם זעירים, גידלתם ורבייתם, שיצמחו כך ולא אחרת, שיהיו בעלי תרבות ולא חיות פראות. כלום אפשר כעת לסבול שאיזה אבר מהם יישר, חלילה? אין זאת אומרת שכל העבודות נעשות על ידי הפרדסן עצמו. אדרבה, תשעים אחוז מתמלאים על ידי הפועלים, שאם אלה אינם מסורים ביותר לבעל-הפרדס, הרי לעצים הם נאמנים ומסורים, שכן לאחר ששילמת שכר-לימוד בעד הפועלים, מתאמנים הם בעבודה ומתמחים בה. ברם אם תעשייה כלשהי דורשת השגחה, הרי הפרדסנות דורשת זאת פי כמה וכמה. אכן בדומה לאימהות יהודיות שהן קיצוניות ביותר בפינוק ילדיהן, כך גם הפרדסנים הארצישראליים, ובאותה מידה גם החלבנים, הלולנים וכדומה, מסורים יתר על המידה למשקם, ממש משוגעים לדבר אחד. עושים הכל לפנים משורת הצורך, למעלה ממה שהכיס מרשה. ואמנם "יגעת ומצאת" — העצים מעידים על כך, הם גומלים לך בשפע.

מה לעשות בפרי? דבר ידוע הוא, שולחים אותו לחוץ לארץ, לאירופה. וכאן מתחילה פרשה של צרות. אמנם פרי ההדר שלנו הוא הטוב ביותר, היפה, הטעים והריחני ביותר. אף אנו מוכשרים להוציא אותו לשוק בצורה נאה. מוכרינו הם, סוחרים טובים, הם יודעים כיצד ולהיכן למכור. ברם מתי למכרו? דבר זה שוב אינו תלוי בהם.

והפרי טעון מכירה מיידית. אין אפשרות להחזיקו זמן רב. וכשבאים
אנו לשוקי העולם רואים אנו, שפריינו משובח הוא בכל המעלות, ואף
על פי כן אנו כאין וכאפס. מלקקים את תפוחי הזהב שלנו, מוצצים
אותם ומחיים את הנפש ואחר כך זורקים את הקליפות בפנינו!

וכאן יש לחזור על כך, שענף ההדרים נהפך לתעשייה במלוא
מובן המלה, ביחוד מה שנוגע לאריזה ולמיון, עד שאפילו יצרן
אמריקני היה נהנה לראות את המהירות, את הייצור המוגבר, את
הסידור הנעלה, האמנותי ממש, של כל העבודה עד למשלוח הפרי.
אולי שואל היה: אם העבודה מאורגנת כמו בבית חרושת, ואין שוק
למכירה, הרי מוטב לסגור את בית החרושת? והתשובה היא: שבסופו
של דבר ענף חקלאי הוא, שיש לך עסק עם יצורים חיים. יש פרנסה
או אין, לעבד אתה מוכרח, אתה צריך להשקות ולספק מזון לעצים.
אחרת מתים הם! האיכרים שלנו כל כמה שהפרנסה הולכת וקטנה,
הם משקיעים יותר עבודה; הם חוסכים כל פרוטה ונעשים מומחים,
יודעי דבר. הפירות הולכים ומתרבים. מיליוני תיבות מתווספות
שנה-שנה — והקונה מועט. אירופה מסתגרת, מתבדלת. העולם כולו
רוצה בפרי הדר, אלא שצורך גדול יותר יש בכדורי יריה, בתותחים.
עומדים פרדסנים יהודים ותוהים. פיקחים הם ונבונים ואין הם
מוצאים עצה. לבסוף ממציאים המצאה: חופרים בורות ענקיים,
שולחים לשם בקרונות, בעגלות ובמכוניות פרי הדר למכביר ושופכים
לשם, קוברים בבורות, כמו שהיטלר ימח שמו עשה להם ליהודים,
רחמנא ליצלן.

ומה מצבם של הפועלים אז? בין שהפרדסן מרוויח ובין שלא,
אבל לפועל מוכרח הוא לשלם את שכרו, ולפי הנוהג של רעננה
בעשרה אחוזים יותר מאשר במקומות אחרים, כפי שכבר סופר

למעלה. הפועלים בהיותם בעלי מרץ, צעירים, משכילים, סידרו להם משקים קטנים, שבתנאי ארץ ישראל הם מתאימים ביותר לצרכיהם; בנו בתים ורהיטים. אין הם חיים בעושר, אבל בצורה הוגנת. שעות העבודה הן, שלא כבשאר ארצות החקלאות, שמונה, ולכן ניתנת להם האפשרות לדאוג אחרי גמר העבודה למשקיהם שלהם. לפיכך מובטח להם מעמדם הכלכלי יותר מאשר לבעליהם הפרדסנים.

רעננה הארצישראלית יורשת את האמריקנית

כבר נזכר למעלה שעם חיסול פעולתה של „אחווה“ ברעננה, עבר כל הרכוש של מפעל המים לקהילת רעננה כתשורה מטעם חברי אחווה. מתקני המים שעלו בשעתם כמאת אלף דולאר אף הם נעשו לטובת הכלל.

החברים האמריקניים הלכו ונתמעטו, מהם נתרוששו וגם נזדקנו, ומקום בראש תפסו פועלים צעירים, מלאי און, שואפי מלחמה, בעלי הכרה מעמדית, שמצאו ברעננה, יותר מאשר במקום אחר, אפשרות של חיים ושכר. כאן בנו להם בתים, וכאן החליטו להשתקע. רובם לא ידעו ואף לא התענינו בכך מה היה מהלך מחשבותיהם ושאיפת תיהם של מיסדי רעננה, של אלה אשר השליטו רוח ליבראלית במושבה זו. רוח זו שסייעה לגידולה ולרמת חייה של האוכלוסיה, הם אף לא תפסו שכל מה שנעשה ונוצר סותר את יסודות ההשקפה של עולמם המאטריאליסטי. שכן הראשונים אשר באו הנה וכן גם המתיישבים המאוחרים יותר עשו מה שעשו נגד כל חוקי המאטריאליזם: לא לשפר ולהיטיב את חייהם שלהם באו, אלא, להיפך, עזבו חיים נוחים ביותר והלכו מתוך ידיעה ברורה לקראת חיים קשים יותר; לא אנוכיות היא שדרשה מהם להעלות את שכרו של הפועל מכפי הנהוג, ולא טובת

עצמם דרשו בכך שהגדילו מסיהם שלהם, שיצרו עבודות ציבוריות כדי למנוע חוסר עבודה; הכל נבע רק מתוך הרצון לבנות את הארץ וליצור תנאי קיום הוגנים לתושביה. גם מכרו מגרשים בלב המושבה לפועלים וליהודים חסרי אמצעים במחירים מינימאליים.

חלק זה של האוכלוסיה, הראשוני, הלך ברבות הימים ושקע. שוב אינם תופסים עמדה כמעט, פרט לכך שהם משלמי מסים. מכאן ואילך עולה הדור החדש! הדור הארץ-ישראלי, אולי? לא בדיוק. ארץ-ישראליים אמיתיים היו אלה שבעצם ימי נעוריהם ובפריחתם הכלכלית באמריקה חסכו דולארים לשם עתידה של הארץ, ואילו „החדשים” קיבלו הכל מהארץ ומהעולם היהודי כולו לטובת מצבם! יכולים אתם לכעוס ולהתרגז, אבל האמת היא שבמו עיניכם רואים אתם בשקיעתו של דור, שלא היה אלא כלי להכשרת הדור הבא. אידיאליזם, טוהר, יושר, — מושגים הנראים מעין בטלניים בעיני אנשי-המציאות החמרניים. אתה, משה הגדול, קבור עצמך בהר העברים, על מנת שיהושע הקטן יוכל להשתמש בחופש פעולה. ובמה מתבטאת גדולתו של יהושע? בהעזתו לקרוא „שמש בגבעון, דום!” העזה — הנה מה שנמצא במידה רבה בבני יהושע הריאליסטיים שבזמננו! ברם שעה שמשה רבנו הלך לעולמו השאיר תורתו לדורות הבאים. אף רעננה השוקעת של האמריקנים גילתה משהו יפה ונעלה בארץ-ישראל, ישמשנא דוגמה לישובים אחרים!

ואילו „חכם מה הוא אומר?” מה בפיהם של צעירינו? הנה בעיניך תראה את „הנוער העובד” העובר במצעד, שר וקורא קריאות ברחובותיה של רעננה. אותה שעה נזכר אתה בנוער שבאמריקה, שבשעת משחק ספורטיבי מכריז הוא בהתלהבות ושר את שיר בית ספרו או מועדונו, עד שהצופה נוהר אחריו ומשתתף בהמולתו. מה

שאינ כן ב"הנוער העובד" כאן. הללו, נערים ונערות לומדי מלאכה, שבאירופה היו זוכים לסחיבת עביט השופכין או לטיפול בתינוקות, יש להם כאן הסתדרות חזקה והם מתחנכים ברוח של כבוד עצמי כאזרחים לעתיד. וברעננה הליבראלית הוזמנו לקיים את כינוסם השנתי! הרי אין לך דבר יפה מזה, הרי לך היינו שואפים. ברם לשם מה קולות האיום? לשם מה או נגד מי האגרופים הקמוצים? על שום מה הנקישה הגסה במגפיים? זהו כאילו הדור העולה! הוא יגמור אתכם אחת-שתים! אתם הרי הבועזים! התמלאו חרדה, הבורגנים!

נניח, שרעננה לא נבהלה ביותר. יפחדו להם נותני המשכנתאות! ברם מי שעליו לחשוש באמת מפני חבריה פראית זו, הרי הם מוריה שהנחילו לה את השנאה המעמדית! שכן יודעים הם, המורים, יפה מה היה בסופה של תורת אהבה וחסד משנפלה לידיים גסות. כלום מה יש לצפות מנערים חסרי ידיעות, שמלמדים אותם את תורת השנאה? שעה שהפלונסקאים נעשו בעלי הכרה מעמדית כבר היו מקודם ספוגי תורה וחכמה, ומעל לכל נשארו יהודים יקרים ונאמנים. כבוד הוא להם ולהעם היהודי! מה שאין כן בחורים אלה נבערים מדעת, אף שלא באשמתם, בהם יש לנהוג זהירות.

מבעד אשנבי השקפתי

לאשרנו היו, פרט לבעלי ההכרה המעמדית, גם יהודים אחרים, שבאו מכל הארצות, ושהיו להם דאגות במידה ניכרת אחרות מאשר על רודנות מעמדית. מסתבר, שהללו מהווים כאן את הרוב. ויושב אתה לפעמים לפנות ערב, לאחר יום עבודה קשה, ומשקיף על רעננה ועל האוכלוסיה המגוונת שלה. נזכר אתה כיצד נבנתה רעננה בניו-יורק, כמה נסיונות נעשו כדי להיווכח שהחברים יהיה להם מעמד של קיום. הנה שמעו על ההזדמנות שפלוגי, והוא אופה, רוצה להשתקע ברעננה. עשו מה שעשו ובלבד שיעלה ויעסוק שם במלאכתו. הנה נודע שפלוגי והוא מזכיר טוב, והוא נחוץ לרעננה. מה עשו? מכרו לו אדמה במרכז המושבה בחצי המחיר ובתשלומים לשיעורים ארוכים, ובלבד שישתקע ברעננה. ואמנם אדם זה גמל לה ל"אחוזה" את חסדה!

נזכר אתה ברעננה של אז, על שמונה בקתותיה ועל אהלו הנקוב של מי שהיה מנהל בית ספר למסחר בניו-יורק. אף זו רעננה היתה. אז קווה קיווינו שהאוכלוסיה תגדל פי חמשה ובהתגבר הדמיון חלמו על כמה מאות נפשות. כעת מוצא אתה אוכלוסיה של יותר מ-10,000 נפש (כן ירבו!), ואתה שואל עצמך: מאין באה כל המשפחה הגדולה

הזאת, בלי עין הרע? מי ילד לנו כל אלה? מי הם יהודים שחורים אלה? הלא הם מחבש, יהודים אף הם. והנה אחרים כהים, תימנים הם, יהודים יקרים. והנה כאן מהלכים יהודים מגרמניה, מגביהי אפם, נפלו המסכנים לבין הפולנים ולבין יהודי מזרח אחרים! צר עליהם! בגרמניה לא היו רוצים אפילו להיפגש עם כאלה, וכאן נאלצים הם לחיות בין היצורים הללו חסרי התרבות. מה עושים הם? הם מצטדדים, אלא שלכלל התבדלות גמורה אין הם מגיעים. מה שאין כן המשכילים שבהם, הללו משתדלים לשתף פעולה עם שלנו ומצליחים. די להזכיר כאן אותו זוג גרמני ברעננה, רופא ואשתו. נוסף על שירותו הרפואי המצויין לטובת האוכלוסיה, הקדיש הוא זמנו ומרצו להדריך ולחנך אחיות לשם עזרה מהירה ולשם עבודה במקרה מלחמה. הוא הוא שהכשיר מצילים ומרפאים בשעת התקפת גאז.

ולא הוא בלבד; היו רבים אחרים מיוצאי גרמניה, שזכויותיהם רבות בשטח ההגנה על רעננה. הכלל, רק מי מהם, הנמצא בדרגה תרבותית נמוכה הוא גם הגרמני ביותר והיהודי פחות. ברם ילדיהם של אלו יהיו, או הם כבר, בנים נאמנים לעמם. אין ספק, שיהודים אלו, אילו נודמנו לאמריקה, היו נהפכים תוך זמן קצר ל"אמריקנים גרמניים" ואילו בארץ ישראל ייעשו הם, ובלי שום ספק, בניהם יהודים טובים. אף הם הביאו תועלת רבה לארץ.

וכאן אולי המקום לכמה קוריוזים. בתשעה באב בבוקר פוגשת בי גברת מיוצאי גרמניה, אשה פיקחית וסוחרת מוכשרת, והיא מקדימה פני בברכת "מזל טוב!"

"ברכה זו מה טעמה?" תוהה אני, שכן לרגל ברית-מילה הרי זה מאוחר במקצת, ואילו לנשואי ילדים מוקדם קצת.

„הכיצד? מתפלאת היא, הרי חג תשעה-באב היום!“

אם תשעה-באב יום חג הוא, הרי הצדק אתה. ומה שגם בחגים אין ברכת „מזל טוב“ נהוגה, דבר זה הוא למעלה מידיעתה. ותוך כדי כך אני מהרהר: וכי כמה מילדי היהודים באמריקה מיטיבים לדעת מאשה זו?

והנה יהודי גרמני אחר, בא בשנים, שידעתי עליו כי עשיר מופלג היה שם בשעתו, וכיום — ההפך מזה, הוא פוגש בי בפרדסי ואומר לי: „אתה, אדוני, הרי הזדרזת לרכוש את הקרקע לפני עשרים שנה, ואילו אנוכי, יסר יסרני אלהים ובצדק, הייתי עשיר מאד ומשמש נשיא של כמה קהילות יהודיות סמוכות. הייתי מקבל תכופות בוליטינים ציוניים מטעם המשרד המרכזי של איגוד הקהילות והייתי משליך אותם מייד בבחילה ללא קריאה. יום אחד נודמנתי לברלין לרגל עסקי ואף ביקרתי במשרד הקהילות בעניינים ציבוריים. הציע לי המזכיר שני כרטיסים לביקור בתערוכה פלשתינאית, שהתקיימה אז בברלין. לא היה לי כל עניין בתערוכה אסייתית זו, אלא שלאחר שהפציר בי כמה ימים ויתרתי לו וקיבלתי את הכרטיסים. בתערוכה מצאתי שתשעים וחמישה אחוז מהמבקרים בה נוצרים היו. אילו רק היה בי קצת רצון טוב, הרי היה אז בכוחי לקנות רעננה כולה ולא הייתי מרגיש אז מועקה כספית כלל. כלום לא צדק רבוננו של עולם בייסרו אותי?“

אולם אין בכך כלום. יש לו כמה נכדים, ששמותיהם עבריים טהורים ועיניהם יהודיות נוצצות. והללו יהודים גמורים הם, מי יתן שירבו כמותם אצל מנהיגינו הציונים! אכן, אין אני מוצא בגרמנים אלה, שעשו הרבה למען הארץ, אלא מגרעת אחת: שרק מספר לא רב מהם באו ארצה והשאר נדון לכלייה על ידי הוד העריץ.

אילו היה לנו עוד חצי מיליון מהם כאן? היהודים הגרועים ביותר הם אלו שאינם בארץ. שכן כל יהודי, פולני או צ'כי או הונגרי, יש בו משהו טוב, מיוחד לו, ומועיל להתפתחות הארץ. רואה אתה יהודי הונגרי זה המחזיק בימים נוראים את ה"מחזור" בראשו למטה ונדמה שלא הוא ולא ה"מחזור" אינם חשים בדבר? מהנדס הוא, מהנדס ממדרגה ראשונה, שלא זו בלבד שהוא עצמו יודע את מלאכתו באופן מצויין, אלא שהוא מקנה אותו גם לאחרים ומקים אומנים מומחים.

מהרהורים לסיכומים

כל אחד ואחד לפי דרכו ונטייתו. יהודינו מאמריקה נתפסו רובם לפרדסנות. הרי לך פאראדוקס! מהכרכים הסואנים לכפר השקט, מההידור שבאמריקה לחיי אכר צנועים, מההמולה האמריקנית עם „ההורי אֶפֿ" המתמיד שלו לעצים ירוקים וחרושים שבפרדס. ואף על פי כן הסתגלו יהודים אלו ברעננה עד שבשום פנים לא היית אומר שלא נולדו וגדלו בפרדס.

אכן מעורבת ורבגונית היא האוכלוסיה של רעננה. כעת מגוחך הוא להיזכר באותן שמונה בקתות ראשונות, באוהל המנוקב, בסככה הדלה מענפי אקליפטוס, ששימשה מאפיה ציבורית, במטבח הפועלים הראשון. והרי כל זה היה כל כך יקר ושמור כבבת עין. כל מבנה החיים אז היה רופף עד כדי כך שחושש היית שהנה מתמוטט הכל. כשלאחר כמה שנים עמדו כבר כמה עשרות בתים והאוכלוסיה הגיעה עד לכמה מאות נפש, אז היה כבר בטחוננו מלא, שאת רעננה בנינו, המושבה הושלמה! ואילו כיום, כשיש לנו כמה מאות בתים והאוכלוסיה גדלה עד ליותר מעשרת אלפים נפשות (כן ירבו!) אנו רואים, שעומדים אנו בהתחלה, שכן מצפים אנו לאלפים ולרבבות, לכל אלה שניצלו מהשואה, מתחת למאכלת ומתוך תאי הגאז. ארץ-ישראל-אמא

אין לה אף ילד אחד מיותר ! מצא ימצא מקום לכולם ואף מזון יינתן. כעת אני מהרהר, נזכר ומסכם : מה דל ומגוחך הוא האדם לעומת האפשרויות שאינן רואה אותן מראש. כמה ספיקות מכרסמים היו אותנו שעה שעמדנו בפני רכישת הקרקע בארץ ישראל : לקנות או לחדול ? התכשר לנו רעננה או לא ? בסופו של דבר נתבדו כל הספיקות והחששות. חושבים אנו עצמנו לחכמים, לבעלי הבנה, לבעלי הגיון וחשבונות, סבורים אנו שבידנו אמירת ה"הן" וה"לא", בידנו, כביכול, הדבר לשפוט את רעננה, ואולי את הארץ כולה, לשבט או לחדש, לקיום או לכליה. ולאמיתו של דבר היה מצב הדברים כך, שכל מה שנרשה לעצמנו לומר יתפרש על ידי "אחווה", לאמור, על ידי עם ישראל, כ"הן". בידנו היתה אפשרות הברירה לבחור קרקע זו או אחרת, אבל אילו היינו אומרים "לא", לאמור, אין ארץ ישראל נאה לכם ואין אתם נאים לה, היו חברי "אחווה" מכתימים אותנו כבוגדים ואף מוציאים אותנו מהחברה היהודית הלאומית.

ומאידך, אילו היו מקבלים ומאשרים את ה"לא" שלנו, דבר שאי אפשר אפילו להעלות על הדעת, כלום היינו יכולים אחר כך למחול לעצמנו בגידה לאומית זו ? ואף על פי כן זכורים לנו הימים ההם, כשההרגשה היתה, שהתחלטה תלויה בנו, שעה שהיינו זוחלים מתעלה לתעלה ש"בחרבת-עוזן", חורבתו של היחפן הבדווי, פוברים ידינו ודמעות ניגרות מעינינו : חורבה ! ישימון ! מדבר ! חול ! חול ! כלום צפה אפילו האגרונום מראש את השטח, כשהוא מכוסה פרדסים וגני ירקות מפוארים ?

עולה אתה על מקום גבוה, על גגו של בית העם, למשל, ומשקיף מסביב על השטחים הירוקים המבריקים, שטיחי פרדסים עסיסיים, מפולחים בפסי רחובות וכבישים. מה ערך יש לכל הגיונותינו וחישור-

בינו לכל פקפוקינו וחששותינו? מה חשיבותם של כמה עשרות חברינו המייסדים לעומת אלפי התושבים של היום ברעננה? מה ערכה של רעננה עצמה לעומת מאות הנקודות הישוביות הפזורות בכל רחבי הארץ?

מה שיש לו ערך בלתי מפוקפק הוא אותו המעט שעשינו על אף הספיקות. עכשיו מבין אני יפה על שום מה החשיבו ביותר חכמינו את המצוות המעשיות. הם לא כאבו ביותר על מה שהיהודי "חושב", העיקר הוא המעשה.

הנה כי כן מוכרח אני קמעה-קמעה להודות בכך שכל מה שהרהרתי ופקפקתי וחישבתי אז — ערכם היה אפסי, לגבי הכלל כולו וכן לגבי עצמי. הנה, למשל, בטוח הייתי שלמה שלא אהיה מסוגל, אבל לפרדסנות בוודאי שאין אני מסוגל. גם כיום אינני יכול לומר בבטחה שאמנם הצלחתי בענף זה ביותר, אבל עם זאת יודעני שהשקעתי עניין בכל עץ ועץ, בכל שיח ושיח, כבילד ממש. מטפל ומגפף כל אחד ואחד, באצבעות מחטט את הקרקע, מרפא ומחזק. מעולם לא הייתי שקוע בעניין רב כזה באיזה עסק שהוא כבעצים רכים אלה. ועוד דעה היתה לי, שכשהמדובר הוא בעבודה טכנית, שוב אין להשתמש ביהודים, שכן הללו לא יצלחו לה. היתה זו אמנם לא טעותי בלבד, היא היתה רווחת בכל החוגים ואף בספרות ניטעה בנו באלף דרכים ואופנים. מתברר, שאתה רואה כאן בתים יפים כל כך, ביחוד בערים, בנייה טובה כל כך, אמנותית להפליא. רצונך ברהיטים אמנותיים, שנדירות תראה כמותם באמריקה, בוא ארצה ותיווכח. אכן, כאמור למעלה, יצאו שני יהודים מאמריקה לבקש חמור בארץ ישראל ומצאו מלוכה. נוצר משהו גדול, יש רתחת-חיים, נבנה עתיד! ועם זאת חש אתה שהנך עומד בראשיתו של דבר. וכי יטען

הטוען, שאחדים לא הצליחו בארץ, הרי התשובה היא שטרם סוכם הכל, ייתכן שאף החמור והחמירות תמצא, ברם ברור הוא שארץ ישראל חדשה ומתעוררת לתחיה קמה.

והנה עוד דוגמה ל"אכזבה". בבואי בשנת 1920 לארץ ישראל, מצאתי שאין היא מזהירה כלל כפי שתיארתיה לעצמי, וביחוד רחוקה היתה תל-אביב מלהיות מה שנצטיירה לי. היה כעסי ניתן קודם כל על אותם המחברים וכותבי הרשימות, על הבטלנים למיניהם שנתלהבו כל כך עד שתיארו את תל-אביב כפאריז בזעיר אנפין: בתים קטנים נקיים ולבנים למשעי, חצרות צנועות ומצוחצחות וכולי וכולי. אז גמרתי אומר שאם אכתוב ביום מן הימים על ארץ ישראל אנהג זהירות ומוטב שאקטין מאשר להפריז. עכשיו, כשאני קורא את שורותי שלי ורואה עד כמה לא עמדתי בדיבורי לעצמי ואני קובע שעם כל מיעוט הצבעים שברשותי ידעתי לבזבזם כדיבעי, אז שואל אני את עצמי: כלום בצדק אני עושה? כלום כך הוא?

אז אני מעביר בזכרוני מתוך קרירות הדעת חוויות ורשמים מארץ ישראל ומארצות אחרות, שכן דרך מקרה נודמן לי לתור ולסובב את העולם כולו על פני האוקינוס האטלנטי עם הים התיכון, האוקינוס ההודי והאוקינוס השקט, אף במכונית עשיתי דרכי על פני רוב שטחה של אמריקה הענקית. ראיתי בתים וארמונות, גני-נוי ובניינים יפים הרבה מאשר בארץ ישראל, יצירות-אנוש ענקיות, שרק בכוחו של המדע העליון ובסיועו של ההון העצום אפשר היה ליצרן. אולם גופים צנועים, טבעיים, פרימיטיביים כשלנו בארץ לא ראיתי. השקף מרומה של פוריה לשפת הכנרת משם, ראה את הירדן, את הרי הזהב שממול. הבט עם שחר מעל הר כנען, מ"פינת ביאליק", לעבר הכנרת, החרמון והר תבור, או מצפת לעין זיתים. מראות משיבי

נפש. מרגיעים, צנועים כגון אלה לא מצאתי בשום מקום, שכן הללו מקומות יפעה טבעיים הם, וידי אלהים הם שציירו כאן וגילפו תוך השראה לבבית. דומה, שבערב שבת בין השמשות, לאחר מלאכת חול קשה ומעיפת, שעה ש"עתיק-יומין" כלה יצירותיו הענקיות של ימים סוערים ושל הרים ענקיים, של תהומות ושל הררי געש, נתעטף כביכול בחווייה של שבת וברוב נחת והרחבת דעת התחיל מתרפק ומלטף את תלתלי הזהב של בת-זקוניו, "בת-ציון" הענוגה, ומעין מבט שכולו אומר חסד ורוך העיר את גומות החן ואת תלתלי הזהב של בת הזקונים המתפנקת.

אפשר מאד, יותר נכון, אין ספק, שבעולם הגדול והרחב נמצאים מקומות גדולים, עשירים, מפוארים יותר, וגם עברתי מקומות אלו, אבל מבטי היה תמיד מופנה ומרוכז בארץ קטנטונת זו, בה נמצאת אמא שלי, אמי היהודיה, בארצי המלאה חן, יופי צנוע, אורה וחסד. השרון, תל-אביב ואפילו ביתי, רעננה, מישורים הם, הללו הם ימי-החול של ארץ ישראל. היופי שבכאן הוא, במידה לא מעטה, תוצאה של מעשי אנוש, שהושגו בזיעה, בדלות, בסבל, וגם בכוח הרצון העז ובכוח הכשרון המיוחד. על פני ישימון זה ושפת ים חולית פלטה ההיסטוריה, מבינות לסיפוני אניות נעות ונדות, קומץ של בני נוער בבוליי סחבות, אך עם אש דולקת בעינים, דומה שביחד עם פליטתם על פני החולות נאמר להם: לחיות רוצים אתם? לאכול אתם רוצים? לכו והתפרנסו מחולות אלה!

באגרופים קמוצים, בברק-פלדה בעינים קבלו צעירים אלה את ההזמנה לדו-קרב! הם ניגשו בעוז לעבודה, לעבודה וללימודים, לעבודה ולמלחמה בשממה ובמדבר, אף המורים נמצאו והתומכים המתנדבים. התחילו השממות מתכסות בירק ומלבבות. התחילו

צומחות וגדלות חורשות. גני פרי עולים, מטעים וכפרים מתנשאים, ארמנות הדר ובתי חרושת בערים. הנוער חסר הידיעות והנסיון נעשה בעל מקצוע, מומחה, והוא עצמו מלמד אחרים. העיקר: הבנה, שום-לב ורצון ברזל. והם-הם שאילצו את הידים לפעול, את האצבעות להתכופף ולהתאמץ, למלא אחרי פקודות ה"ראש". ואותו כוח-הדחף לבנות ולשפר את החיים של צעירים אלה, הוא ששימש גם להעשרתה ולשיפורה של הארץ כולה.

עומד אתה ותוהה: כמה זמן עבר מאז לא ידע היהודי לבנות בית שלא ייסדק, חלון שייפתח, דלת שתיסגר? והנה אותה החבריה מקימה כעת בתים נהדרים, נוחים, מפוארים אולי יותר מדי, עד שעכשיו מפחד אתה כבר מחמת הרעיון שאולי אין לה לארץ קטנטונת כזאת הרשות להקים כאלה. ואתה חש, שכוח הדמיון, הכשרונות, השאיפות וכוח הרצון של העם עולים על כל האפשרויות. עם גדול בתוך ארץ קטנה! אלא שאותה שעה נזכר אתה כמה פעמים היית אתה גופך מפחית ערכו של העם וערכה של הארץ, ואז סבור אתה, שאסור לך להיות שופטו ומעריכו של ענק רוחני זה. קטן אתה מכדי להקיפו. על כך שהיה גדול תמיד ברוח, היה ידוע לך מכבר, אולם כעת מגלה הוא כשרונותיו אף בשטחים טכניים וחקלאיים. רואה אתה עין בעין כיצד רוח זו שנשבתה בגלות ונתונה היתה בכבלים, שוברת את מוטות הברזל של סוגר שביה וניתכת בזרם אדיר בכל סדק ופרצה של ארץ קטנה זו, מתפשטת וזורמת בכל כיוון, מפרה את הארץ הקטנטונת בכל פינותיה. אתה רואה כשרונותיה בכל מקום, ואפילו הידים כשרות הן לכל דבר. יש הרצון ויש היכולת! לא חסרה אלא החרות הגמורה לפעול, לשלוט בגורל העצמי.

בדומה לסומא הייתי בשנים ההן של ראדיקליות שכלתנית רואה

מניו-יורק עד רעננה

רק שחורות ומצב של יאוש לעמי ולארצי, ועכשיו מאושר אני לחזור
בערוב חיי בדברי בלעם: "מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע
ישראל? תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו!"

כיצד מרקדין ?

כל האמור למעלה יש בו מעין „תני ושייר“. כשרונות, זריזות, רצון ברזל, שמהם גם התוצאות היפות, הנהדרות — כל זה נכון, אלא שמשחו לא נאמר עדיין, מוטב לומר, העיקר לא הודגש.

דחקות, מצוקה יש בהן כדי לדכא רוחו של אדם. טבעי הוא שאין הללו בכוחן להפיק מהאדם את הטוב והיופי שבו, לכל היותר עלולות הן להביאו לידי כך שיעשה הכל כדי להציל עצמו איכשהו, בו ברגע ולו גם הצלה ארעית. מובן מאליו, שפעולת האדם תשא אז אופי זמני מובהק. ברם משמתבונן אתה בבניינה של ארץ ישראל רואה אתה תופעה שונה לגמרי. הנה הבתים המגוונים בסגנונם, כאן בית גבוה וצר בנוסח גותי, שם בית בן שלש קומות שמראהו כעין ספינה ואתה יושב בה לשוט על פני ימים, פה ושם בתים עדויי שיש וקישוטים שונים. ולך הרי ידוע שבעלי הבתים הללו כשניגשו לבניין לא היה להם כסף אלא כדי בניית קומה אחת, ובכן למה זה חרגו מתוך עצמם כדי לבנות משופרא דשופרא? כשאתה מהרהר בכך מוכרח אתה להגיע למסקנה, שאנשים אלה לא התכוונו כלל לבנות בתים, אלא להגשים את חלומם; כל מה שנרקם בדמיונם במשך כל ימי חייהם, את הטוב והנעלה, רצו להגשים כאן בארץ. שכן ארץ-ישראל היא

המטרה הסופית לכל כיסופיהם ותקוותיהם, היא מקום ההגשמה של כל הזיותיהם, ולא חשוב כלל אם המצאה דמיונית זו נראית לך או לא. הואיל ואדם אדם ודמיונו, איש איש ותכניותיו, שאולי אף תכניותיו אתה משונים יהיו בעיני הזולת, כחלומות, כהזיות. לא חשוב גם שלא כל ההזיות נתגשמו, או שנתגשמו בחלקן. מה שחשוב הוא, שהאדריכל, המהנדס, בעל הבית, הבונה, באו ארצה כדי להקים את הנשגב והטוב מכל מה שהשיגו במחשבתם ובדמיונם. ורק כאן, בביתו שלו, הוא המקום המתאים להקמתו.

יהודים מאמריקה באו, בוודאי ובוודאי לא משום לחץ ועוני, אדרבה, כל אחד מהם ידע שמצב חמרי יותר טוב לא ישיג בארץ ישראל, מצב יותר גרוע, אפשר ואפשר. כפי שהוזכר כבר לא פעם ניגשו יהודים אלה לנטיעת הדרים דווקא. שוב מעין ניגוד למהלך חייהם הקודמים, שכרכיים היו בין בארצם ובין בעסקיהם. אחרי ההמולה, השאון והבלבול של חייהם הקודמים ללא סיפוק, חיפשו כאן בארץ את השקט והמרגוע. אחרי הסחר-מכר — את הטבע. והזיה זו היא שיצרה אלפי דונמים של עצי הדר עם תפוחי זהב; האנשים נהפכו לאכרים הגונים, שאין להתבייש בהם. אם כן, שוב לא הלחץ והמצוקה הם שיצרו את הפלא של פריחת השממה, אלא ההזיות, החלומות.

וכך גם קרה ליהודים רבים אחרים מארצות שונות, שלא המצוקה היא שגירשתם ארצה, אלא האהבה לארץ. ברם גם אלה שבאו הנה מתוך מצוקה, הצמיחו חיש משהו חדש, בעל אופי חיובי בהחלט; לא זו בלבד שהתחילו מחבבים את הארץ, אלא שנוצרה בהם האמונה בארץ ובאפשרויותיה, האמונה בכוחות עצמם. הם גילו לפתע שהם „משהו“, ומשהו זה הוא כוח כביר! הם, המודחים, המגורשים מכל

מקום, הרגישו את עצמם פתאום בבית. עיניהם נפקחו לראות שכל מה שהם עושים לעצמם אינו אלא מעשה פלאים לטובת העם והארץ. פתאום הוכח להם החשבון הפשוט, שכאן בארץ אחד ועוד אחד הם שנים, שנים ועוד שנים הריהם ארבעה. וארבעה אלה ישנם בעין, בין בנפש ובין ברכוש. והם נזכרים שבגלות אפשרי היה הדבר, ששנים ועוד שנים יהיו אחד, ויש שאף אחד זה היה נמוג ונעלם. ואם גם היחיד צלול היה להתעשר, היה העם כולו מידלדל והולך, מתרושש ואפס, ואילו חדל מהיות עם. ואף העושר היה מתבטל. לאמור: הממון ישנו, ההון עולה לפרקים, אלא שעם גידולו פוסק הוא יותר ויותר מלהיות יהודי ומשתייך למי שהשד יודעו. ואילו בארץ-ישראל החזיון הוא הפוך: היחיד אינו מתעשר אולי, לעומת זה הולך העם ומתעשר, מתגבר והולך. באורח אינסטינקטיבי חש כל אחד שבמפעלו של כל אחד ואחד צפונה הברכה. מכאן גם האמונה בעם, בעצמו. וכל הצלחה מביאה אתה אמונת-יתר, בטחון עצמי, וחוזר חלילה.

ברם אמונה ובטחון, רגשות פנימיים הם. וכיצד באים הם לידי גילוי חיצוני? כיצד חורגים הם, מתפרצים ממש, עד שהעומד מן הצד נדהם ונסחף אף הוא בכוח ההתפרצות? הווי אומר: בריקודים. וכי איזה שגעון הוא זה? אכן, טירוף דעת הוא התוקף בחור ושב והכל נדבקים בו. מי שעדיין שפוי הוא, גלותי, עומד מן הצד ומסתכל במראה משונה זה. כלום כל כך טוב להם לכל אלה הרוקדים כאן, עד שמתחשק להם רק לרקוד? בחלקם, בתנאים מסויימים בחלקם הגדול, כן. עומד אתה ותוהה על זקן כחוש זה הרוקד בחתונת בת-זקוניו? הרי כל תקוות חיו, ציפיותיו, דאגותיו, באו על תיקונן כעת! וברוך השם, הזיווג עלה יפה, איזה חתן יקר! והרגלים נישאות מאליהן, אי אפשר

להכיל את שפע השמחה והאושר. בטחון ואמונה! על כל מאת
האחוזים! שכן כאן היש הממשי בידים!

הנה אחת התמונות. שבת לפני הצהרים. יוצאים מבית הכנסת
הגדול לאחר התפילה. בין היוצאים כמה אמריקאים, שזה עשרות
שנים לא התפללו בשבת בבית כנסת. כאן בארץ הם טועמים תפילה
זו שוב, והטעם אינו רע כלל! אפילו הקריאה בפרשת השבוע מדיפה
עליך זכרונות מימי הנעורים. דרשתו הקצרה של הרב אף היא נאמרה
בחכמה, בהגיון ובלשון עברית נאה כל כך. יוצא אתה לרחוב. לפניך
הכביש, שאתה כמו כספך בנית אותו. הוא שלך. אף המושבה שלך
היא, כולה יהודית. ברחוב אורה ונהרה; הכל זוהר. הכל מסביב שמח
ושבתי. ובאורה אינסטינקטיבי מתמלא הלב גיל ואושר. סוף סוף
הגעת לשבת-חייך, להתגשמות כל תקוותיך במשך שנים. נפטרת
מימי החול הטמאים. עכשיו שבת וחג ברחוב, שבת וחג בלב.

ואין אתה יודע כיצד ואיך, מושמות ידים על גבי כתפים —
ורוקדים, ורוקדים! על שום מה הריקוד? מהו הנימוק? לא טעם
אחד בלבד, כי אם רבים שהצטרפו יחד. ואתה רוקד על שאלהים
היה בעזרך עד שחשק תוקפך לצאת בריקוד ללא כל נימוק. על שכל
חייך היית דומה לסוס רתום ונרדף מתנאים, שהיו מחוץ לרשותך,
ועכשיו חפשי אתה לרקוד אם רק מתחשק לך. ואם כך, הרי בוודאי
ובוודאי שיש לרקוד. יצאת מדעתך? ואולי היית משוגע אז, כשהיית
סוחב במשך כל חייך עגלה עם בלויי סחבות והיית כבול בין היצולים,
השד יודע על שום מה ולשם מי?

ניתנה האמת להיאמר, שריקודים ממין זה נדירים הם. אבל יש
בהם כאלה, שעל פי מנהג הקהילות, ברייסיק, פולין, ביהמן ואשכנז וכל
הקהילות הקדושות היו גוררים בכיה ותאניה. אלא שארץ ישראל

הופכת אבל לשמחה, ואנחות לזמרה. יוצאים איפוא בשירה ובמחול
הזרה עד שהשמים מתבקעים. והרי לכם בפרק הבא דוגמה אחת
מגי רבות.

„ואף על פי כן“

כ שאתה מתחיל להתעמק בעניין זה ששמו ארץ־ישראל, מתחזור לך שכל כולו אינו תלוי אלא ברבי ישראל, שכן אילמלי הוא, שהתעקש ורוצה בארץ קטנטונת זו דווקא, שבה הוא מוכן להשקיע מוחו וכוחו, היה מראה של ארץ־ישראל כזה של עבר הירדן עם שליטה ה"כביר", כשל עיראק, כשל הארצות הסמוכות הללו עם שוטריה המוקיוניים העומדים על המשמר שלא תישאר, חלילה, דקה מיותרת במדבריותיהם.

וכיוון שכל העניין, כאמור, תלוי ברבי ישראל יותר מאשר בארץ ישראל, הרי משום כך חש אתה ברוח המיוחדת של ארץ זו עוד לפני הגיעך אליה.

יהודים נוסעים ארצה באניה בסתיו של 1934. חוזרים לביתם יהודים ארצי־שוראליים, שיצאו לאירופה לרגל ענייניהם; נוסעים יהודים מאמריקה, אף ר' מאיר ברלין (בר־אילן) ז"ל ביניהם. נוסעים יהודים גרמנים, שעלה בידם להתחמק ממדינתו של היטלר, יהודים שהצליחו בדרך כשרה, וללא הכשרו של היטלר, להוציא משם בחטיפה גם סכומי ממון גדולים, נוסעים יהודים אחרים מאירופה, כל אלה במחלקות העליונות. מה שאין כן בתחתונה, שזו מלאה היא

מפה לפה, בלי עין הרע, חלוצים אביונים כדיבעי, אלא שהם מובילים אתם עושר, ששוויו עולה פי כמה וכמה על זה שבמחלקות העליונות. שכן מחזוממים הם באמונה, בנעורים, באמונה ובאהבה לארץ-ישראל. היהודים הגרמנים שנשבו, רחמנא ליצלן, לבין "יהודי המזרח" ושביניהם נמצא גם אחד מומר כשר, בעל לאשה ארית, מסכנים הם. שכני לשולחן, אינו יכול בשום פנים לסלוח לו לרוזולט זה, שפיחת באורח שפל כזה את הדולאר, עד שהוא היהודי הגרמני, נעשה בן-לילה ממיליונר לחצי-מיליונר. חרה לו לזה על רוזולט יותר מאשר על היטלר, שכן היטלר הריהו "פולקס-גינזס" משלנו ואילו הלה זר הוא ו"מסדר" אותך בצורה גסה כל כך, הנשמע כדבר הזה? ובכן יושבים הם גרמנים מסכנים אלה על גבי כסאותיהם הנוחים שעל הסיפון ולומדים בעיון וברצינות רבה מתוך ספרי הלימוד הגרמנים-עבריים. כלום מה יש לעשות כשהולכים בגולה? באותו זמן עדיין היו הולכים ולא בורחים מהמוות. אפילו המומר הוא בין הלומדים. אנו מסתכלים בהם כיצד מתענים הם. אנו, שכבר היינו וחיינו בארץ, יודעים עד כמה תמימים הם אנשים אלה. יודעים אנו שבדרך כלל אפשר עוד בכסף להיות בארץ ישראל גם בגרמנית ברלינית בלבד, ואף להרוויח לא מעט. אולם אנו מביטים על כך בעין טובה, כלום לא התענינו אנחנו בחדרים ובישיבות, יטעמו אף הם טעמה של יהדות מהו.

מזג האויר נאה ביותר. הים יצוק כמכסף והוא חלק ושקוף. אנייתנו מחליקה קלות להנאתנו. אחד בלבד אינו מוצא לו מנוחה, הוא רבי מאיר ברלין ע"ה, שכן כואב על כך שאין אוכלים ליד השולחן הכשר. בדרך אבהית ובסבלנות הוא מתחנן, מוכיח, מפתח: היתכן, הרי לארץ-ישראל נוסעים וכולי וכולי. שידוליו הועילו קמעה, אבל לא

ביותר (דבר זה מוזכר כאן לאלה הקובלים על כך שאין ארץ-ישראל אדוקה ביותר; ידעו-נא שה"חפשיות" היא סחורת-יבוא מובהקת). ברם פרט לדאגותיו לשם שמים, טרוד הוא אדם יקר זה גם בדאגות למען הבריות. הנה נמצא איזה צעיר, שעלה בגניבה על האניה, מוטל איפוא על רבי מאיר ברלין לקבץ את הכסף לשם תשלום כרטיסו. אחר כך עסוק היה בכך לדאוג לאנשים שיהיו מסוגלים להראות לירות עם בואם ארצה. עסקים מעסקים שונים. ונהנה היית לראות שאין זה בעל יחוס בלבד, בנו של ר' חיים ברלין, ויחוס עצמו, שכן תופס הוא עמדה חשובה במוסדות ובהסתדרות הציונית, אלא גם יהודי יקר ואדם בעל נפש, פעיל ודואג לפרט ולכלל.

הגענו לקפריסין ועגנו שם. כיוון שקפריסין היא מושבה אנגלית (וכי היכן לא תמצא מושבה אנגלית?) וכיוון שאנחנו קרובים, מחותנים ממש עם אנגליה, הרי יש לרדת ולראות איזה אוצר שמור לו למחותננו כאן. אגב, שמוע שמענו כבר בארץ-ישראל, שחבורת יהודים, העוסקים בפרדסנות, שקלו ומצאו, שאם לעסוק בפרדסנות, הרי מוטב לעשות זאת בקפריסין, שכן כל כמה שהפועל הערבי הוא בזול בארץ, הרי אתה מוצאו בזול הרבה יותר שם בקפריסין. שנית, מוביל אתה את הפרי מקפריסין לאנגליה ואתה פטור ממכס, שכן אינה דומה מושבה אנגלית לארץ מנדטורית "בלתי תלויה". ועד כמה מהווה עניין המכס אסון לארץ-ישראל יודעים היו היהודים יפה. שלישית, במקום להציק ולהכביד על החיים, עושה כאן הממשלה הנחות רבות, מלווה כסף לקדיחת בארות ועוד ועוד, ובלבד שיכניסו הנה הון יהודי, ולא יהודים, חלילה, על מנת לפתח את הארץ.

ובכן ירדנו והסתכלנו. מצאנו שהמדינה דומה מאד לארצנו, אלא מצדה השני, — לאמור, כאילו היתה ארץ-ישראל מדברית בלי יהודים.

חס וחלילה. כל כמה שהרבינו להתבונן בקפריסין, פחות מצאה חן בעינינו ותשוקתנו להגיע ארצה גברה והלכה. אנו חוזרים אל האניה מוכנים להפלגה. משונה! אין האניה זוה ממקומה, משל קפואה היא. ועל שום מה אין היא מפליגה? הרי נוסעים חדשים אין עולים בה, משאות אין להוביל מכאן!

לאחר חקירות ושאלות מרובות, הסתודדויות ולחישות, נודע לנו שהואיל והיום שני בנובמבר הוא, יום הצהרת בלפור, חוגגים אותו הערביים בארץ-ישראל בצורתם החגיגית ביותר, פשוט יורים ומפגינים ביפו ובמקומות אחרים. כבר נפלו מבין הערביים מספר קרבנות רב וכולי וכולי. ואם כך הרי מעכבים את אנייתנו, שכן אין הממשלה רוצה לצקת שמן על המדורה ולהוריד אניה נוספת עם עולים. תפסנו את העניין.

עובר עוד יום. מה יהיה בסופה של עמידה זו כאן? יש אומרים שיובילו אותנו לבירות; אחרים אומרים שיובילונו חזרה לאיטליה. הואיל ואין מפרסמים בולטינים רשמיים, מופצות שמועות משמועות שונות. בשמועות אלה המדובר הוא בקרבנות ערביים בלבד, אלא שאנו מבינים, שקרבנות יהודיים היו בלי ספק. וכבר רבי עקיבא ידע לדרוש קל וחומר: „אם באויביו כך, באוהביו על אחת כמה וכמה“. לאמור, אם מן הגויים, שאנגליה ורבונו של עולם שומרים עליהם ביותר, נפלו קרבנות, הרי מן היהודים לא כל שכן. מסתבר שמצב הרוח לא היה טוב ביותר.

אני מבחין במכר, יהודי אמריקאי מארץ-ישראל, החוזר עכשיו מביקור באמריקה לשם עסקים. הוא עשה חוזה עם אחת הפירמות הגדולות ביותר שיהיה סוכנה בארץ להפצת אחד המוצרים, והוא חש עצמו מאושר שיוכל מכאן ואילך לפתח את עסקו כראוי. כיוון

שידעתי כי בית מסחרו נמצא סמוך ליפו, שוב לא התפלאתי על כך שהוא כעת עגום ומבולבל, מתרוצץ משפת הסיפון האחת לשניה, כחיה בסוגר החורגת לפרוץ. אני פותח בניחומים: "הרי שותף יש לך שם, הוא ידאג בוודאי לכך שלא יאונה כל רע".

"הו, אין אתה מבין כלל במה המדובר", מתרגז הוא, ובלחש מוסיף הוא: "הרי אני אחד ממפקדי ה"הגנה". כעת מקומי שם! אילו יכולתי רק לשחות לשם! ואני כאן סגור באזלת יד ואפס מעשה!"

הנה! סבור הייתי שלפני איש-עסקים אמריקני מובהק, שאינו דואג אלא לעסקיו שלו, והנה לך מקור דאגותיו! ארץ-ישראל שלנו מקלקלת אפילו אנשי-עסקים מובהקים! שהרי באמריקה היה אחד שכמותו יודע לנצל את זמנו החפשי לשם משחק נאה בפוקר, לשם בילוי נעים. מילא, רואה אני שאין ביכולתי להושיעו. עובר אני אל יהודי אחר, אל שני, אל שלישי. צר לראות במצבם של היהודים הגרמנים, בכל אופן באחדים מהם, שהרי לא מזמן הונח להם מתגרת ידו של היטלר הרשע והשלימו עם הרעיון, שאם אין להם מקום אחר לברוח, מוטב שזה יהיה ארץ-ישראל. והנה בזה לא סגי, הנה פורענות חדשה! גם ארץ-ישראל וגם חוסר בטחון בחיים — הרי זה יותר מדי באמת!

והנה גם יהודים אחרים, כולם חכמים, כולם נבונים, אולי רבים מהם מגיעים בחכמתם לזו של המיניסטרים הגויים; יושבים הם כעת בטרקלין, מעיינים במצב ומגיעים לכלל מסקנה, שזהו עסק ביש. אמנם לכלל מסקנה זו היה מסוגל אפילו יהודי מכל השנה להגיע, ולכן מה העליתם אתם ברוב פיקחותכם, אתם, החכמים, מנהיגי כל המפלגות, דורשי טובתו של העולם כולם וסתם יהודים חריפי-מוח? גויים פשוטים היו בוודאי מחליטים מייד לשלוח את הצי או

כמה דיביזיות של צבא כדי להשליט את הסדר. אלא מאי? במקום לשבת אחד אחד ביחידות ולשקוע בדאגה, נתכנסו כאן לשם אנחה בציבור.

והנה נשמע איזה שאון העולה מלמטה. יורדים אנו לסיפונה של המחלקה השלישית, ושם — „ליהודים“, שרים ורוקדים עד שהאניה מחושבת להיחפך. שמחה מה זו עושה? אין זאת שהחבריה קיבלו איכשהו ידיעה מהארץ, שלנו אין מושג עליה. קרבים אנו אל הרוקדים ושואלים אותם לפשר השמחה. במקום תשובה סוחפים אותנו לתוך המעגל, ובין שאתה רוצה ובין שלא, אתה כבר רוקד. אז צועק אתה ושואל: „מה כאן? ועונים לך תוך כדי ריקוד „עם ישראל חי!“ „כי לנו היא הארץ“. ובכן הרי אתם שומעים: שעה שהמבוגרים והגדולים יושבים שם בישיבה של מעלה ברוב מצוקת נפש ודואגים למה שנעשה שם עם יהודינו בארצנו, אותה שעה מצא כאן למטה הנוער תשובה חותכת. מבפנים, מתוך הלב. נכון יותר, הם אף לא הציגו שאלות. מה לי ערבים ומה לי פרעות? ברור ש„עם ישראל חי“ ו„שלנו היא הארץ“ — והדאגה למה? אמונה ללא גבול יש כאן. נעורים יש כאן. רוצים ויכולים להילחם — והנצחון בוא יבוא. ועל שום מה לא ייצאו לכבוד הנצחון הזה בריקוד? והריקוד הוא כפי שנוער ארצישראלי רוקד. בכל לב, בלב ונפש, בכל אבר! תפסו בו ברבי מאיר ברליון, בעוד יהודים פיקחים, בי הקטן — והבה נרקד! רוקדים עד שהסיפון עומד להיסדק. חוגגים את הנצחון, את נצחוננו הגדול. על מי? על הערביים? הרוב הגדול של הרוקדים לא ראה מעולם בריה זו ששמה ערבי. אלא מה? הנצחון על עצמנו, על דאגותינו וספיקותינו, האוכלים אותנו חיים. אמונה — הנה מה

שדרוש לנו. אין לנו צבאות, אין לנו צי; אולם אנו עצמנו כאן, וכוונתנו להתקיים כאן ולנצח!

רבי מאיר ברלין, שזה רק הוכיח אותנו באבהות כזאת ובמרירות קורעת לב על שאין אנו אדוקים כל צרכנו, חש כעת בשעת הריקוד שמסביב לו ועל ידו "ישראל עם קדושים", עם שאין לנצחו, שחדור הוא אמונה קדושה בעתידו ובנצחונו על כל שונאיו. מאושר היה לרקוד אתם ולהיות אחד מתוך העדה, ורקדו. מעטים הם בחיים רגעי התעלות כגון אלה, כשהרוח, האמונה היא המגיעה לשלטון, והאדם עולה על עצמו וגורם לכך שאבריו הגופניים, שברי-הכלים, מתעלים אתו יחד למדרגה שלא השיגה קודם.

צוות האניה האיטלקית-פאשיסטית עומד ומסתכל בתמהון. הרי הוא הראשון המקבל ידיעות כלשהן ויודע הוא שהמצב רחוק הוא מלהיות משמח, ובכן מה טעם ריקוד זה של מטורפים? ואתה לך והסבר לו לכלב, שמשח הנה בא! שהוא כבר נמצא בינינו ובתוכנו! בינתיים, תוך כדי שירה וריקודים, זוה האניה בדרך לארץ-ישראל. בחצות, ואולי מאוחר מזה, הגענו לחיפה. הס! דממה ואפלה בנמל. שום שאלות ובדיקות. כולם כשרים. רק רדו חיש-חיש ובלי רעש! את החפצים מוכרחים היו לעזוב בנמל. וכל אחד, בין שהוא גר בחיפה ובין במקום אחר קרוב, נאלץ להיכנס לקרונות הרכבת. הכניסו בחשאי את הסחורה המוברחת. בקרונות שורר חושך, וכך נגררים עד לתל-אביב. שם עומדים מוכנים ליד הרכבת אוטובוסים רבים המובילים את הכל לבית העולים.

בבית העולים אורה ושמחה! גבירות מכובדות ועלמות חן הן העוסקות בשירות. הכינו מסיבה. אנו רעבים כולנו. מרוב שמחה וריקודים שכחו לאכול מאז ארוחת הצהרים, ועכשיו הרי ארבע

או חמש לפנות בוקר. והנה מסיבה ציונית, מבלי שתצטרך לקנות כרטיס העולה פי כמה וכמה מן הארוחה. אם כן מה טוב. באמת כדאי פעם ליהנות משולחן ציוני, לאחר שבמשך כל חיך נתת אתה לציונים. הקיצור, לשבת אל השולחן אי אפשר היה, שכן היה זה קהל של למעלה מאלף איש. לפיכך מוכרחים היו לחלק בידו של כל אחד. מה קיבלנו? חתיכת חלה יבשה עם כוס מים פושרים! הרי לכם הצלחת הציונית המפורסמת, שיהודים רבים כל כך להוטים ללקק ממנה! ואף על פי כן לא מצאתי את הדבר יאה: הכיצד? להחזיק כאן לילה שלם גבירות מכובדות ועלמות חן כדי לחלק את החלה המיובשת ואת התה, כביכול? לאחר מכן הציעו לנו לשכב, אם ימצא לנו מקום. לאשרנו, הרי אפשר היה בנובמבר לשכב בארץ־ישראל תחת כיפת הרקיע. בבוקר ראינו כיצד שמשים רגילים הגישו לעולים הסדירים ארוחות, אם לא נהדרות, בכל אופן הגונות. מתברר, שדבר בואנו לכאן נודע במפתיע ובשעה מאוחרת בלילה ולא היה סיפק פשוט להשיג משהו למען קהל עולים רב, כזה. אולם הגבירות והעלמות באו. וכאן המקום לציין, שבכל מקרה בלתי צפוי, כשנדרש מישחו לעזרה, בין גברים ובין נשים, נהגים שיתכן ולא קיבלו כל תשלום, סיוע כספי או שירות כל שהוא — היה הכל מתמלא מייד, ללא דרשות, ללא הכרזות; בצורה פשוטה וטבעית עושה כל אחד את המוטל עליו. אין אונס, אין מכריח, אין מתחנן. הכל מוכנים לעשות מה שנחוץ לכלל. מה שאין כן במה שנוגע לדיבורים, כי על פי רוב נדברים בקושי רב. ברם עניינים לאומיים חשובים הם מעל לדיבורים.

משחקרנו על הנעשה בארץ, על טיבם של המאורעות האחרונים,

מניו-יורק עד רעננה

נודע לנו שאמנם הפעם לא נפגעו היהודים, ואשר ליתר השמועות.
הרי גם הן היו מופרזות במידה הגונה.

הרי לכם איפוא אחת הדוגמאות לכך, על שום מה יוצאים רבי
ישראל וארץ־ישראל בריקודים. כלום אפשר לנצח עם המתעלה מעל
לטראגדיות התכופות ומוצא בתוכו את המעין הלא נדלה של אמונה
ושמחה !

רעננה

בשנת תשי"ד—1954

עננה רעננה
RAANANA, General View

השטח.

- השטח הנמצא כעת בשפוטה של המועצה המקומית, רעננה, הוא 15212 דונם (23 גושים).
- א. ששת אלפים דונם — למגורים ולמשקים ועירים (גנות-ירק, רפתות ולולים).
- ב. ששת אלפים דונם — לפרדסים, גני ירק וגדולי שדה בכלל.
- ג. אלפיים וחמש מאות דונם לדרכים, לבנינים ולגנים צבוריים.
- ד. שש מאות דונם לתעשייה.

רחובות.

רחובות, דרכים, שיכונים ושכונות, 52 במספר ובזה הרחוב הראשי, רחוב אחוזה, באורך של 5 קילומטרים וברוחב של 25 מטר.

רעננה בשנת

כבישים, ברובם של רחובות רעננה ומדרכות ברחובה הראשי.
6 גנות צבוריות ושדרת עצים ברחוב הראשי ובשכונת הותיקים.

האוכלוסיה.

האוכלוסיה של רעננה היא כיום תשעת אלפים נפש ועם
בנותיה (המעברה, גבעת-חן וכפר הילדים), קרוב ל-12 אלף
נפש.

במספר זה כארבע מאות נפש עולי אמריקה, חברי האחוזה,
בניהם ונכדיהם.

אגב, המקום היחידי בארץ שהצליח לעליה כזאת של אמריקאים
ובמדה כזאת.

בנינים.

מספר יחידות הדיור (בתים), הוא 2070 ועם הבנינים והצריפים
במעברה ובמחנה המעבר — 3730 יחידות דיור.
במספר זה כמאתיים, שבעים וחמשה בתי עסק שונים, כעשרים
וחמשה בנינים למפעלים תעשייתיים וכשלים בניני צבור.

הכלכלה.

יסודה של הכלכלה ברעננה, מתחילתה ועד היום הזה הוא
הענף החקלאי בכל הגוונים שלו וכל הענפים האחרים,
המשרתים את הצבור הזה ואת הענף הזה בכללו:

א. כשלש מאות פרדסנים וירקנים, המעסיקים בעונה יותר
מאלף עובדים ועובדות.

ב. כשלש מאות לולנים (קרוב לששים אלף מטילות, אוזים,
ברווזים וכו').

ג. כמאתיים רפתנים, עגלונים ורועי-עדר (יותר מאלף פרות,
עגלות, סוסים, חמורים, כבשים ועזים).

ד. כשלש מאות חנונים, רוכלים וסוחרים.

ה. כשלש מאות בעלי מקצועות שונים (נגרים, סנדלרים,
חייטים, מסגרים וכו').

ו. כמאה נהגים (משאות ונוסעים).

ז. יותר מחמש מאות עובדי צבור (פקידים, מורים, רופאים,
אחיות, רוקחים וכו').

קואופרטיבים.

לא פחות מעשרים אגודות שתופיות, הקשורות במשלוח התוצרת החקלאית לחוץ לארץ (פרי הדר) ולערים הגדולות בארץ גופא; יכין, חקל, תנובה, פרדס, אחוזה, אגרא, האגודות השתופיות לאשראי (הלואה וחסכון חקלאי והחקלאי); האגודות לטרקטורים, למכוניות משא וכו'.

80 אחוזים מה"עובר ושב" של רעננה, עוברים דרך הבנק "הלואה וחסכון חקלאי", המגיעים לעשרה מיליונים לירות לשנה ויותר.

לחוץ לארץ נשלחים שנה, שנה יותר מרבע מיליון תבות תפוחי-זהב, אשכוליות ולימונים.

מפעל המים.

מפעל המים מלווה את התפתחותה של רעננה מהיום הראשון להוסדה:

15 בארות במרכז, ב"מגדל" וב"מספר 11". 10 ברכות וכששים אלף מטרים קוים מרכזיים, בקוטב של — 4—10 צול.

התפוקה עוברת כבר את המספר של 5 מיליון מ"מ לשנה. המפעל החשוב הזה נוסד ע"י החברה ניו-יורק אחוזה אלף, הועבר בלי תמורה לאגודה שתופית מיוחדת ובזמן האחרון הועבר כלו למועצה המקומית.

בתי ספר וגנים.

ברעננה נמצאים היום, 10 גני ילדים צבוריים, 4 בתי ספר יסודיים, 2 בתי ספר תיכוניים (אחד בידי אנשי המקום ואחד בידי כפר הילדים); בית ספר לנערים עובדים ושעורי ערב למבוגרים. בכל בתי ספר אלה נמצאים למעלה מאלפיים תלמיד. בגנים ובבתי הספר היסודיים מקבלים הילדים (הרוצים בכך) ארוחה חמה, פעם ביום.

תרבות.

ועדת התרבות מטפלת בסדור שעורי הערב למבוגרים, בסדור נשפים והרצאות, בספריה הצבורית הגדולה, אשר בידי המועצה ובאולם הקריאה.

רעננה בשנת

בספריה נמצאים קרוב לעשרת אלפים ספר והמועצה רוכשת כמעט כל ספר עברי היוצא מתחת מכבש הדפוס.

בתי כנסת.

בתי כנסת ברעננה, 16 במספר:

2 במרכזה של המושבה, 2 בשכונת פרץ, 1 בכפר-הילדים, 1 בשכון של הפועל המזרחי, 1 במוסד של הד"ר צימרמן, ההולך ונגמר; 1 בשכון הבלוקונים ועוד 8 בבתים שכורים.

2 בתי מרחץ ומקואות (אחד במרכז ואחד בשכונת פרץ).

סידור עירובין מסביב לרעננה.

בית מטבחים ובית לשחיטת עופות.

מוסדות ובנינים צבוריים.

המוסדות והבנינים הצבוריים ברעננה הם:

1. כפר הילדים של נשי המזרחי, ארצות הברית וקנדה (בית כנסת, בית ספר, בי"ס מקצועי וכו').

2. מלון פתוח של "חברת פיתוח, רעננה", החברה שעזרה בהקמת שכונת עולים הראשונים במקום ואת המפעלים לתעשיה ברחוב ריבוצקי.

3. המרפאה האזורית של קופת-החולים והמשרד למרפאה המחוזית שלה ונוסף לזה עוד 3 מרפאות.

4. בית החולים הגדול שהוקם ע"י קרן נכות.

5. המוסד לזקנים בני-תורה של ד"ר צימרמן.

6. בית או קרית ההסתדות. (כל משרדי ההסתדות ואולם נהדר).

7. בית המכבי (אולם וברכת שחיה).

8. בית "הפועל".

9. מוסדות ילדים (גנון ויצ"ו ומעון של אמ"ע).

10. "בית המגן", המשמש לבית הספר התיכון, על יד האנדרטה ע"ש הגופלים במלחמת השחרור.

11. בתי הכנסת (בית הכנסת הגדול, בית כנסת "מוריה", בית כנסת הפוה"מ ושניים בשכונת פרץ).

12. 3 בנינים לבתי הספר ו-5 בנינים לגני-הילדים (מרכזי, הפוה"מ, פאג"י, נוה-דוד, שכונת פריץ).
13. האמפיתיאטרון (יותר מאלפיים מקומות ישיבה).
14. בית העם ובית התרבות.
15. הספריה הצבורית (כעשרת אלפים כרכים).
16. 2 תיאטרונים (בתי קולנוע — בית הפועלים וצוק-אור).
17. בנין הבנק (הלואה וחסכון חקלאי, רעננה).
18. בית האחווה (צרכניה ומועדון).
19. מועדון לזקנים.

הרכב המועצה

- חברי המועצה המקומית הם:
- ב. אוסטרובסקי — ראש המועצה.
 - צבי לביהרי ומיכאל וורמן — סגנים.
 - אברהם לוליכט — גזבר.
 - אהרן יוליאן, אבני שמואל, ברוידא ברוך, בז'וזה יוסף, ויגריזר יעקב, פסויג מיכאל, ציפמן דוד, שבשביץ יצחק, שקולניק יצחק.
 - המזכיר הכללי — נפתלי רכניץ.
 - רב מקומי, 2 שוחטים ומשגיחים.
 - ראשי הועדות: חנוך — ב. ברוידא, תרבות — יוליאן אהרן.
 - חקלאות ומים — צ. לביהרי סעד — א. לוליכט. כלכלה — מ. וורמן. הנהלה — ב. אוסטרובסקי.

תקציב ההוצאות.

1.	הנהלה כללית	—	18886	באחוזים	3.7
2.	הוצאות המשרד	—	4100	"	0.8
3.	פנסיות וק"ת	—	5825	"	1.2
4.	בריאות ותברואה	—	35000	"	7.0
5.	שמירה ובטחון	—	6050	"	1.2
6.	תכנון ובנין	—	5352	"	1.1
7.	מפעל המים	—	100000	"	20.0
8.	חקלאות	—	10200	"	2.0
9.	עבודות צבור	—	20000	"	4.0
			205413	"	41.0

רעננה בשנת

41.0	"	205413	העברה	
30.0	"	150000	—	10. חנוך ותרבות
10.0	"	50000	—	11. לפעולות סעד
3.1	"	16056	—	12. דת
15.9	"	80000	—	13. תשלומי מלוות
100	"	501469	סך הכל הוצאות המועצה	

תקציב ההכנסות.

150000	1. ארנונות (רכוש, כללי, אשפה ושמירה)
4700	2. רשיונות
12000	3. מסי שעשועים
14000	4. בריאות ותברואה
116000	5. מפעל המים
1850	6. מרכוש המועצה
105000	7. הממשלה לחנוך, שכר הלימוד ואגרות חנוך
1300	8. הכנסות מפעולות תרבות
32000	9. הממשלה לסעד והכנסות במקום
10000	10. משרד הדתות ושחיטת עופות
42300	11. מענק, מס הכנסה ושונות
6000	12. תיכנון ובנין
10000	13. חובות לכבישים ולמדרכות
505150	סך הכל הכנסות המועצה

היטל המסים

מס רכוש מכל חדר לחודש:

600	א'	—	באזור
533	ב'	—	"
466	ג'	—	"
400	ד'	—	"

מס כללי מכל חדר לחודש :

900 פרוטה	—	א'	באזור
" 800	—	ב'	"
" 700	—	ג'	"
" 600	—	ד'	"

מס אשפה ושמירה מכל חדר לחודש :

542 פרוטה	—	א'	באזור
" 417	—	ב'	"
" 293	—	ג'	"
" 208	—	ד'	"

ממגרשים פנויים לשנה :

45.— — 55.—	—	א'	באזור
25.— — 30.—	—	ב'	"
13.— — 17.—	—	ג'	"

250 פרוטה

" 21

דמי מים מחדר בכל חודש

להשקאה מכל מ"מ

ולסוף כדאי להוסיף כמה הערות :

1. רעננה היתה הראשונה ולפעמים היחידה, ששמרה על המצוה של העבודה העברית המאורגנת, ובמשך שנים — לשכה משותפת לנותני עבודה ולעובדים.
2. רעננה חפשה תמיד את הדרכים להתרחק מריב מפלגות ומהבדלי מעמדות, אף שלא תמיד הצליחה בזה.
3. אותו הדבר ביחס לעקרון של חנוך אחיד שלא הצליחה בזה בשנים האחרונות וסדור שרות הבריאות.
4. בשנים של העליה ההמונית הזהירה רעננה את מחלקת הקליטה של הסוה"י ואת משרד העבודה של הממשלה על

הפזיזות ועל השגיאות המרובות בהקמת שיכונים ומעברות במקומות שאינם מתאימים ועל רבוי העולים בלי הדאגה לתנאים, שיאפשרו את קליטתם.

לא הקשיבו לאזהרותיה וזהו הגורם לסבל לשני הצדדים לעולים ולמקום ורעננה בכלל.

5. רעננה הוא המקום היחידי בארץ שגם הראש, גם הסגנים וגם ראשי המחלקות עובדים בה עד היום בהתנדבות מוחלטת ומנהיגיה, חיים כל הזמן חיי צנע.

